

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – logopedija) magistrantūros studijų programa

Aušra Gudžiūnienė

**MOKINIŲ, TURINČIŲ KALBĖJIMO, KALBOS SUTRIKIMŲ,
PASIRENGIMO MOKYKLAI VEIKSNIAI KALBOS ASPEKTU**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
doc. dr. Aniceta Garšvienė*

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* vaikų pasirengimo mokyklai, kalbos plėtotės ir ją lemiančių veiksnių analizė.

Iškelta *hipotezė*, kad pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu žymia dalimi lemia: vaiko socialinė aplinka bei logopedo pagalbos teikimas priešmokykliniame amžiuje.

Anketinės *apklausos metodu* bei *nestandartizuotu kalbos įvertinimo testu* buvo atliktas tyrimas, kurio *tikslas* – išanalizuoti veiksnius, lemiančius pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu. Atlikta *kiekybinė duomenų analizė*.

Tyrime dalyvavo 131 Raseinių rajono bendrojo lavinimo mokyklų pirmokas, turintis kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, bei 125 šių vaikų tėvai.

Empirinėje tyrimo dalyje nagrinėjamas pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimas mokyklai kalbos aspektu, atskleidžiamas tėvų požiūris į vaiko kalbos raidą, sutrikimų įveikimą bei bendradarbiavimą su logopedu. Analizuojamas socialinės aplinkos, logopedo teiktos pagalbos priešmokykliniame amžiuje ir vaiko pasirengimo mokyklai ryšys.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Atlikus pirmaklasių kalbėjimo, kalbos įgūdžių įvertinimą, atskleista, kad mokiniai, turintys kalbėjimo, kalbos sutrikimų, nėra tinkamai pasiruošę mokyklai kalbos aspektu.
2. Galima daryti prielaidą, kad trečdaliui pirmaklasių (šie vaikai ikimokykliniame amžiuje nelankė logopedinių pratybų) nebuvo sudarytos sąlygos tinkamai pasiruošti mokyklai kalbos aspektu.
3. Pasirengimą mokyklai kalbos aspektu iš dalies lemia tėvų požiūris ir žinios apie vaiko kalbėjimo, kalbos sutrikimus - daugiau kaip trečdalis tėvų šių žinių turi nepakankamai.
4. Analizuojant tėvų bendradarbiavimą su logopedu, atskleista, kad tik trečdalis tėvų suvokia, jog vaikui pasirengti mokyklai gali padėti tėvų, pedagogų ir logopedo bendradarbiavimas. Likusi dalis tėvų visą atsakomybę perduoda logopedui – tai turi neigiamos reikšmės vaiko tinkamam pasirengimui mokyklai kalbos aspektu.
5. Pirmaklasio pasirengimui mokyklai kalbos aspektu turi reikšmės vaiko socialinė aplinka:
 - kaime gyvenantys vaikai turi mažiau galimybių gauti tinkamą logopedo pagalbą. Šių mokinių tėvai turi mažiau galimybių susitikti su jų vaiką ugdančiu logopedu.
 - vaikų pasirengimui mokyklai turi reikšmės tėvų išsilavinimas – didesnis procentas vaikų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, auga šeimose, kurių tėvai turi vidutinį ir žemesnįjį išsilavinimo lygį.
 - reikšmingo ryšio tarp šeiminės sudėties, tėvų amžiaus ir vaiko pasirengimo mokyklai kalbos aspektu neatskleista.
6. Hipotezė, kad pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu žymia dalimi lemia vaiko socialinė aplinka bei logopedo pagalbos teikimas priešmokykliniame amžiuje, iš dalies pasitvirtino.

Esminiai žodžiai: kalbėjimo sutrikimas, kalbos sutrikimas, vaiko brandumas mokyklai, bendravimas, bendradarbiavimas.

Turinys

Magistro darbo santrauka.....	2
Įvadas	4
1 skyrius. VAIKŲ PASIRENGIMAS MOKYKLAI: KALBOS PLĖTOTĖ IR JĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI	8
1.1. Brandumo mokyklai samprata ir problemos.....	8
1.2. Šešerių - septynerių metų amžiaus vaikų kalbos plėtotė.....	10
1.3. Vaikų kalbinis pasirengimas mokytis mokykloje.....	12
1.4. Sutrikusios kalbos vaikų mokymosi sunkumai	14
1.5. Šeimos vaidmuo vaiko ugdyme.....	17
1.6. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas vaiko ugdymo procese.....	19
2 skyrius. PIRMOS KLASĖS MOKINIŲ, TURINČIŲ KALBĖJIMO, KALBOS SUTRIKIMŲ, PASIRENGIMO MOKYKLAI VEIKSNIAI	22
2.1. Tyrimo metodika	22
2.2. Respondentai	23
2.3. Tyrimo rezultatai ir jų analizė	25
2.3.1. Pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimas mokyklai kalbos aspektu.....	25
2.3.2. Pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimo mokyklai veiksmų analizė	40
Išvados	59
Rekomendacijos	60
Literatūra	62
Summary	68
Priedai	69

Ivadas

Tyrimo socialinis, mokslinis ir praktinis aktualumas. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (nauja redakcija 2003 m. birželio 17 d.) 9 str. 2 dalyje teigiama, kad „pradinio ugdymo pirmąją klasę vaikas pradeda lankyti, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 7 metai“ (Valstybės žinios, Nr. IX-1630).

Vaikas auga pagal tam tikrus dėsningumus, tačiau raidos tempai gali labai skirtis (Elijošienė, 2003). Daugelyje šalių yra kuriamos ikimokyklinės pagalbos programos, kuriose svarbią vietą užima vaiko rengimas mokyklai (Strong Scott, Fletcher, Martell, 2000). Lietuvos priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje (2000) nurodyta būtinybė visapusiškai paruošti vaiką mokykliniam ugdymui.

Pasiruošimo, subrendimo mokyklai problema - viena iš tų, kurios tyrinėtojų aptarinėjamos dešimtmečiais. Jau 1935 m. Lietuvoje šią problemą gvildeno psichologas A. Gučas (1981).

Vaiko brandumo mokyklai problemą nuo 1997 m. tyrinėja VPU Ikimokyklinės pedagogikos katedra. Atskirais metais buvo tirti vaikų mąstymo ypatumai ir brandumas mokyklai, ugdymo turinio įtaka vaikų protiniam brandumui mokyklai, mokyklinė branda vaikų, lankiusių ir nelankiusių ikimokyklinės įstaigas, vaiko raštingumas ir mokyklinė sambranda. 2001 - 2002 m. katedra organizavo Lietuvos vaikų brandumo mokyklai tyrimą. Tyrinėta nežymiai protiškai atsiliekančių vaikų smulkiosios motorikos lavinimo įtaka mokyklinei brandai (Grinienė, Jucevičiūtė, 2006), ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, socialinė adaptacija (Bankauskienė, Jegelevičienė, 2006).

Pasak Glebuviienės, Grigaitės ir Monkevičienės (2004), Ivoškuvienės (1998) vienas iš esminių vaiko brandumo mokyklai bruožų, lemiančių sėkmingą vaiko mokymąsi mokykloje - pakankamai susiformavę jo kalbiniai ir komunikaciniai gebėjimai.

Vis dažniau į pirmąsias klases renkasi kalbos sutrikimų turintys arba tiesiog mažą šnekamosios kalbos patirtį įgiję vaikai.

Daugelis autorių pateikia skirtingus duomenis apie mokinių, turinčių kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų, skaičių bendrojo ugdymo įstaigose. Cvetkova (2000) teigia, jog tokių vaikų pirmųjų tarpe pasitaiko apie 50%. Ivoškuvienės (1998) praveisti eksperimentai, bei daugelio pedagoginių psichologinių tarnybų duomenys rodo, kad 30 – 33% ikimokyklinio amžiaus vaikų turi kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Giedrienės (1986) duomenimis – 10 - 30% pradinių klasių mokinių ateina į mokyklą turėdami kalbos trūkumą. Visa tai rodo, kad ne visi vaikai ateidami į mokyklą yra tinkamai pasirengę.

Taisyklinga ir gerai išplėtotą kalbą yra labai svarbi prielaida, lemianti sėkmingą mokinio mokymąsi mokykloje.

Atlikti pradinių klasių mokinių pažangumo, kalbos tyrimai (Giedrienė, 1986; Brinkienė, 2001; Bankauskienė, Jeglevičienė, 2006; Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė 2002; Zambacevičienė, 2006; Ambрукaitis, 2000; Garšvienė, Dapšienė, Gudavičienė, Kostkienė, Morkuvienė, 2001; Lokcikas, Milius, 2001) parodė, kad kalbos raidos sutrikimai dažnai tampa prasto mokymosi priežastimi, apsunkina mokinių socialinę adaptaciją, vaikai ateina į mokyklą nepasiruošę kalbiniu požiūriu.

Užsienio autoriai, (Mawhood ir kt., 2000; Downey, Mraz, Knott ir Knutson, 2002) nagrinėję skirtingo amžiaus vaikų įvairaus pobūdžio sutrikimus, taip pat nurodo, kad sutrikusi vaiko kalba yra rizikos veiksnys, galintis sukelti daugelio disciplinų mokymosi sunkumų.

Tyrimo problema. Raseinių rajono bendrojo lavinimo mokyklose vaikų, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, skaičius per pastaruosius ketverius metus palaipsniui augo: 2006 m. – 966, 2007 m. – 1056, 2008 m. – 1128 vaikai. 2009 m. spalio mėn. Raseinių pedagoginės psichologinės tarnybos surinktais duomenimis Raseinių rajono ugdymo įstaigose ugdomi 1049 vaikai, turintys kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų, tai sudaro 67% visų rajono bendrojo ugdymo įstaigose ugdomų specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų. Pirmaklasių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, yra 137 (tai sudaro 39% visų rajono bendrojo lavinimo ugdymo įstaigose ugdomų pirmokų).

Kas lemia vaikų kalbinį pasirengimą mokyklai?

Atlikti Garšvienės, Ivoškuvienės (2003), Böhme (1997), Wirth (1994), Palačionienės (2003), Karvelio (2003) tyrimai atskleidė, kad kalbos ir komunikacijos sutrikimus žymia dalimi lemia vaikų įgimtos biologinės savybės, kalbinė, kultūrinė aplinka.

Kai kurie autoriai pažymi ir tėvų įtaką auklėjant, prižiūrint vaikus šeimoje, jų socialines bei sanitarines – higienines sąlygas. Berliner (1994) cituoja Vigotskio teiginį, kad pažinimo plėtotėi ypač svarbi yra socialinė aplinka.

Konkrečių tyrimų apie jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, bei apie jų pasirengimo mokyklai veiksnius stokojama, todėl kyla poreikis patyrinėti tėvų požiūrio, žinių apie vaiko sutrikimą, teiktos logopedinės pagalbos ryšį su pasirengimu mokyklai.

Probleminiai klausimai:

Kol kas netyrinėti veiksniai, lemiantys pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai, kalbos aspektu:

1. Kaip pirmos klasės mokiniai, turintys kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengę mokyklai kalbos aspektu?
2. Koks tėvų požiūris į vaiko kalbos raidą, sutrikimų įveikimą?

3. Koks tėvų požiūris į bendradarbiavimą su logopedu ugdant vaikus, turinčius kalbėjimo, kalbos sutrikimų?
4. Koks ryšys tarp vaikų socialinės aplinkos ir vaikų pasirengimo mokyklai kalbos aspektu?
5. Kiek logopedo pagalbos teikimas lemia pirmos klasės mokinių pasirengimą mokyklai kalbos aspektu?

Tyrimo objektas – veiksniai, lemiantys pirmokos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai.

Hipotezė. Daroma prielaida, kad pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu žymia dalimi lemia:

- logopedo pagalbos teikimas priešmokykliniame amžiuje;
- vaiko socialinė aplinka (gyvenamoji vieta, tėvų išsilavinimas, žinios ir požiūris į vaiko kalbėjimo ir kalbos sutrikimus).

Tyrimo tikslas – išanalizuoti veiksnius, lemiančius pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu.

Uždaviniai

- Teoriniu aspektu išanalizuoti vaikų pasirengimo mokyklai sampratą, atskleisti vaikų kalbos plėtotos ypatumus 6 – 7 metais, jų reikšmę pradedant lankyti mokyklą.
- Ištirti pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu.
- Nustatyti pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasirengimo mokyklai ryšį su teikiama pagalba bei tėvų požiūriu ir žiniomis apie vaiko sutrikimą.
- Pateikti rekomendacijas vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pagalbos teikimo efektyvinimui.

Tyrimo dalyviai (respondentai) – 131 Raseinių rajono bendrojo lavinimo mokyklų pirmų klasių mokinys, turintis kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, bei 125 šių vaikų tėvai (globėjai, rūpintojai).

Tyrimo metodai

- Teoriniai - mokslinių šaltinių analizė.
- Empiriniai - anketinė tėvų apklausa; mokinių kalbos įvertinimas nestandartizuotu testu.
- Statistiniai - kiekybinė rezultatų analizė.

Tėvų (globėjų) apklausai parengta anketa, kuri sudaryta iš 23 uždaro ir 4 atviro tipo klausimų. Mokinių kalbos įvertinimo nestandartizuota kortelė, parengta naudojant Gaulienės, Giedrienės, Grikainienės (2002) parengtą metodinę priemonę „Kalbos tyrimas“.

Gautiems duomenims apdoroti, sisteminti naudojama SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programinė įranga, Windows Microsoft Word ir Windows Microsoft Excel programos.

Pagrindinės sąvokos

Kalbos sutrikimas – tai sakytinės, rašytinės ir (arba) kitos simbolių sistemos supratimo ir (arba) vartojimo sutrikimas. Sutrikimas gali pasireikšti per: 1) kalbos formą (fonetiką, morfologiją, sintaksę); 2) kalbos turinį (semantiką) ir (arba) 3) kalbos funkciją komunikacijoje (per pragmatiką) (Hallahan, Kauffman, 2003).

Kalbėjimo sutrikimas – tai kalbos garsų artikuliacijos, sklandumo ir (arba) balso sutrikimas (Hallahan, Kauffman, 2003). Tai garsų tarimo trūkumai (fonetinė artikuliacinė dislalija, kai kurie rinolalijos, dizartrijos, anartrijos atvejai), kai girdimasis suvokimas yra normalus (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003).

Vaiko brandumas mokyklai – tai toks jo fizinis, intelektinis, socialinis bei praktinis subrendimo lygis, kuris sudaro prielaidas sėkmingai ugdytis pagal bendrąją programą pradžios mokykloje bei prisitaikyti prie mokyklos gyvenimo (Glebuviene, Grigaitė, Monkevičienė, 2004).

Bendravimas (*angl. communication*) – asmenų tarpusavio suvokimas, keitimasis informacija, tarpusavio sąveika ir santykiai (Almonaitienė, 2001).

Bendravimas (ugdymo aspektu) – intelektinės, kalbinės, emocinės ir socialinės vaiko raidos veiksnys, veikla, padedanti pažinti aplinką, patirti teigiamų emocijų, visapusiškai tobulėti (Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Baranauskienė ir kt., 2003).

Bendradarbiavimas (*angl. collaboration*) – tai darbas kartu, sujungus intelektines jėgas, pagalba vienas kitam, bendras problemos sprendimas ir bendras sprendimo priėmimas (Ališauskienė, Miltenienė, 2004); tai dviejų ar daugiau asmenų bendra veikla, dalijantis patirtimi, ieškant tinkamiausių pagalbos būdų ir juos įgyvendinant (Westwood, 1996).

Magistro darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (99 šaltiniai), reziumė anglų kalba, 7 priedai. Prieduose pateikiama: anketa tėvams; nestandartizuota vaikų kalbos vertinimo kortelė; paveikslėlių serija, skirta rišliosios kalbos įgūdžių vertinimui; vaikų pasakojimų pagal siužetinių paveikslėlių seriją pavyzdžiai; vaikų kalbos vertinimo išsamus aprašymas; vaikų kalbos gramatinio taisyklingumo rezultatų lentelės; koreliacinių ryšių ir požymių dažnumo pasiskirstymo lentelės. Tyrimo duomenis iliustruoja 16 lentelių, 35 paveikslai. Darbo apimtis – 69 puslapiai.

1 skyrius. VAIKŲ PASIRENGIMAS MOKYKLAI: KALBOS PLĖTOTĖ IR JĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

1.1. Brandumo mokyklai samprata ir problemos

„Tinkamas vaiko brandumas mokyklai – toks jo fizinis, intelektinis, socialinis bei praktinis subrendimo lygis, kuris sudaro prielaidas sėkmingai ugdytis pagal bendrąją programą pradžios mokykloje bei prisitaikyti prie mokyklos gyvenimo“ (Glebuviienė, Grigaitė, Monkevičienė, 2004, 4 psl.). Autorės teigia, kad mokyklinė vaiko sambranda tai - fizinė (gera vaiko fizinė ir psichinė sveikata, išlavėję judesiai, gera pirštų – riešo motorika, gera akies – rankos koordinacija), intelektinė (aktyvus domėjimasis pasauliu, valingos atminties ir dėmesio pradmenys, loginio, kritinio, probleminio, kūrybinio mąstymo pradmenys, išlavėjusi kalba, elementarūs matematiniai vaizdiniai), socialinė (elementari savikontrolė ir susivaldymas, teigiamas savęs suvokimas ir savigarba, sugebėjimas siekti tikslų, bendrauti, bendradarbiauti, prisitaikyti, noras būti mokiniu), praktinė (įvairiausi vaiko praktiniai mokėjimai ir įgūdžiai) vaiko branda. Mokyklai brandus yra tas vaikas, kurio savivoka, savęs vertinimas, emocijų, savikontrolės, pažinimo ir kiti procesai yra pasiekę šešiamečiui būdingą susiformavimo lygį, o pasiekimai – mokymosi pradžiai reikalingų žinių, mokėjimų, gebėjimų apimtį bei kokybę.

Muchina (1999) teigia, kad nuo pat gimimo ikiėjimo į mokyklą reikia formuoti bendresnes pradines žinias ir mokėjimus, asmenybės psichines savybes: mokyti kalbėti, orientuotis erdvėje, laike, ugdyti žmogiškąjį suvokimą, mąstymą, vaizduotę, formuoti santykių su kitais žmonėmis pagrindus ir kt.

Vaikas vystosi pagal tam tikrus dėsningumus, tačiau vystymosi tempai gali labai skirtis (Elijošienė, 2003). Daugelyje šalių yra kuriamos ikimokyklinės pagalbos programos, kuriose svarbią vietą užima vaiko rengimas mokyklai (Strong Scott, Fletcher, Martell, 2000). Lietuvos priešmokyklinio ugdymo koncepsijoje (2000) nurodyta būtinybė visapusiškai paruošti vaiką mokykliniam ugdymui.

Teoriškai vaikų pasiruošimu mokymuisi mokykloje domisi psichologai, pedagogai, higienistai, pediatrai, tačiau vienareikšmiško ir tikslaus supratimo, kas tai yra - „mokyklinė branda“, nėra. Skirtingų vaiko mokyklinio brandumo kriterijų išskyrimas bei akcentavimas atspindi šio termino problemoje. Lietuvių mokslininkai ilgai diskutavo, kokį terminą geriau vartoti - „vaikų pasirengimas mokyklai“ ar – „vaikų brandumas mokyklai“. Iki švietimo reformos vartotas terminas - „vaikų pasirengimas mokyklai“ siauresnis ir siejamas su vaiko išmokimu pažinti ir parašyti keliolika raidžių, skaičiuoti iki 10 ar 20, su jo įpratimu ilgesnį laiką kantriai sėdėti suole, sekti mokytojo aiškinimą ir kt. Šiuo atveju pabrėžiamas vaiko akademinų (mokymosi) pasiekimų lygis: konkrečios žinios, gebėjimas dalyvauti mokymosi procese (Gučas, 1990).

Kai kurie autoriai (Gučas, 1981; Muchina, 1998 ir kt.) nurodo, kad parengti vaiką mokyklai yra atsakingas mokymo periodas.

Mokyklai brandus yra tas vaikas, kurio savivoka, savęs vertinimas, savikontrolės, emocijų, pažinimo ir kiti procesai yra pasiekę šešiamečiui būdingą susiformavimo lygį, o pasiekimai - mokymosi pradžia reikalingą žinių, mokėjimų ir gebėjimų apimtį bei kokybę. (Monkevičienė ir kt. 1998). Kokiomis metodikomis remiantis visa tai būtų galima įvertinti nėra pateikta, todėl visa tai ir lieka tik teoriniame lygmenyje. Dėl to į pirmą klasę ateina dalis nesubrendusių mokymosi veiklai mokinių, kurie mokymosi veikloje patiria daug sunkumų. Nesėkmingas startas lemia nemokėjimą objektyviai įvertinti savo mokymosi rezultatus, neorganizuotumą mokymosi procese ir neproduktyvius mokymosi būdus. Stulpino (1983) nuomone, šios nesėkmingos starto pasekmės atsiranda dėl to, kad mokykla laiku neužbėga joms už akių.

Vaikų brandumo mokyklai klausimas yra problemiškas dar ir šiandien. Mokyklos naudoja įvairius testus, metodikas, kurių pagalba būna tiriama vaikų mokyklinė branda, bendravimo ypatumai, mokymosi motyvai. Mokyklos psichologai, pedagogai konsultuoja tėvus.

Ikimokyklinių įstaigų pedagogai, logopedai, kiti specialistai turi į ką orientuotis rengdami vaiką mokyklai. 1996 m. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija patvirtino Monkevičienės vadovaujamos grupės parengtas „Vaiko brandumo mokyklai kryptis“, kuriose nurodė svarbiausius brandumo mokyklai komponentus: socialinis – emocinis brandumas, intelektinė branda, psichofizinis brandumas, nuostata ir pasirengimas būti mokiniu.

Kaip teigia Gučas (1981), vaikas auga ir mokosi nuo pat gimimo. Įvairių įgūdžių ir sąlyginių refleksų padedamas vaikas mokosi bendrauti, prisitaikyti aplinkoje. Besimokydamas vaikas darosi sąmoningesnis, kūrybiškesnis. Mokantis mokykloje vaikui reikia susikaupti, mąstyti, daug ką prisiminti, suprasti ir įsiminti. Mokykloje vaikas pradeda rimtai dirbti ir bendrauti. Tokiai veiklai jis turi būti fiziškai ir psichiškai pasirengęs.

VPU Ikimokyklinės pedagogikos katedra vaiko brandumo mokyklai problemą tyrinėja nuo 1997 metų. Atskirais metais buvo tirti vaikų mąstymo ypatumai ir brandumas mokyklai, ugdymo turinio įtaka vaikų protiniam brandumui mokyklai, mokyklinė branda vaikų, lankusių ir nelankusių ikimokyklinės įstaigas, vaiko raštingumas ir mokyklinė sanbranda. 2001-2002 m. katedra organizavo Lietuvos vaikų brandumo mokyklai tyrimą.

Iki šiol diskutuojama tokiais vaiko brandumo mokyklai klausimais:

- nuo kokio amžiaus galima ir reikalinga vaikui mokykla? Vaikas vystosi pagal tam tikrus dėsningumus, jo vystymasis turi tam tikrą seką, bet vaikų vystymosi tempai gali labai skirtis. To paties amžiaus vaikai gali būti išsivystę skirtingai. Vienoje srityje vaikas gali būti labiau išsivystęs nei kitoje. Vadinas, apie vaiko brandumą derėtų spręsti ne vien pagal amžių.

Vyraujanti pasaulinė praktika tokia – vaikai mokyklą pradeda lankyti nuo šešerių ar net penkerių metų (virš 90% šešerių metų vaikų ES valstybių jau mokosi; į paruošiamąsias mokyklas ar organizuotas žaidimų grupes su akademiškumo elementais priimami 3–4 metų vaikai).

- ar būtina prieš mokyklą vaikui lankyti vaikų darželį? Pagal Gučą (1981), labai svarbus yra laipsniškas vaiko perėjimas iš šeimos į mokyklą. Tai yra įmanoma, kai vaikas pirmiausia lanko vaikų darželį, vėliau parengiamąją klasę, tada pradžios mokyklą. Dabar tyrimai teigia, kad jei tėvai kompetentingi, jei turi laiko ir noro garantuoti įvairią vaiko patirtį, vaiko brandumas mokyklai neturėtų kelti problemų, nors vaikas ir nelanko vaikų darželio. Tačiau jei tėvams kompetencijos, laiko ar energijos trūksta, jei vaiką supanti aplinka skurdi, vaikui prieš mokyklą darželis reikalingas (Glebuviene ir kt., 2004).

Būtina pažymėti, kad vaikui lankant darželį, yra didesnė galimybė pastebėti ir nustatyti galimus net ir menkiausius vaiko raidos sutrikimus, iš anksto prognozuoti, ar vaikas pasieks reikiamą brandumo lygį prieš mokyklą, padėti vaikui. Darželis ypač reikalingas vaikams iš socialinės atskirties šeimų, kurioms sunku laiduoti vaiko brandumą, ypač sveikatos ir socialinės emocinės raidos srityse.

Tik atėję į mokyklą pirmokai susiduria su daugybe problemų, reikalaujančių daug jėgų, pastangų ir laiko. Vaiko brandinimas mokyklai, t. y. visų jo fizinių ir psichinių galių puoselėjimas, teigiamos socialinės ir emocinės patirties įgijimas, pažinimo motyvacijos žadinimas, kūrybiškumo skatinimas vienerius metus iki pradedant lankyti mokyklą gali padėti vaikams lengviau prisitaikyti esamoje situacijoje. (Malinauskienė, 2006)

Žukauskienė (2002) mano, kad pirmieji metai mokykloje vaikui labai svarbūs. Čia įgyja žinių, mokosi bendrauti. Nesėkmė mokykloje, bendraamžių atstūmimas, išjuokimas atrodo kaip visiška katastrofa.

1.2. Šešerių - septynerių metų amžiaus vaikų kalbos plėtotė

Kalba išmokstama esant normaliai kalbėjimo funkcijai. Kaip teigia Muchina (1999), vaiko kalba plėtojasi keliomis kryptimis: tobulėja jos vartojimas bendraujant su kitais žmonėmis, kalba darosi psichikos procesų pertvarkymo pagrindu, mąstymo įrankiu. Verbalinis komunikavimas itin aktyviai ima reikštis jaunesniame mokykliniame amžiuje, nes šio amžiaus vaikai yra labai impulsyvūs, iškalbingi, atviri ir išradingi, nebijantys nežinomybės.

Didėjant skaičiui vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, atlikti Karvelio (2003), Ivoškuvienės, Garšvienės (2003), Palačionienės (2003) tyrimai atskleidė, kad kalbos ir komunikacijos sutrikimus gali sukelti vaikų įgimtos biologinės savybės, kalbinė, kultūrinė aplinka.

Tolimesnis vaikų vystymąsis tiesiogiai susijęs su vaikų kalbos mokymusi, gyvenimo plėtra ir pažinimu. Vaikai be kalbos ir komunikacijos sutrikimų lengviau reiškia savo mintis, laisviau bendrauja su kitais ir geriau pažįsta aplinką, kurioje gyvena.

By (2004) teigia, kad šeštieji – septintieji vaiko metai - paskutinysis periodas, kuris pareina į gebėjimą rišliai reikšti mintis, jo trukmė - 60 - 84 mėn. Vaikų kalba ir žodynas vis labiau artėja prie suaugusiųjų.

Šešerių metų vaikas turėtų tarti visus garsus taisyklingai, rišliai pasakoti, nes kalbos garsai, žodynas, gramatinė sandara susilieja į vieningą procesą (Monkevičienė, 2003). Žukauskienė (2002) teigia, kad vaiko vartojamų žodžių daugėja labai pamažu. Jo žodynas ima sparčiai didėti, kai jis įsisąmonina simbolinį mąstymą.

Bee (2000) nurodo, kad artėjant prie 6-7 metų, vaiko žodynas gali išaugti iki penkiolikos tūkstančių žodžių arba daugiau. Tame amžiuje prasideda žodžių kūrybos laikotarpis ir tuo pačiu tobulėja garsų tarimas.

Ikimokykliniame amžiuje šalia tikrovės pažinimo, vaizdiniu mąstymu vaikas pradeda susidaryti sąvokas ir jomis mąstyti. Vaizdas yra individualus, egocentriškas, o sąvokos visiems bendros, komunikabilios, nes jose užfiksuotos bendrosios esminės daiktų ir reiškinių savybės. Kad vaikas galėtų jas suvokti, turi išmokti analizuoti reiškinius, juos lyginti, rasti jų tapatumą, panašumą ar skirtumą. Galima lyginti ir tiesioginio suvokimo metu, bet mąstymui ieškant lygybės ar kitokių santykių tarp objektų ir jų požymių, jie atitraukiami iš konkrečių sąlygų ir santykis nustatomas ne jutiminiu būdu, o kalba (Kurmanskienė, 2003).

Šiame amžiuje vaikai jau žino daugelį apibendrinančių sąvokų, gali paaiškinti jų esmę, supranta pajuokavimus, t. y. perkeltinę prasmę, žino profesijų pavadinimus, taip pat aplinkinių vietovių, upių, ežerų vardus (Bružienė, Čepienė, Česnauskienė, Žakaitienė, 1997).

Šis kalbos raidos etapas turėtų pabaigti visą kalbos formavimąsi. Galima teigti, kad vaikas turėtų gebėti rišliai ir nuosekliai pasakoti, sugebėti bendrauti, taisyklingai tarti visus garsus. Tačiau, kaip rodo darbo patirtis mokykloje, šio amžiaus vaikai kalba trumpais 1- 3 žodžių sakiniais, jų kalbai taip pat būdinga netaisyklinga žodžių tvarka sakinyje, netaisyklingas garsų tarimas.

5 - 7 metais stabilizuojasi kalbos struktūra, kuri jau gali funkcionuoti kaip instrumentas, leidžiantis toliau tobulinti įvairias žinių bei gebėjimų sistemas. Daugelio minėtų autorių duomenimis, 5 - 7 metų vaikai taisyklingai vartoja visas kalbos dalis, žodynas – nuo 8 iki 14 tūkstančių žodžių.

Vaiko žodynas priklauso nuo to, kokius žodžius girdi savo aplinkoje. Vietoje įvardžių atsiranda daiktavardžiai, kurie suteikia pasakojimui aiškumo. Priešmokyklinukų kalbai būdingi dvigubi veiksniai (Kurmanskienė, 2003). Vaikas pasako įvardį, bet pajutęs, kad to nepakanka,

prideda daiktavardį. Kalbėdamas vaikas atsižvelgia į pašnekovą. Pateikti suaugusiojo klausimai netrikdo, o kelia norą pasakoti tiksliau, suprantamiau. Autoriai taip pat nurodo, kad 5 - 7 metų vaikai jau pažįsta ir pavadina pirmąjį žodžio garsą, žino kažkurių žodžių ženklus. Išmokus naujus žodžius vaikas kartais taria klaidingai. Bet tai dar nereiškia, kad jis nesuvokia žodžio arba neskiria garsų. Klaidingai gali tarti dėl dviejų priežasčių: arba dėl artikuliacijos padargų netobulumo, kliudančio ištarti kai kuriuos kalbos garsų derinius, arba dėl atminties trūkumų. Savo tarimo trūkumus vaikai suvokia ir supranta, bet dėl objektyvių psichologinių priežasčių nepajėgia jų šalinti (Gučas, 1990).

Vyresni ikimokyklinukai įgyja poreikį paaiškinti bendraamžiams būsimą žaidimą, žaislo konstrukciją ir pan. Nepakankamas tarpusavio supratimas kelia ginčus, konfliktus. Aiškinant būtina nuosekliai išdėstyti faktus, nurodyti pagrindinius ryšius. Išsamų aiškinimą vaikai neretai pakeičia paprastesne situacine kalba (Davies, 2000).

Bendraudamas vyresniojo amžiaus ikimokyklinukas keičia savo situacinę kalbą suprantamesne aplinkiniams (Zaporožecas, Lisina ir kt., 1989). Bendravimas nesusijęs su situacija, kurioje yra vaikai, labiau juos domina socialinė aplinka. Norint ją suprasti, nebūtina žinoti situaciją. Ilgainiui kontekstinę ir situacinę kalbą jis vartoja pagal bendravimo sąlygas (Montessori, 1992). Šie ikimokyklinukai siekia tarpusavio supratimo, atjautimo. Atsiranda galimybė svarstyti, apgalvoti moralės problemas.

Ikimokykliniame amžiuje šalia tikrovės pažinimo, vaizdiniu mąstymu vaikas pradeda susidaryti sąvokas ir jomis mąstyti. Vaizdas yra individualus, egocentriškas, o sąvokos visiems bendros, komunikabilios, nes jose užfiksuotos bendrosios esminės daiktų ir reiškinių savybės. Kad vaikas galėtų jas suvokti, turi išmokti analizuoti reiškinius, juos lyginti, rasti jų tapatumą ar skirtumą. Galima lyginti ir tiesioginio suvokimo metu, bet mąstymui ieškant lygybės ar kitokių santykių tarp objektų ir jų požymių, jie atitraukiami iš konkrečių sąlygų ir santykis nustatomas ne jutiminiu būdu, o kalba (Kurmanskienė, 2003).

Anot Coughlin (1997), 6 - 7 metų vaikai savarankiškai gali papasakoti neilgą pasaką, mėgsta pasakoti apie save. Pasakojimuose apie save dažnai fantazuoja, save identifikuoja su idealu (suaugusiuoju, knygų herojais). Vaikai gana išsamiai atsako į bet koki klausimą (kas, kam, kodėl, dėl ko?). Laisvai dalyvauja dialoge, pokalbyje. Vaikas, dalyvaudamas grupės veikloje, per 20 - 15 minučių paprastai atsako į vieną jam užduotą klausimą. Lengvai bendrauja su šeimos nariais, draugais, nepažįstamaisiais. Kalba tampa universalia bendravimo, pažinimo, mąstymo priemone.

1.3. Vaikų kalbinis pasirengimas mokytis mokykloje

Labai svarbus raidos veiksnys, apibūdinantis vaiko pasirengimą mokyklai – tai kalbos lavėjimas – mokėjimas sklandžiai, suprantamai ir nuosekliai pasakoti, išsakyti savo mintis.

Miškinis (1993) teigia, kad viena svarbiausių vaiko ugdymo ir rengimo mokyklai sričių – tai kryptingas kalbos ugdymas ir pirmųjų rašymo įgūdžių sudarymas. Pasak Glebuviienės ir kt. (2004) vienas iš esminių vaiko brandumo mokyklai bruožų yra kalba. Vaikas turi gebėti bendrauti, reikšti savo mintis. Ivoškuvienė (1998) mano, kad sėkmingą mokymąsi mokykloje iš dalies lemia pakankamai susiformavę jo kalbiniai ir komunikaciniai gebėjimai. Šešerių – septynerių metų vaiko kalba, kaip nurodo autorė, turi būti fonetiškai aiški, gramatiškai taisyklinga, leksiškai turtinga, o komunikaciniai gebėjimai ir įgūdžiai turi būti tokio lygio, kad skatintų siekti žinių, netrukdytų klausti, išsiaiškinti.

Pradėdamas lankyti mokyklą, vaikas turi gerai suprasti kasdieninę kalbą, taisyklingai tarti garsus ir sudarinėti frazes. Gerai išlavėjusi žodinė kalba yra svarbiausia sėkmingo rašomosios kalbos išmokimo sąlyga (Zambacevičienė, 2006). Ambrukaitis (2000) nurodo, kad rašymo išmokimo pagrindas yra tiksli garsinė žodžių analizė ir sintezė, susiformavusi foneminė klausia, tiksli tartis bei išsivysčiusi kalba. Rašymo procese aktyviai dalyvauja klausos, regos, motorikos analizatoriai. Mokinių rašomosios kalbos tyrimai rodo, kad žymi dalis rašymo sutrikimų siejasi su kalbos trūkumais, yra jų nulemti ir kaip viena iš minimalios smegenų disfunkcijos pasekmių trukdo mokytis.

Dauguma vaikų į mokyklą ateina turėdami ganėtinai susiformavusią kalbą, t.y. taisyklingai taria visus garsus, pakankamas pasyvusis ir aktyvusis žodynas, taisyklinga kalbos gramatinė sandara. Ugdant šešiametį - septynmetį didelis dėmesys kreipiamas į vaikų kalbos lavinimą, jos sklandumą, žodyno turtingumą. Vis dažniau į priešmokyklinio ugdymo grupes, o taip pat ir į pirmąsias klases renkasi kalbos sutrikimų turintys arba tiesiog mažą šnekamosios kalbos patirtį įgiję vaikai.

Bendrojo lavinimo mokykloje nemaža dalis septynmečių moksleivių nepasirengę eiti į pirmą klasę - nesubrendę mokomajai veiklai, todėl kyla mokymosi ir adaptacijos mokykloje sunkumų. Cvetkova (2000) teigia, jog remiantis įvairiais duomenimis, tokių vaikų pirmokų tarpe pasitaiko apie 50%. Anot Giedrienės (1986), 10 - 30% pradinių klasių mokinių ateina į mokyklą turėdami kalbos trūkumų. Dauguma jų taip pat pasižymi ir fonetiniais (11%), fonologiniais (9,5%) sutrikimais. Visa tai rodo, kad vaikai ateidami į mokyklą nėra tinkamai pasirengę.

Kurmanskienės (2003) teigimu, būsimieji pirmokai ne visada tiksliai suvokia veiksmažodžių su įvairiomis priesagomis reikšmę. Pasitaiko savos kūrybos veiksmažodžių. Patys vaikai vartoja vis daugiau ir įvairesnių priesagų, galimos žodžių darybos klaidos, o tai rodo šių vaikų nepakankamą pasirengimą mokyklai kalbos aspektu.

Vaikų kalbos tyrinėtojai (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Suveizdienė, 1997; Perminienė, Urbonienė, 2005; Glebuviienė ir kt., 2004) pabrėžia, kad 5 - 7 metų vaikai turėtų taisyklingai tarti gimtosios kalbos garsus. Pasak Arcinavičienės ir kt. (2006) pasitaiko, kad vaikai

netaria arba netiksliai taria kai kuriuos garsus. Netaisyklinga tartis gali neigiamai veikti vaiko asmenybės formavimąsi. Dažnai tokie vaikai stengiasi likti nuošalyje, mažiau kalbėti, kartais lėčiau formuojasi ir kalbos gramatinis taisyklingumas, ar kaupiamas žodynas. Vaikas, kuris negali tinkamai komunikuoti verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis, gali jaustis izoliuotas, vienišas, atstumtas, negali išsakyti savo nuomonės ir užmegzti kontakto. Toks vaikas yra emociškai suvaržytas (Ivoškuvienė, Balčiūnaitė, 2002).

Tarimo klaidos labiau išryškėja vaikams dalijantis išgyvenimais ar įspūdžiais. Netgi tuos garsus, kuriuos taria taisyklingai, spontaniškai kalbėdami vaikai pradeda painioti su kitais garsais, juos ištardami netaisyklingai. Garšvienė, Dapšienė, Gudavičienė (2000) teigia, kad tai rodo nepakankamai susiformavusius motorinius ryšius.

Svarbu vaikus išmokyti tarti garsus taisyklingai, kad jie jaustųsi gerai tarp bendraklasių, nes garsų tarimas turės įtakos mokantis skaityti ir rašyti (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė, 2002). Išmokius taisyklingai tarti garsus, išlavinus foneminę klausą bei sudarius žodžių garsinės analizės įgūdžius, vaikai neblogai išmoksta skaityti ir rašyti remdamiesi fonologiniu pagrindu.

Mokslininkai teigia, kad žodžių atsarga, rodanti kalbos turtingumą, priklauso nuo amžiaus, kalbinių gebėjimų ir socialinės kultūrinės patirties, jos plėtojimo galimybių. Bendraudami tarpusavyje mokyklinio amžiaus vaikai kalba vaizdingai. Nors lėtai, savitai lavėja jų kalba, tačiau visame kalbos ugdymo procese siekiama sudaryti pagrindą savaiminei kalbos plėtotei (Garšvienė ir kt., 2000; Ivoškuvienė ir kt., 2002).

Apibendrinat galima teigti, kad dažnai 6 – 7 metų amžiaus vaikų kalboje pasitaiko garsų tarimo klaidų, kalba yra nepakankamai išsivysčiusi, jai trūksta sklandumo, nuoseklumo. Visa tai rodo, kad vaikai ateina į mokyklą nepasiruošę kalbiniu požiūriu, negebantys rišliai pasakoti, taisyklingai tarti garsus.

1.4. Sutrikusios kalbos vaikų mokymosi sunkumai

Taisyklinga ir gerai išplėtotą kalbą yra labai svarbi prielaida, lemianti sėkmingą mokinio mokymąsi mokykloje. Sutrikusios kalbos vaikų ugdymas ikimokykliniu laikotarpiu yra labai reikšmingas. Kalbos neišsivystymas neigiamai veikia vaikų psichinę veiklą ir intelekto formavimąsi, todėl labai svarbu laiku suteikti tinkamą pagalbą.

Mokslininkai pažymi, kad pradinių klasių mokiniai, neišskiriant ir kalbos sutrikimų turinčius vaikus, pasakoja apie įvykius išvardindami daiktus ir jų atliekamus veiksmus, labai mažai vartoja abstraktesnių sąvokų, žodžių, reiškiančių daiktų santykius, vyrauja konkrečių daiktų pavadinimai, mažai vartoja gimininių ir rūšinių sąvokų.

Pirma – sutrikusios kalbos vaikų kalba turi plėtotis kūrybiškai, emociškai ir natūraliai, o kalbiniu požiūriu – taisyklingai (Ivoškuvienė ir kt., 2002), antra – pedagogo gebėjimai turi

didelę reikšmę vaikų kalbinio kūrybiškumo plėtotei (Domeikienė, 2002; Goštautas, Pilkauskienė, Makauskienė, 2002; Kačiušytė – Skramtai, 2002; Tumėnienė, 2002).

Pasak Giedrienės (1986), sutrikusi kalbos raida neišvengiamai turi įtakos mokinio mokymuisi mokykloje. Mokykloje mokiniai naujas žinias apie supantį pasaulį gauna kalbine forma. Kad mokiniai šias žinias, informaciją suvoktų ir priimtų turi būti tam tikras kalbos išsivystymo lygis. Sutrikusi kalbos plėtotė taip pat turi įtakos ir mokinių bendravimui su aplinkiniais. Kai mokinys negali normaliai bendrauti su aplinkiniais, jis gauna mažesnę kiekį informacijos. Sistemingai gaunama informacija, žinios lavina mokinių atmintį, mąstymo procesus, pažinimo interesus. Giedrienės nuomone, tik normali kalbos plėtotė lemia normalų psichinį vaiko brendimą, o kalbos raidos sutrikimai dažnai tampa prasto mokymosi priežastimi.

Brinkienė (2001) teigia, kad į mokyklą atėjusi grupė mokinių turi kalbos sutrikimų, kurie gali turėti įtakos mokymuisi, asmenybės vystymuisi. Autorė atliko tyrimus, norėdama išnagrinėti ar pradinių klasių mokinių kalbos sutrikimai turi įtakos mokymuisi. Atlikti tyrimai leido daryti išvadą, kad mokinių turimi šnekamosios ir rašomosios kalbos sutrikimai apsunkina mokymąsi. Ištirti mokiniai patiria sunkumų mokydami gimtosios kalbos, matematikos, pasaulio pažinimo. Autorės Giedrienė (1986), Brinkienė rašo, kad dėl sutrikusios kalbos labiausiai nukenčia rašymas. Šių mokinių rašybos mokymosi sunkumus atspindi ne tik didesnis klaidų kiekis, bet ir tų klaidų specifika.

Raudys (1982) taip pat teigia, kad mokiniai, turintys kalbos sutrikimų, dažnai būna nepažangūs mokydami gimtosios kalbos, šiems mokiniams sunkiau sekasi išmokti rašyti ir skaityti. Kadangi šių mokinių žodynas yra siauresnis, tai sukelia sunkumų mokantis matematikos. Mokiniai sunkiau suvokia uždavinio sąlygas, įvairias matematines sąvokas, netinkamai pasirenka uždavinio sprendimo variantą.

Atlikti tyrimai (Silva ir kt., 1983; Roulstone ir kt., 2003) atskleidė, kad vaikai, turintys kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, dažnai patiria ugdymosi sunkumų. Nėra tokio vystymosi ypatingumo, kurio sudėtinė dalis nebūtų vienoks ar kitoks kalbos ir jos raidos sutrikimas (Ališauskas, 1996). Giedrienės (1986) atlikti išsamūs pradinukų kalbos tyrimai įrodo, kad pradėjus lankyti mokyklą, kalbos sutrikimai trukdo mokytis skaityti ir rašyti. Downey, Mraz, Knott ir Knutson (2002), Pukinskaitė (2006), Lokeikas, Milius (2001) teigia, jog sutrikusi vaiko kalba yra rizikos veiksnys, galintis sukelti daugelio disciplinų mokymosi sunkumų: mokiniams sunkokai sekasi matematika, pasakojamieji dalykai, gamtos mokslai, reikia daugiau laiko susiorientuoti, dažnai pamiršta tai, ką išmoko, nerodo pastangų, nenusiteikia dirbti, lėtai mąsto, nelabai pasitiki savimi, trūksta stropumo. Ypač būdingi sunkumai, susiję su gebėjimu reikšti mintis žodžiu ir raštu. Mawhood ir kt. (2000), Conti-Ramsden ir kt. (2001), nagrinėję skirtingo amžiaus vaikų įvairaus pobūdžio sutrikimus, taip pat atskleidė kalbos vystymosi sutrikimų ir

tolesnių akademinių pasiekimų ryšį. Atliktas tyrimas (Kardelienė, Kardelis, Apulskytė, 2003) parodė, kad logopedinės mokyklos mokinių lietuvių kalbos pasiekimai priklauso nuo kalbos neišsivystymo lygio (kuo jis didesnis, tuo blogesni pasiekimai).

Kai mokiniai patiria įvairių mokymosi sunkumų, sudėtinga kalbėti apie teigiamą mokymosi motyvaciją. Jei mokinys nuolat patiria įvairių sunkumų, nusivylimų, jų nesugeba įveikti, gali atsirasti vengimo motyvacija, kuri gali atimti norą mokytis. Šiuo atveju yra labai svarbu sudaryti mokiniams tokias sąlygas, kad jie neprarastų noro mokytis, nenusiviltų savimi. Jei mokiniai praras mokymosi motyvaciją, tai gali dar labiau pabloginti mokymosi rezultatus. Anot Pobrein (2001), viena iš svarbiausių teigiamos motyvacijos sąlygų yra sėkmė.

Kaip teigia Bankauskienė, Jegelevičienė (2006), kalbos ir komunikacijos sutrikimai, priklausomai nuo jų sunkumo, turi įtakos socialinės adaptacijos procesui. Šių sutrikimų turintys vaikai paprastai yra jautresni, mažiau pasitiki savimi, jiems reikia ilgesnio prisitaikymo periodo, galima logofobija. Kalbos sutrikimai trukdo sėkmingam socialinių kontaktų užmezgimui bei palaikymui, mažina bendradarbiavimo, keitimosi informacija su bendraamžiais galimybę. Tai gali formuoti žemesnį socialinį statusą grupėje, gali atsirasti didesnė rizika elgesio sutrikimams. Nevisavertė kalba kliudo dalyvauti tiek žaidybinėje, tiek ugdomojoje veikloje. Kalbos ir komunikacijos sutrikimai daro poveikį vaiko socialinei adaptacijai prisitaikymo prie naujos aplinkos, savivertės formavimosi, bendravimo gebėjimų vystymosi, įsitraukimo į įvairaus pobūdžio veiklą požiūriu. Makauskienė (1996), Raudys (1982) taip pat tvirtina, kad kalbos sutrikimai neigiamai veikia ir mokinio asmenybę, jos raidą, elgesį. Vaikai, turintys kalbos sutrikimų, jaučia nepilnavertiškumą, vengia bendrauti. Vieni vaikai, patyrę, kad jų garsų tarimas skiriasi nuo aplinkinių, stengiasi rasti tikslesnę artikuliaciją, kiti - suvokę savo trūkumus, iš viso vengia kalbėti.

Kai kurių socialinių įgūdžių stoka trukdo vaikams susirasti draugų ir gerai jaustis būnant mokiniu. Būsimam pirmokui būtina bendrauti su kitais panašaus amžiaus vaikais. Bendraudamas jis mokosi įvairių socializacijai svarbių elgesio būdų: susitarimo, kooperavimosi, rungtyniavimo ir kt. (Malinauskienė, 2006).

Malinauskienė pabrėžia, kad tėvai ir kiti suaugę asmenys turi skatinti vaikus daugiau kalbėti apie save, mokytį atpažinti ir apibūdinti savo jausmus, emocijas būsenas ir kartu su vaiku ieškoti būdų, kaip vaikas išsikalbėdamas sudėtingoje situacijoje galėtų pasijusti geriau. Ugdymo procese lavėjant priešmokyklinukų įvairiems gebėjimams, formuojasi ir jų komunikaciniai gebėjimai, padedantys vaikams išreikšti savo įspūdžius apie save ir jiems patrauklią veiklą. Autorė teigia, kad mergaitės geba vaizdžiau pateikti savo įspūdžius nei berniukai. Šis teiginys patvirtina pedagogų ir psichologų išvadas apie nemažus skirtumus, pasireiškiančius analizuojant ankstyvąją mergaičių ir berniukų protinį vystymąsi. Labiausiai mergaitės lenkia savo priešingos

lyties bendraamžius būdamos 8 – 10 metų. Be to, mergaitės pranašesnės už berniukus asmens socialinėje, kalbėjimo ir lingvistinių gebėjimų srityje. Tai, kad jų socialinė branda jau ikimokykliniame amžiuje spartesnė, galėtų būti aiškinama daug greitesniu fiziniu mergaičių brendimu. Pirmavimas lingvistinių gebėjimų srityje sietinas su tuo, kad mergaitės anksčiau už berniukus išmoksta kalbėti, sudaryti sakinius ir vartoti daugiau įvairių žodžių. Jos aiškiau kalba, anksčiau pradeda skaityti, joms geriau sekasi rašymo ir gramatikos testai.

Ypatingą reikšmę tolesniam mokymuisi mokykloje, asmenybės vystymuisi ir integracijai į visuomenę turi kalbėjimo ir kalbos sutrikimų turinčių vaikų ugdymas ikimokykliniame amžiuje (Bankauskienė, 2006). Sistemingas kalbos ugdymo darbas padeda įveikti specifinius mokymosi sunkumus (Jakimavičienė, 1998), tačiau Stošiuvienė (1997) konstatuoja, kad mokinių kalbos sutrikimų šalinimo procesą organizuoja ir vykdo dažniausiai tik logopedas. Tai riboja galimybes greičiau ir sėkmingiau ištaisyti vaiko kalbą.

1.5. Šeimos vaidmuo vaiko ugdyme

Šeima – tai pirmoji institucija, kurioje vyksta vaiko socializacija, kurioje auklėjami, auginami nauji visuomenės nariai (Leliūgienė, 2003). Vabalas – Gudaitis (1983) nurodo tris pagrindines tėvų pedagogines pareigas: saugoti vaikus nuo blogų gyvenimo pavyzdžių, savo vaikus mokyti bei padėti jiems mokytis.

Šeima yra tobuliausias vaiko auginimo ir auklėjimo institutas. Vaikas stebi ir perima šeimos gyvenimo būdą, jos narių dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesį, vertybines orientacijas, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais būdus. Šeimoje vaikas bręsta mokymosi veiklai, todėl mokymosi sėkmė didžiaja dalimi priklauso nuo to, kokiomis sąlygomis ir kaip vaikas bus brandinamas mokyklai.

Mokslinės literatūros analizė parodė, jog ar vaikas skleisis kaip visapusiška asmenybė, ar susidurs su kliūtimis, stabdančiomis jo raidą – daug priklauso nuo šeimos, bendravimo stiliaus joje, tėvų požiūrio į vaiką, auklėjimo būdo ir apskritai bendro psichologinio klimato šeimoje. Šeimos psichologinio klimato kūrimosi veiksniai yra šie: šeimos dydis (kartų ir vaikų skaičius) ir pilnumas; socialinė tėvų padėtis ir šeimos materialinės - buitinės gyvenimo sąlygos; sutuoktinių psichologinis artumas - suderinamumas; šeimos veiklos pobūdis; lyderystė šeimoje, vaikų auklėjimo joje stilius ir kita (Bajoriūnas, 1997).

Pasak Kaluinaitės (2002), kuri cituoja tyrėjų M. Pepereco, B. Minzelio, H. Vimerio (1990) nuomonę, vaikai, kuriuos tėvai nuolat stimuliuoja, t.y. giria, skatina ir vertina, yra drąsesni, labiau pasitikintys savo jėgomis.

Ydingi auklėjimo metodai šeimoje gali būti asmenybės patologijos priežastimi. Didelę reikšmę vaiko asmenybės raidai šeimoje turi, kai jis nelaukiamas, nemylimas, kai šeimoje nėra dvasinio, emocinio bendravimo. Dažnai šių vaikų žodynas būna siauras, jie negeba rišliai reikšti

minčių, skurdi jų atmintis. Skurdi namų aplinka ir riboti socialiniai kontaktai yra rimta kliūtis žodyno plėtrai (Daulenskienė, 1998).

Vaiko brandumas mokyklai priklauso ne tik nuo psichinių procesų išsivystymo lygio. Galima hipotezė, jog yra sąsajos tarp vaiko brandumo mokyklai ir šeimos bei jos pedagoginio poveikio. Tyrimai rodo, kad dauguma vaikų subręsta mokyklai jau šešerių metų. Tam įtakos turi socialinė, kultūrinė vaiko aplinka. Labiau išsilavinę tėvai savo vaikus yra linkę anksčiau leisti į mokyklą (Monkevičius, 2005).

Suaugusiųjų nuostatos daro didelę įtaką vaikų pažangai. Juk vaikui „... kaip oras reikalinga laimė mamos akyse ir pasididžiavimas tėčio veide. Taip įtvirtinamas mažo žmogaus pasitikėjimas savimi, kuris taps jo sėkmingumo pagrindas visą tolesnį gyvenimą.“ (Skiotienė, 2007, p. 3).

Berliner (1994) pažymi tėvų įtaką auklėjant, prižiūrint vaikus šeimoje, jų socialines bei sanitarines – higienines sąlygas, jis cituoja Vygotskio teiginį, kad pažinimo plėtotei ypač svarbi socialinė aplinka.

Socioekonominė ir edukacinė namų aplinka (tėvų išsilavinimas, darbas/nedarbas, šeimos turtinė padėtis, edukaciniai ištekliai namuose, mokymosi ir lavinamoji veikla, tėvų požiūris į mokymąsi, vaikų skaičius šeimoje ir kt.) yra konteksto veiksniai, sudarantys sėkmingo arba nesėkmingo mokymosi mokykloje prielaidas. Namų aplinkos veiksnių įtakos įvertinimas padeda planuoti mokinių mokymosi pasiekimų gerinimo priemones. Bet kokie, kad ir patys mažiausi pokyčiai, vykstantys šeimoje, turi reikšmės vaiko asmenybės raidai. Visi neigiami šeimos pokyčiai (pavyzdžiui skyrybos, smurtas, materialinių sąlygų pablogėjimas ir panašiai) turi įtakos ir vaiko brendimui mokymosi veiklai (Petrikienė, 2004).

Šeima, brandindama vaiką mokymosi veiklai, turėtų atkreipti dėmesį į tinkamai ugdomo vaiko pakitusias dorines ir kitas vertybines nuostatas, emocinio pasaulio turtingumą ir autonomiškumą, pažinimo procesų galimybes perimti, perdirbti, apibendrinti, apmąstyti faktinę informaciją bei savikontrolės susiformavimo lygį; tai yra orientuojamasi į vaiko kaip asmens, individo subrendimą naujai ugdymo pakopai - ugdymui pradžios mokykloje (Gučas, 1990).

Didelę grėsmę žmogui kelia nedarbas. Galima daryti prielaidą, kad kuo ilgiau vienas iš šeimos narių nedirba, tuo didesnis pavojus kyla vaikų išsilavinimo pasirinkimo galimybėms pagal poreikius ir asmeninius interesus. Šeima, kuri nuolat įtraukia vaiką į tikslingą veiklą, padeda jam siekti užsibrėžtų tikslų, kartu moko nugalėti ir ugdymo įstaigoje iškylančius sunkumus (Petrikienė, 2004). Kaimo mokyklose ir vietos bendruomenėse pastebėta: kuo žemesnis tėvų išsilavinimas, tuo silpnesnė jų įtaka institucijoms, kurios priima švietimui svarbius sprendimus (Liaudanskienė, 2007).

Tėvų išsilavinimo svarba vaikų pasaulėžiūrai, vertybių sistemai, sociokultūriniam lygiui ir t.t. seniai įrodyta įvairių Lietuvos ir kitų šalių tyrimų bei skirtingų sričių (pedagogų, andragogų, psichologų, sociologų, demografų ir kt.) specialistų bei mokslininkų. Pats faktas, kokioje šeimoje gimsta vaikas, turi didelės reikšmės jo vystymuisi. Visuomeninė tėvų padėtis, išsilavinimas, gyvenimo tikslai, siekiai sudaro eilę veiksnių, kurie stipriai veikia vaikų pasaulėžiūrą ir planus (Morawska, Załucka, Nowicka, 2004).

Skurdas yra pagrindinė vaikų žemo intelekto priežastis (Harrism, 1995). Skurdo poveikis vaiko mokymuisi didesnis nei šeimos sandaros ypatumai ar tėvų išsilavinimas. Tai patvirtina P. Higgins ir D. Mueller (1988) tyrimai, įrodantys, jog skurdas šeimose, blogos gyvenimo sąlygos lemia vaikų mokymosi nesėkmes (cit. Strimaitienės, 2007).

1.6. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas vaiko ugdymo procese

Su vaiko ugdymu susijusiuose klausimuose tėvai yra valdytojai, sprendimų priėmėjai, o specialistų vaidmuo – suteikti konsultacijas ir paramą (Wilson, 2003). „Jeigu tėvai teigiamai vertina mokyklos vaidmenį, šie vertinimai turi įtakos ir vaikų požiūriui į mokymąsi“ (Jovaiša, 2001, p. 262).

Kaip teigia Leišienė (2007), vienas svarbiausių veiksnių specialiųjų poreikių vaikų ugdymo, bendradarbiavimo procese yra tėvų įtraukimas. Tačiau pedagogų ir tėvų nuomonės apie tėvų dalyvavimą vaiko ugdyme bei bendradarbiavime su kitais dalyviais ne visada sutampa.

2007 m. nacionalinio mokinių pasiekimų tyrimo¹ rezultatai parodė, jog šeimos indėlis yra labai svarbus veiksnys, darantis poveikį ir pradinį, ir aukštesniųjų klasių mokinių mokymosi pasiekimams. Pasak Strimaitienės (2007), Europos tėvų asociacijos (EPA) mokymo kursuose taip pat pabrėžiama svarbi tėvų įtaka vaikų pasiekimams mokykloje. Tėvų dalyvavimas mokyklos reikaluose yra glaudžiai susijęs su tėvų išsilavinimu, kultūros lygmeniu, taip pat socialine ir ekonomine padėtimi. Didele dalimi mokyklos bendravimas su tėvais priklauso ir nuo mokyklos pedagogų.

Atlikti mūsų šalyje tyrimai dažniausiai tik patvirtina liūdną statistiką apie šeimos įtakos svarbos nesuvokimą, pvz., 2002 m. Lietuvoje atlikto mokinių tėvų požiūrio į dabartines švietimo problemas tyrimo rezultatai parodė, kad 50 % apklaustųjų tėvų mokykloje visai nesilanko, 25 % - vieną kartą, 19 % - 2-3 kartus, tik 9 % mokykloje lankėsi savo iniciatyva (Strimaitienė, 2007).

Tuo tarpu kitos srities statistiniai duomenys byloja apie šeimos ir jos narių tarpusavio įtakos svarbą ir būtinybę atkreipti į šį neginčytiną faktą dėmesį. Daug tėvų nesilanko mokyklose dėl baimės, žinių stokos, laiko ar informacijos stygiaus.

¹Bigelienė, D., Uginčienė, E. (Sud.). (2008). *Nacionalinis IV – VIII klasių mokinių pasiekimų tyrimas. 2007 metai. Apžvalga*. LR ŠMM. Švietimo plėtotos centras.

Gerulaičio (2007) tyrimai rodo, kad tėvai vis dar jaučiasi atitolę ir beteisiai ugdymo sistemoje, teikiančioje pagalbą jų vaikui, o tėvų įsitraukimas skatina kooperaciją ir bendrus veiksmus, kuria pasitikėjimo ir abipusės pagarbos jausmus.

Glaudžiai bendraujant bei bendradarbiaujant su tėvais atsiranda tarpusavio pasitikėjimas, susitelkimas padėti vaikui. Kai tėvai nuolatos rūpinasi savo vaikais, tokiose šeimose netikėtumų, susijusių su pažangumu ar drausme, paprastai mažiau. Tėvų ir mokyklos ryšys turi būti nuolatinis. Tai gali būti ir atvira elektroninė sistema „mokykla – tėvai“ arba mokyklos ir tėvų sukurta bendradarbiavimo sistema, paremta susirinkimais, telefoniniais pokalbiais, bendrais renginiais.

Mokinių, kurių namuose yra labai mažai knygų, kurių tėvai nesidomi, kaip jų vaikams sekasi, ir nepadedą mokytis, taip pat tų, kuriems vaikystėje nebuvo skaitomos knygos, testų rezultatai buvo patys blogiausi. Geriausių rezultatų pasiekė mokiniai, kurių tėvai dažnai domėjosi, kaip jiems sekasi mokykloje. Remiantis tyrimu, edukacinė namų aplinka yra svarbi visų mokomųjų dalykų mokymosi pasiekimams.

Duomenys rodo, kad mokinių, kurių tėvai nuolat domisi vaiko ugdymu, kartu su vaiku sprendžia iškilusias problemas ir padeda atlikti užduotis, pasiekimų ir pažangos rodikliai akivaizdžiai skiriasi nuo silpną ryšį su tėvais turinčių vaikų, vadinasi, būtina visais įmanomais būdais skatinti tėvų ir vaikų bendradarbiavimą, nes tai vienas iš pagrindinių mokymąsi lemiančių veiksnių.

Vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių ne tik vaikų fizinę sveikatą, psichologinę savijautą, bet ir lavinimo(si) rezultatus, be abejo, yra tėvų (ir kitų šeimos narių) tarpusavio santykiai. Kai mokinių namuose kyla įvairių nesutarimų, dažniausia galima išvelgti ryšį su pablogėjusia ugdymosi kokybe - „mokykliniai vaiko pasiekimai 2/3 priklauso nuo tėvų poveikio ir tik 1/3 nuo mokytojo“ - šį santykį Grincevičienė (1999) nustatė remdamasi Coleman (1996), Plozden (1967), Blogom (1976), Jeks (1973), Griffore/ Borgen (1986) darbais.

Siekiant nustatyti esminius tėvų santykio su vaiko veikla ypatumus, buvo analizuojamos humanistinės psichologijos ir pedagogikos atstovų (Maslow, 1971,1993; Wolfo, 1979 ir kt.) idėjos, kaip tėvai gali padėti savo vaikams geriau mokytis. Tuo remiantis išskirti esminiai tėvų santykio su vaiko veikla požymiai: tėvų domėjimasis vaiko veikla, pagalba jam, skatinimas savarankiškai atlikti užduotis, dėmesys vaiko veiklos rezultatams, pastangoms, sudaryti progų pasimokyti namuose ar už jų ribų (Bakutytė, 2002).

Atkreiptinas dėmesys į problemas, su kuriomis susiduria mokytojai siekdami tėvus įtraukti į mokyklos bendruomenės gyvenimą (pagal Redding, 2000):

- siauras bendradarbiavimo supratimas, nes manoma, kad pakanka lankyti oficialius susirinkimus;

- mažai dėmesio skiriama vaikų ir tėvų santykiams namuose;
- maži mokyklos administracijos ir mokytojų lūkesčiai. Neretai manoma, kad nepilnose šeimose gyvenančių vaikų tėvai negalės suteikti pagalbos ir neįstengs aktyviai dalyvauti mokyklos gyvenime;
- mokyklos personalas nesugeba įtraukti tėvų taip, kad jų dalyvavimas praturtintų ugdymo procesą;
- neigiama tėvų patirtis ir psichologinės nuostatos, verčiančios juos vengti kontaktų su mokyklos personalu.

Tik mokyklai glaudžiai bendraujant bei bendradarbiaujant su ugdytinio šeima galima pasiekti tarpusavio pasitikėjimo, susitelkimo padedant vaikui. Tėvų ir mokyklos ryšys turi būti nuolatinis. Kai tėvai nuolatos rūpinasi savo vaikais - netikėtumų, susijusių su mokymosi sunkumais paprastai būna mažiau.

Apibendrinant literatūros šaltinių analizę, galima teigti, kad sėkmingą vaiko mokymąsi mokykloje iš dalies lemia pakankamai susiformavę jo kalbiniai ir komunikaciniai gebėjimai, tačiau dalis pirmaklasių patiria vienokių ar kitokių mokymosi sunkumų ir nėra tinkamai pasirengę mokytis. Kalbėjimo ar kalbos sutrikimai turi reikšmės mokymosi motyvacijai, mokymosi rezultatams bei vaiko asmenybės formavimuisi.

Literatūros analizėje minėtų autorių (Ivoškuvienės, Garšvienės, 2003; Böhme, 1997; Wirth, 1994; Palačionienės, 2003; Karvelio, 2003) tyrimai atskleidė, kad kalbos ir komunikacijos sutrikimus žymia dalimi lemia vaikų įgimtos biologinės savybės, kalbinė aplinka, didelės reikšmės turi ir tėvų asmeninės ypatybės, jų požiūris į vaikų auklėjimą, požiūrį į mokymąsi.

Literatūros šaltiniuose analizuojamas ikimokyklinio amžiaus vaiko dalyvavimas bendradarbiavimo procese: logopedo ir tėvų požiūris; tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas ugdant specialiųjų poreikių vaikus bendrojo lavinimo darželyje; nežymiai protiškai atsiliekančių vaikų smulkiosios motorikos lavinimo įtaka mokyklinei brandai; ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, socialinė adaptacija; priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo mokyklai, nerimo ir tėvų auklėjimo stilių sąsajos.

Tačiau pedagoginėje literatūroje nėra aiškių išvadų apie tai, kas lemia pirmųjų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu. Stokojama konkrečių tyrimų, atskleidžiančių kiek jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai lemia tėvų požiūris, žinios apie vaiko sutrikimą, socialinė aplinka, logopedo pagalbos teikimas ikimokykliniame amžiuje.

2 skyrius. PIRMOS KLASĖS MOKINIŲ, TURINČIŲ KALBĖJIMO, KALBOS SUTRIKIMŲ, PASIRENGIMO MOKYKLAI VEIKSNIAI

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimas buvo atliekamas anketinės apklausos metodu, tėvų (globėjų) apklausai atlikti parengta pusiau uždaro tipo anketa, kuri sudaryta iš 23 uždaro ir 4 atviro tipo klausimų (žr. 1 priedą). Anketoje pateikiami klausimai bei galimų atsakymų variantai. Atsakydami į atviro tipo klausimus, respondentai gali išreikšti savo nuomonę apie jų vaikų kalbos ugdymą, teiktos pagalbos efektyvumą. Mokinių kalbos įvertinimas atliktas naudojant nestandartizuotą mokinių kalbos įvertinimo kortelę, parengtą pagal Gaulienės, Giedrienės, Grikainienės (2002) metodinę priemonę „Kalbos tyrimas“ (žr. 2 priedą).

Tėvų apklausa bei pirmos klasės mokinių kalbėjimo, kalbos įgūdžių vertinimas vyko 2009 m. spalio – gruodžio mėn. Raseinių rajono bendrojo lavinimo mokyklose (Raseinių Šaltinio, „Kalno“, Raseinių rajono Nemakščių Martyno Mažvydo, Betygalos Maironio, Šiluvos vidurinėse, Raseinių rajono Viduklės Simono Stanevičiaus, Ariogalos gimnazijose, Raseinių pagrindinėje, Raseinių rajono Pryšmančių, Žaiginio Pranciškaus Šivickio, Girkalnio, Paupio pagrindinėse mokyklose bei Raseinių „Kalno“ vidurinės mokyklos Katalikiškos dvasios skyriuje).

Anketos įteiktos visiems rajono bendrojo lavinimo mokyklose ugdomų pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, tėvams. Anketos perduotos tiesiogiai, per įstaigų logopedus, metodinių užsiėmimų metu. Išdalintos 137 anketos, grįžo 125, t.y. 91 % anketų.

Demografinių duomenų apie respondentus, tėvų požiūrio, nuostatų į vaiko kalbėjimo ar kalbos sutrikimus, teikiamą pagalbą, bendradarbiavimo su logopedu poreikį, tėvų žinias apie kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, nustatymui pasirinktos nominalinės bei ranginės ir intervalinės skalės.

Anketa sudaryta iš blokų:

- I. Demografiniai duomenys: gyvenamoji vieta, žinios apie šeimą, vaikų skaičių, tėvų išsilavinimą, tėvų amžių.
- II. 10 klausimų siekiama išsiaiškinti tėvų žinias apie vaiko kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, pagalbą ikimokykliniame amžiuje.
- III. 11 klausimų, kurie atskleidžia tėvų nuomonę apie logopedinės pagalbos veiksmingumą, reikalingumą vaikui pradėjus lankyti mokyklą.

Anketoje pateikti 4 atviro tipo klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti kokius tėvai žino kalbėjimo, kalbos sutrikimus, leidžia tėvams išreikšti savo nuomonę apie logopedinės pagalbos

reikalingumą, išsakyti nuomonę, kas gali padėti vaikui įveikiant kalbos sunkumus. Anketoje yra du pusiau uždaro tipo klausimai, kuriuose prašoma pasirinkti tinkamą variantą („*taip, ne*“ arba „*ne visada*“) ir pagrįsti savo nuomonę apie tai, ar norėtų daugiau sužinoti apie kalbos ir kalbėjimo sutrikimus, pagalbos vaikui būdus bei išsakyti savo nuomonę apie vaiko pasiektus rezultatus dirbant su logopedu.

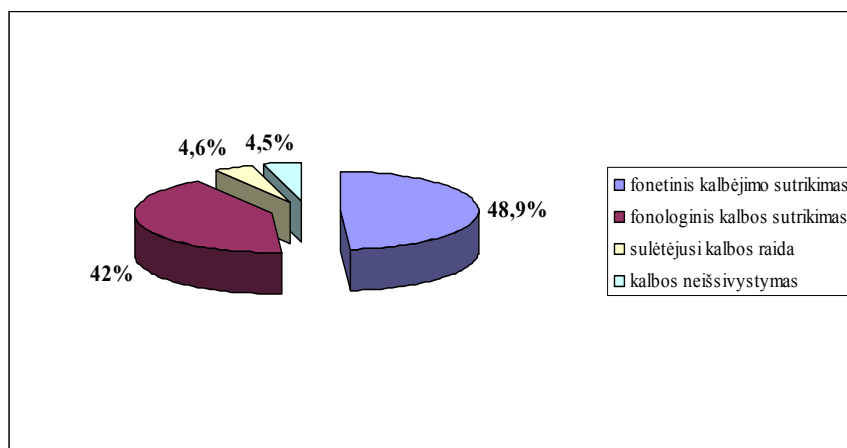
Raseinių rajono bendrojo lavinimo mokyklose ugdomi 137 pirmų klasių mokiniai, turintys kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Siekiant įvertinti visų šių mokinių pasirengimą mokyklai kalbos aspektu, tyrimo metu logopedams išdalintos 137 kalbos vertinimo kortelės, atliktas 131 pirmos klasės mokinio, turinčio kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, kalbos įvertinimas, užpildyta 131 kalbos vertinimo kortelė, t.y. įvertinta 96 % visų kalbėjimo ir kalbos sutrikimų turinčių pirmos klasės mokinių. Tyrimo metu buvo vertinamas pirmaklasių garsų tarimas, girdimasis suvokimas, kalbos gramatinis taisyklumas, žodyno platumas. Norint išsiaiškinti pirmokų rišliosios kalbos įgūdžius, vaikams buvo pateikta siužetinių paveikslėlių serija „Žvejų laimikis“ (žr. 3 priedą). Vaikų pasakojimai buvo užrašomi kalbos vertinimo protokole. Pasakojimų pavyzdžiai pateikiami 4 priede. Išsamesnis vaikų kalbos vertinimo aprašymas pateikiamas 5 priede.

Duomenų apdorojimo metodai. Anketiniai duomenys apdoroti kiekybiniu būdu. Gautiems duomenims apdoroti, sisteminti taikyti kiekybinio tipo statistiniai duomenų analizės metodai: aprašomoji statistika, koreliacinė analizė. Tyrimo duomenys apdoroti kompiuterinėmis programomis SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programine įranga, Windows Microsoft Word ir Windows Microsoft Excel programomis.

2.2. Respondentai

Duomenys apie apklausoje dalyvavusius pirmos klasės mokinius, turinčius kalbėjimo, kalbos sutrikimų. Tyrime dalyvavo 131 pirmų klasių mokinys, turintis kalbėjimo ar kalbos sutrikimų. Tyrimas buvo atliktas visose Raseinių rajono bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrime dalyvavo 36,6% (n=48) mergaičių ir 63,4 % (n=83) berniukų. Didžioji dalis vertintų pirmaklasių yra septynmečiai - 121 (92,4%), 8 pirmokai – aštuonerių metų (6,1%) ir 2 pirmokai – 6 – erių metų (1,5%). 64 (48,9%) vaikams nustatytas fonetinis kalbėjimo sutrikimas, 55 (42%) vaikams – fonologinis kalbos sutrikimas, 6 (4,6%) – nežymiai sulėtėjusi kalbos raida, 4 (3%) pirmaklasiams – nežymus kalbos neišsivystymas ir 2 (1,5%) – vidutinis kalbos neišsivystymas. Vaikų pasiskirstymas pagal kalbos sutrikimo tipus pateikiamas 1 paveiksle.

1 pav. Vaikų pasiskirstymas pagal sutrikimus, %

74,4% (n=93) vertintų pirmokų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, gyvena pilnoje šeimoje, 22,4% (n=28) – tik su vienu iš tėvų, 1,6% (n=2) – su seneliais, 0,8% (n=1) – su globėjais ir 0,8% (n=1) – vaikų globos namuose.

Duomenys apie apklausoje dalyvavusius pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, tėvus. Siekiant išsiaiškinti tėvų požiūrį, nuostatas į vaiko kalbėjimo ar kalbos sutrikimus, teikiamą pagalbą, bendradarbiavimo su logopedu poreikį, žinias apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus, buvo išdalintos 137 anketos pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, tėvams. Grįžo 125 užpildytos anketos.

Didesnę dalį respondentų lyties požiūriu tarp apklaustųjų vyravo moterys (t.y., mamos) - 96,8%, (n=121) (viena iš jų globėja ir viena močiutė), bei 3,2% vyrai (tėvai) (n=4).

Apklaustųjų tėvų amžius nuo 22 iki 50 metų: 22 – 30 metų - 24% (n=30), 31 – 40 metų – 65,6% (n=82), 41 – 50 metų – 10,4% (n=13).

Vidurinį išsilavinimą turi 32% mamų (n=40) ir 26,4% (n=33) tėčių, spec. vidurinį išsilavinimą turi 15,2% (n=19) mamų ir 20,8% (n=26) tėvų. Profesinį išsilavinimą įgiję 14,4% (n=18) mamų ir 16% (n=20) tėvų, aukštąjį – 10,4% (n=13) mamų, 4,8% (n=6) tėvų, aukštesnįjį išsilavinimą turi 8,8% (n=11) mamų ir 7,2% (n=9) tėvų, 19,2% (n=24) mamų ir 12,8% (n=16) tėvų pažymėjo „kita“ (mokosi aukštojoje mokykloje, baigė 8 klases ir kt.).

54% (n=68) apklaustųjų tėvų teigia, kad gyvena kaime, 27,2% (n=34) – mieste ir 18,4% (n=23) miestelyje.

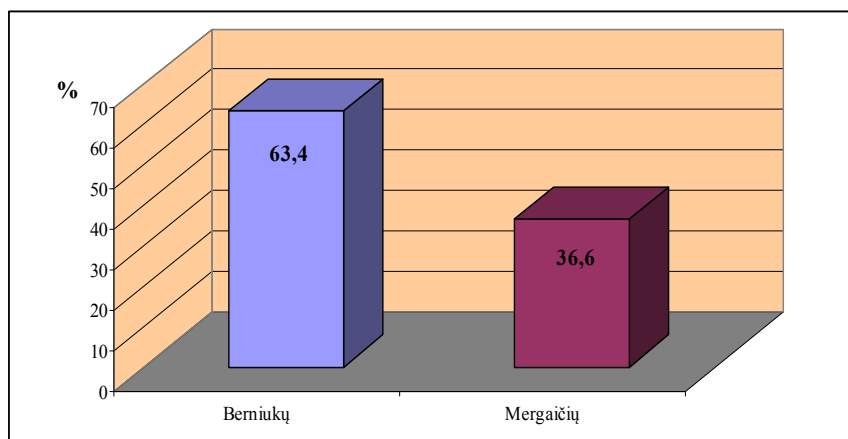
46,4% (n=58) šeimose auga 2 vaikai, 24% (n=30) augina po 3 vaikus, 17,6% šeimose auga daugiau nei 3 vaikai, 12% (n=15) – augina vieną vaiką.

2.3. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

2.3.1. Pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimas mokyklai kalbos aspektu

Pirmokų garsų tarimo rezultatai. Gerai išlavėjusi vaiko kalba padeda jam sėkmingai mokytis mokykloje. Tačiau ne visų 6 – 7 – erių metų vaikų kalba yra taisyklinga. Kalbėdami vaikai gali garsus praleisti, keisti kitais, ar tarti juos netaisyklingai. Kalbos sutrikimai neigiamai veikia skaitymo ir rašymo įgūdžių formavimąsi, vaiko asmenybę, todėl labai svarbu juos kuo anksčiau pastebėti (Blumbergienė, Katinienė, Makauskienė, Spūdienė, 2002).

Ivoškuvienė (1998), Makauskienė (2006), Daulenskienė (1998) ir kt. teigia, kad berniukų, turinčių įvairių sutrikimų, yra žymiai daugiau, nei mergaičių. Tam įtakos gali turėti ir tai, kad ankstyvame amžiuje mergaičių žodynas plėtojasi greičiau negu berniukų (Berk, 2003). Tą patvirtina ir atliktas tyrimas. 2 paveiksle parodytas tyrime dalyvavusių vaikų pasiskirstymas pagal lytį.

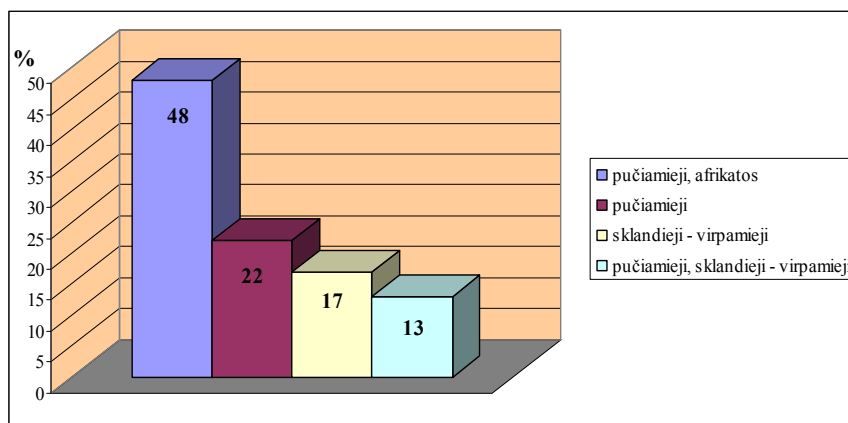
2 pav. Tyrime dalyvavusių vaikų pasiskirstymas pagal lytį, %

Tyrimo duomenimis kalbos sutrikimai yra būdingesni vyriškosios lyties atstovams (63,4 % (83) berniukų), mergaitėms jie pasitaiko kur kas rečiau (36,6% (48)).

Gauti duomenys padėjo išsiaiškinti, kurios lyties vaikams reikėtų ilgiau ir nuosekliau dirbti dar prieš pradedant lankyti mokyklą, kad vėliau nekiltų sunkumų mokantis. Rawson (1992) teigia, kad žmonių, turinčių panašių sutrikimų, dauguma yra vyrų (4:1), jie dažniau būna kairiarankiai, alergiški bei turintys kitų imuninių sutrikimų, dažnai jie būna prislėgti streso, kurio rezultatas yra įvairūs kalbėjimo ir kiti komunikacijos sutrikimai.

Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje, didelę tirtų pirmokų dalį sudaro vaikai, turintys fonetinių kalbėjimo sutrikimų (48,9%).

Vaikų, pasižyminčių fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, garsų tarimo trūkumai pateikiami 3 paveiksle.

3 pav. Vaikų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą, garsų tarimo trūkumų pasiskirstymas, %

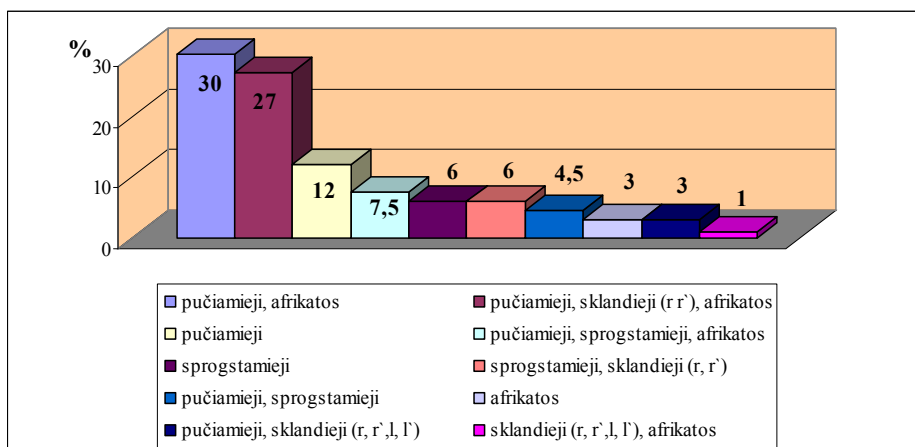
Analizuojant duomenis, išryškėjo, kad šie vaikai dažniausiai netaisyklingai taria pučiamuosius priebalsius (*s, š, z, ž*) ir afrikatas (*c, č, dz, dž*), šių garsų netaisyklingas tarimas sudaro 48% (n=31), iš jų 13% šiuos izoliuotus garsus taria taisyklingai, tačiau neištvirtinęs garsų tarimas žodžiuose. Vien tik pučiamųjų garsų (*s, š, z, ž*) netaisyklingas tarimas sudaro 22% (n=14). 13% (n=8) vaikų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą netaisyklingai taria pučiamuosius (*s, š, z, ž*), bei sklandžiuosius – virpamuosius garsus. 17% (n=11) vaikų netaisyklingai taria sklandžiuosius – virpamuosius garsus (*r, r'*). Beveik trečdaliui (31,4%) vaikų, kurie netaisyklingai taria minėtus pučiamuosius garsus bei afrikatas, būdingas tarpdantinis šių garsų tarimas, 3,9% - priedantinis sigmatizmas, o didžioji dalis – 64,7% šnypščiamuosius bei švilpiamuosius garsus dažniausiai keičia tarpusavyje (*piešia → piesia, saulė → šaulė, važiuoja → vaziuoja*). Tariant sklandžiuosius – virpamuosius garsus didesnė dalis (88%) tiriamųjų juos keitė sklandžiaisiais – liežuvio šoniniais (*l, l'*) ar sklandžiuoju – paprastuoju (*j*) garsais. Likusių 2% garso *r* tarimas - gomurinis.

Šios grupės vaikams gana gerai sekėsi ištarti sudėtingos sandaros žodžius, tik 16% pirmokų, turinčių fonetinių kalbėjimo sutrikimų, klydo atlikdami šią užduotį, iškraipė kai kurių daugiaskiemenių, sudėtingos sandaros žodžių garsinę struktūrą, kai kuriems nepavyko išlaikyti ir skiemeninės žodžio struktūros.

Galima teigti, kad vaikai, turintys fonetinių kalbėjimo sutrikimų, dažniausiai netaisyklingai taria pučiamuosius priebalsius ir afrikatas bei sklandžiuosius – virpamuosius priebalsius.

Kaip jau buvo minėta, 42% vertintų pirmokų turi fonologinių kalbos sutrikimų, 9,1% vaikų kalbos raida sulėtėjusi (n=6) ar yra kalbos neišsivystymas (n=6). Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, kad šie vaikai, dažniausiai painioja pučiamuosius priebalsius *ž - z, š - s*, sklandžiuosius *r - l - j*, netaisyklingai taria afrikatas - *c, č, dz, dž* (painioja jas, keičia garsais *s, š, z, ž*), kiek rečiau pasitaiko sprogstamųjų priebalsių (*p, b, t, d, k, g*) tarimo trūkumų bei retesnių lietuvių kalbos garsų (*h, ch, f*) tarimo netikslumų. Vaikų negebėjimas taisyklingai tarti garsus,

trikdo žodžių suvokimą, garsinės struktūros įsisavinimą bei normalų bendravimą su aplinkiniais. Tai turi reikšmės ir pasiekimams mokykloje. 4 paveiksle pavaizduotas vaikų pasiskirstymas pagal įvairių garsų tarimo trūkumus.

4 pav. Vaikų, turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, kalbos neišsivystymą ir sulėtėjusią kalbos raidą, garsų tarimo trūkumų pasiskirstymas, %

Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad didesne trūkumų įvairove pasižymi vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, sulėtėjusią kalbos raidą ir fonologinį kalbos sutrikimą, šie pirmokai dažniausiai (trečdalis) netaisyklingai taria pučiamuosius (*s, š, ž, z*) ir afrikatas (*dž, dz, č, c*), pvz., *šakutė, vaškaš, vaša, ziedas*. Vienas vaikas gali netaisyklingai tarti net 3 grupių garsus. Pučiamųjų priebalsių (*s, š, z, ž*), afrikatų (*dž, dz, č, c*) bei sklandžiųjų priebalsių (*r*) tarimo trūkumai sudaro - 27 %, pvz., *šesnakas, šaulė, ašilas, kukurūžas, miškas, jožė*. Trečia grupė vaikų (12%) netaisyklingai taria tik pučiamuosius garsus. Pučiamųjų, sprogstamųjų garsų ir afrikatų tarimo trūkumai užima ketvirtąją vietą. Tardami sprogstamuosius priebalsius vaikai dažniausiai painioja jų poras: *t – d, k – g, p – b*, pav., *gulbė → kulpė, puodas → puotas, blynas → plynas*. Rečiau lietuvių kalboje sutinkamus pučiamuosius priebalsius *f, h, ch* vaikai atitinkamai keičia garsais *p* (*teleponas, potograpas*), *g* (*gerbas, gamakas*), *k* (*koras, kalatas*).

Apibendrinant galima teigti, kad pagal netaisyklingai tariamų garsų kiekį didžiausią dalį sudaro pučiamųjų priebalsių ir afrikatų (30%) bei pučiamųjų, sklandžiųjų priebalsių ir afrikatų (27%) tarimo trūkumai, mažiausią dalį sudaro vaikai, turintys vien tik afrikatų (3%), pučiamųjų, sklandžiųjų priebalsių (3%) bei sklandžiųjų priebalsių, afrikatų (1%) tarimo trūkumų.

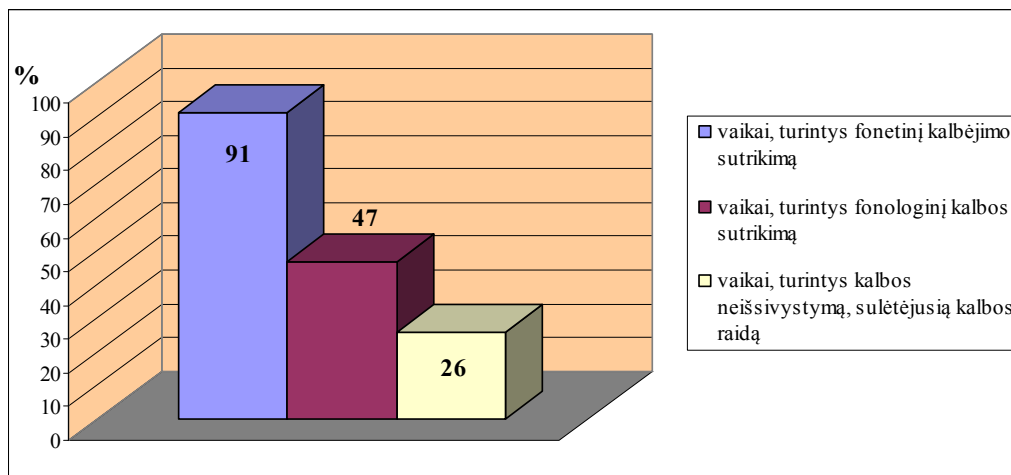
Žymiai sunkiau šių sutrikimų turintiems pirmokams sekėsi pakartoti sudėtingos sandaros, daugiaskieminius žodžius, dauguma jų klydo ne tik iškraipydami šių žodžių garsus, bet taip pat neišlaikė ir skiemeninės struktūros, pav., *kupranugaris → kuptalis, šikšnosparnis → šiksnopalis, ekskavatorius → eskatolis*. Tik 18% pirmokų, turinčių fonologinių kalbos sutrikimų, pavyko sudėtingos sandaros žodžius ištarti taisyklingai, neišplėtotos bei sulėtėjusios kalbos vaikai su šia užduotimi nesusidorojo.

Girdimojo suvokimo tyrimo rezultatai. Mokydamiesi vaikai daro daug skaitymo ir rašymo klaidų, jei vaikas blogai taria ir diferencijuoja kalbos garsus - sunkiai formuojasi garsinės analizės ir sintezės įgūdžiai (Giedrienė, 1986; Ivoškuvienė, 1998; Monkevičienė, 2003).

Atlikus garsų tarimo tyrimą paaiškėjo, kad vaikai ne tik netaisyklingai taria kai kuriuos garsus, tačiau ir girdimasis suvokimas yra nepakankamas. Sunkiausiai girdimojo suvokimo užduotis sekėsi atlikti vaikams, pasižymintiems nežymiu, vidutiniu kalbos neišsivystymu, sulėtėjusia kalbos raida bei fonologiniu kalbos sutrikimu.

Šie pirmokai nesugebėjo be klaidų išskirti nurodytą garsą iš garsų eilės, nustatyti nurodytą garsą žodžiuose, sunku buvo pakartoti opozicinių skiemenų grupes, skirti žodžius, panašius garsine sudėtimi. Atliekant garsinės analizės užduotis, vaikai turėjo pasakyti pirmąjį kirčiuotą ir nekirčiuotą žodžio balsį bei paskutinįjį žodžio priebalsį, kirčiuotą ir nekirčiuotą balsį. Dauguma vaikų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą, foneminio suvokimo ir garsinės analizės užduotis atliko gana sėkmingai.

Pirmoje užduotyje vaikų buvo prašoma nustatyti ar yra nurodytas garsas (š, é) garsų eilėje. Tyrimo rezultatai pateikiami 5 paveiksle.

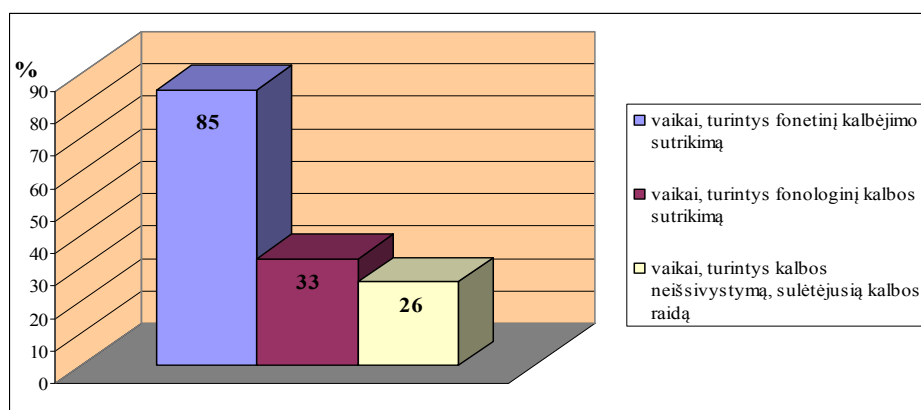
5 pav. Nurodyto garso nustatymas garsų eilėje, %

Iš pateikto paveikslo matyti, kad geriausiai užduotį atliko vaikai, turintys fonetinį kalbėjimo sutrikimą. Sunkiau sekėsi vaikams, pasižymintiems fonologiniu kalbos sutrikimu (47%) bei kalbos neišsivystymu, sulėtėjusia kalbos raida (26%). Smulkesnė analizė rodo, kad vaikams šiek tiek lengviau sekėsi išskirti balsį é iš kitų garsų eilės nei priebalsį š.

Dar sudėtingesnė užduotis pirmokams, turintiems kalbos neišsivystymą, sulėtėjusią kalbos raidą ir fonologinį kalbos sutrikimą – nurodyto garso išskyrimas žodžiuose. Vaikai turėjo išskirti tuos pačius garsus é ir š. Tyrimo rezultatai pateikiami 6 paveiksle.

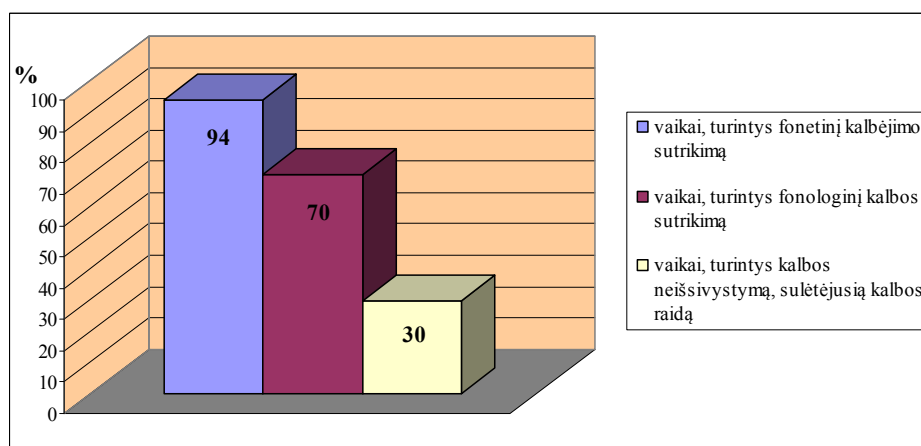
Atlikdami šią užduotį klydo ir nedidelė dalis pirmokų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą (15%). Kaip matome paveiksle, vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, sulėtėjusią kalbos raidą, sekėsi gana sunkiai – daugiau kaip 2/3 klydo atlikdami šią užduotį. Dalis mokinių

su kalbos neišsivystymu, sulėtėjusia kalbos raida, užduoties nesuprato - plojo išgirdę bet kokį žodį. Du pirmokai, kuriems nustatytas vidutinis kalbos neišsivystymas, užduoties neatliko.

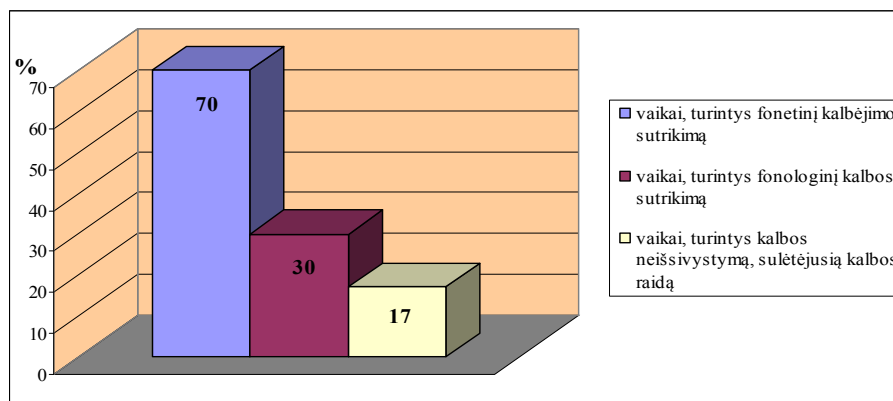
6 pav. Nurodyto garso nustatymas žodžiuose, %

Buvo pateikta dar viena foneminio suvokimo užduotis – skirti žodžius, panašius garsų sudėtimi (paronimus). Vaikų buvo prašoma pakartoti šias žodžių poras: *karas – garas, buvo – puvo, veda – meta, rytas – ritas*. Vaikai, turintys fonetinį kalbėjimo sutrikimą, gana lengvai su šia užduotimi susidorojo, klydo tik 6% šių pirmokų. Sunkiau sekėsi vaikams, turintiems fonologinį kalbos sutrikimą, 30% klydo pakartodami vieną ar kitą paronimų porą. Tik 30% vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą ir sulėtėjusią kalbos raidą, pavyko teisingai pakartoti panašiai skambančių žodžių poras. Tyrimo rezultatai pateikiami 7 paveiksle.

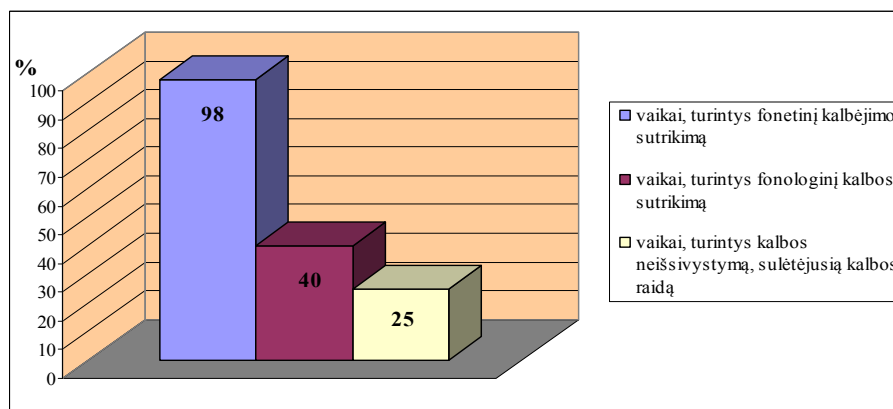
7 pav. Žodžių, panašių garsų sudėtimi, skyrimas, %

Sunkiausiai vaikams sekėsi pakartoti panašiai skambančias skiemenų eiles. Itin daug klaidų darė kartodami skiemenų eiles su balsiais ir dvibalsiais: *pav., e – ė – i – y, tuo – to – tuo, mė – mie – mē*. Šių nurodytų skiemenų teisingai nesugebėjo pakartoti nei vienas pirmokas, turintis kalbos neišsivystymą ir sulėtėjusią kalbos raidą. Paskaičiavus vidurkį, teisingai vieną ar kelias skiemenų poras pakartojo tik mažiau penktadalio (17%) pirmokų, turinčių kalbos neišsivystymą ar sulėtėjusią kalbos raidą, 30% vaikų, turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, geriausiai sekėsi fonetinį kalbėjimo sutrikimą turintiems mokiniams, klydo tik 30%. Tyrimo rezultatai pateikiami 8 paveiksle.

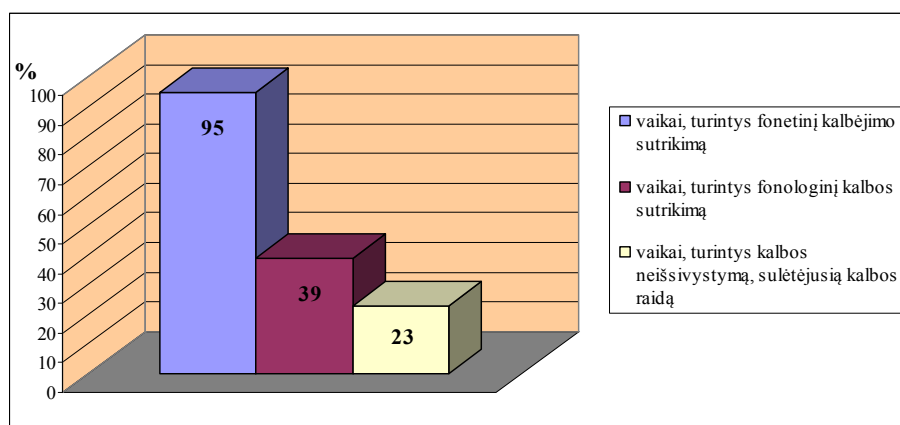
8 pav. Skiemenų eilių pakartojimas, %

Pradinių garsinės analizės įgūdžių įvertinimui buvo skirtos dvi užduočių grupės: nustatyti pirmąjį žodžio garsą (kirčiuotą ir nekirčiuotą balsį ir priebalsį) bei nustatyti paskutinįjį žodžio garsą (balsį ir priebalsį). Pirmąją užduotį puikiai atliko, visus garsus tinkamai išskyrė 98% pirmokų, kurie pasižymi fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą ir sulėtėjusią kalbos raidą, taisyklingai atlikusių užduotį sudaro 25%, o vaikų, pasižyminčių fonologiniu kalbos sutrikimu - 40%. Vaikams su kalbos neišsivystymu itin sunkiai sekėsi nustatyti pirmąjį žodžio priebalsį, dažniausiai jie pasakydavo pirmąjį žodžio skiemenį arba po priebalsio einantį balsį. Du mokiniai šios užduoties neatliko. Tyrimo rezultatai pateikiami 9 paveiksle.

9 pav. Pirmojo žodžio garso skyrimas, %

Antroji garsinės analizės užduotis pirmokams buvo dar sunkesnė. Reikėjo nustatyti paskutinįjį žodžio garsą (balsį, priebalsį). Atlikdami šią užduotį klydo net 77% vaikų, pasižyminčių kalbos neišsivystymu ir sulėtėjusia kalbos raida. Jiems buvo labai sunku išskirti paskutinį žodžio priebalsį, atlikdami šią užduotį klydo net 83% šių pirmokų. Geriau sekėsi mokiniams, turintiems fonologinį kalbos sutrikimą, teisingai paskutinįjį balsį pavyko išskirti 40%, o paskutinįjį priebalsį 38%. Vaikai, pasižymintys fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, teisingai atliko 95%, jiems taip pat sunkiau sekėsi išskirti paskutinįjį žodžio priebalsį. Tyrimo rezultatai pateikiami 10 paveiksle.

10 pav. Paskutiniojo žodžio garso skyrimas, %

Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikai, turintys girdimojo suvokimo nepakankamumą, ne tik netaisyklingai tariamus atskirus garsus ar jų grupes analizuoja blogai, tačiau painioja ir tuos žodžius, kurių sudėtyje yra garsai, kuriuos jie taria taisyklingai. Fonetiniai trūkumai, ne tik sutrikdo normalų foneminių procesų rutuliojimąsi, bet ir neigiamai veikia garsinės analizės įgūdžių formavimąsi. Tuo pačiu užkerta kelią sėkmingam rašymo ir skaitymo mokymuisi (Giedrienė, 1986).

Žodyno įvertinimo rezultatai. Vaiko žodynas priklauso nuo to, kokius žodžius jis girdi savo aplinkoje. Jau būdamas penkerių metų vaikas pradeda apibendrinti daiktus, reiškinius ne tik pagal jų paskirtį, bet ir pagal ypatybes, bando ieškoti priežastinio ryšio. Kaip teigiama mokslinėje literatūroje, septynerių metų vaiko žodynas vis labiau panašėja į suaugusiųjų: 39 % žodyno sudaro daiktavardžiai, vyrauja konkrečių daiktų pavadinimai, 35 % - veiksmažodžių bei apie 5% - būdvardžių.

Norint išsiaiškinti pirmokų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, kalbos turtingumą, tyrimo metu vaikų buvo prašoma parinkti apibendrinamąsias sąvokas paveikslėlių grupėms bei sudaryti būdvardžių antonimų poras (paveikslėlių pagalba).

Tyrimo rezultatai parodė, kad šias užduotis geriausiai sekėsi atlikti pirmokams, turintiems fonetinį kalbėjimo sutrikimą. Išvedus vidurkį, tinkamai apibendrinamąsias sąvokas parinko 78% šių pirmaklasių. Šiek tiek sunkiau sekėsi sudaryti būdvardžių antonimų poras, šią užduotį teisingai atliko 66% . Smulkesnė analizė pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė

Pirmokų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą, žodyno užduočių atlikimo analizė, %

Teisingi atsakymai, %	Apibendrinamosios sąvokos						Būdvardžių antonimai					
	Drabužiai	Baldai	Paukščiai	Žvėrys	Indai	Transporto priemonės	Šiltas - šaltas	Didelis - mažas	Platus - siauras	Gilus - sekus	Rūgšti - saldi	Aukštas - žemas
	94	84	81	94	78	39	97	89	52	27	81	50

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad vaikams, turintiems fonetinį kalbėjimo sutrikimą, lengviausiai sekėsi parinkti dažniau kalboje sutinkamas apibendrinamąsias sąvokas „*drabužiai*“ (94%), *žvėrys* (94%), *baldai* (84%)“. Sunkiai sekėsi rasti apibendrinamąsias sąvokas „*indai*“ (78%) bei „*transporto priemonės*“ (39%). Dalis vaikų šių sąvokų visai neįvardino, kiti indus vadino „*daiktais, iš kurių valgome*“, „*lėkštės, puodai, bliūdai*“, *transporto priemonės* - „*mašinos*“, „*kur važiuoja*“, „*troleibusai*“ ir kt. Sudarant būdvardžių antonimų poras, pusė mokinių klydo parinkdami antonimą būdvardžiui „*aukštas*“, dauguma klydusių parinko žodį „*mažas*“. Šiek tiek mažiau nei pusė mokinių, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą, netinkamai sudarė antonimų porą „*platus – siauras*“ (48%), pav., „*kelias platus, o takelis mažas*“. Labai maža dalis (27%) šios grupės mokinių teisingai parinko antonimą būdvardžiui *gilus*, dažniausias atsakymas - „*negilus*“ arba „*mažas*“.

Teisingai užduotį – parinkti apibendrinamąsias sąvokas, atliko 64% pirmokų, turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, būdvardžių antonimų poras teisingai sudarė 54% šios grupės mokinių. Tyrimo duomenys pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

Pirmokų, turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, žodyno užduočių atlikimo analizė, %

Teisingi atsakymai, %	Apibendrinamosios sąvokos						Būdvardžių antonimai					
	Drabužiai	Baldai	Paukščiai	Žvėrys	Indai	Transporto priemonės	Šiltas-šaltas	Didelis - mažas	Platus - siauras	Gilus - sekus	Rūgšti - saldi	Aukštas - žemas
	91	65	47	89	58	33	95	85	36	20	67	22

Duomenys rodo, kad fonologinį kalbos sutrikimą turintys mokiniai dažniausiai klydo sudarydami apibendrinamąsias sąvokas „*paukščiai*“ bei „*transporto priemonės*“, daugiausia teisingų atsakymų (kaip ir vaikų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą) buvo parenkant apibendrinamąsias sąvokas „*drabužiai*“ (91%) ir „*žvėrys*“ (89%). Daugiausia klaidų darė sudarydami būdvardžių antonimų poras „*gilus – sekus*“ (80%), „*aukštas – žemas*“ (78%), didelė dalis mokinių porą antonimui sudarydavo su neigiamuoju priešdėliu *ne-* - „*neaukštas*“, „*negilus*“.

Daug sunkiau sekėsi šią užduotį atlikti pirmokams, turinties kalbos neišsivystymą bei sulėtėjusią kalbos raidą. Parenkant apibendrinamąsias sąvokas šių mokinių atsakymai buvo panašūs kaip ir pirmųjų dviejų grupių, tačiau dalis vaikų (su vidutiniu kalbos neišsivystymu) apibendrinamųjų sąvokų nepateikė, sakė „*nežinau*“, „*dar nesimokiau*“, bandė nusakyti daiktų paskirtį arba tiesiog tylėdavo. Tyrimo duomenys pateikiami 3 lentelėje.

Pirmokų, turinčių kalbos neišsivystymą, sulėtėjusią kalbos raidą, žodyno užduočių atlikimo analizė, %

Teisingi atsakymai, %	Apibendrinamosios sąvokos						Būdvardžių antonimai					
	Drabužiai	Baldai	Paukščiai	Žvėrys	Indai	Transporto priemonės	Šilta - šalta	Didelis - mažas	Platus - siauras	Gilus - sekus	Rūgšti - saldi	Aukštas - žemas
	50	36	6	39	22	6	61	47	14	0	31	0

Šiems vaikams labai sunku įsiminti giminių ir rūšių sąvokų pavadinimus (Giedrienė, 1986). Tai parodė ir tyrimo duomenys. Vaikai arba sąvokų visai neįvardino arba jų atsakymai buvo neteisingi. Išvedus vidurkį, apibendrinamąsias sąvokas teisingai parinko 33% pirmokų su nežymiai sulėtėjusia kalbos raida, 29% su nežymiu kalbos neišsivystymu bei 17% pirmokų, turinčių vidutinį kalbos neišsivystymą. Būdvardžių antonimų poras teisingai sudarė 31% vaikų, turinčių sulėtėjusią kalbos raidą, 29% mokinių, su nežymiu kalbos neišsivystymu ir 17% - turinčių vidutinį kalbos neišsivystymą.

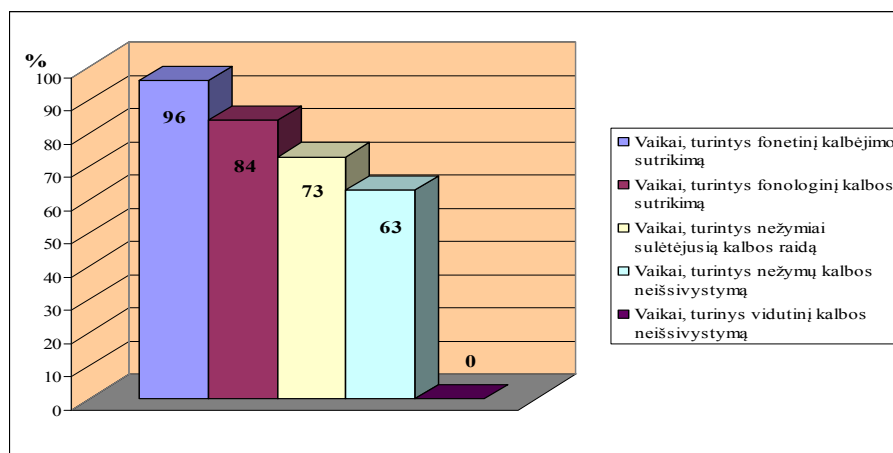
Apibendrinant galima teigti, kad visų vertintų sutrikusios kalbos, kalbėjimo pirmaklasių žodynas nėra visiškai pakankamas.

Kalbos gramatinis taisyklingumas. Vaikams, kurie pasižymi kalbos neišlavėjimu, būdingas gana ryškus gramatinis nepakankamumas. Šie vaikai blogai orientuojasi gimtosios kalbos gramatiniuose dėsniuose, liečiančiuose žodžių darybos įvairovę (Giedrienė, 1986). Būsimieji pirmokai ne visada tiksliai suvokia veiksmažodžių su įvairiomis priesagomis reikšmę, neretai nežinodami daikto pavadinimo bando jį sudaryti pagal analogiją iš jiems žinomų žodžių. Pasitaiko savos kūrybos veiksmažodžių. Patys vaikai vartoja vis daugiau ir įvairesnių priesagų. Pasitaiko daug žodžių darybos klaidų (Avanesova, 1984). Tai dar kartą patvirtina ir atlikto tyrimo rezultatai.

Siekiant išsiaiškinti pirmokų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, kalbos gramatinį taisyklingumą, buvo pateiktos daiktavardžių daugiskaitos sudarymo, priesaginių žodžių darybos, daiktavardžio ir skaitvardžio derinimo, prielinksnių vartojimo bei sakinių iš duotų žodžių sudarymo užduotys. Tyrimo rezultatai rodo, kad geriausiai, kaip ir reikėjo tikėtis, šias užduotis sekėsi atlikti pirmokams, pasižymintiems fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, prasčiausiai su užduotimis susidorojo vaikai, turintys kalbos neišsivystymą.

Atliekant daiktavardžių daugiskaitos sudarymo užduotis, išvedus vaikų atsakymų vidurkį, teisingai šią užduotį atliko 96% vaikų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą, 84% pirmokų, pasižyminčių fonologiniu kalbos sutrikimu, 73% pirmokai, kurių kalbos raida nežymiai

sulėtėjusi, 63% vaikai, kuriems būdingas nežymus kalbos neišsivystymas, vaikai su vidutiniu kalbos neišsivystymu šios užduoties atlikti nesugebėjo. Daiktavardžių daugiskaitos sudarymo užduočių atlikimo rezultatai pateikiami 11 paveiksle.

11 pav. Daiktavardžių daugiskaitos sudarymas, %

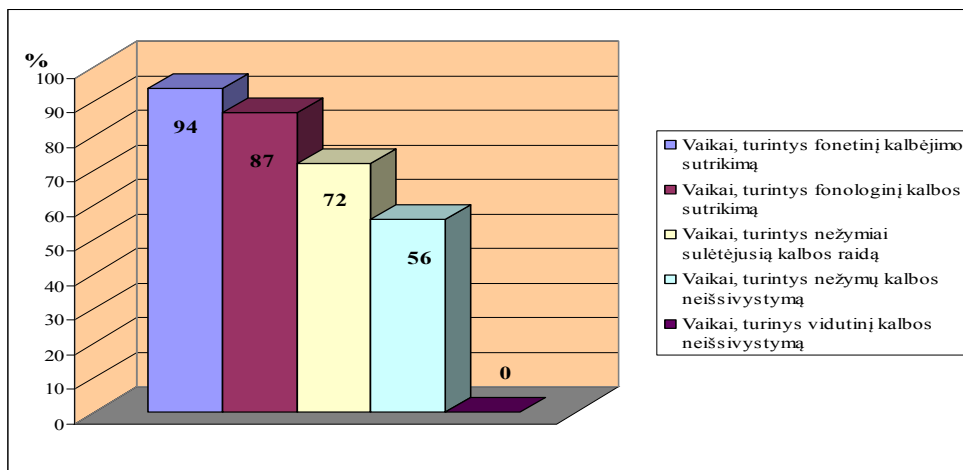
Visų penkių grupių mokiniams sunkiausiai sekėsi sudaryti daiktavardžio *akmuo* daugiskaitą, dažniausias atsakymas - „*akmenai, akmenai*“. Pirmokams, pasižymintiems kalbos neišsivystymu, sulėtėjusia kalbos raida, sunkiau sekėsi sudaryti ir daiktavardžių *slyva, medis*, daugiskaitą, dažniausi atsakymai „*slyvai, slyvukai, medei*“ (smulkesnė rezultatų analizė pateikiama 6 priede, 1 lentelėje).

Antrąją gramatinio kalbos taisyklingumo užduotimi buvo siekiama išsiaiškinti, kaip pirmokai geba sudaryti priesaginius daiktavardžius. Išvedus vidurkius paaiškėjo, kad sudarydami mažybinius daiktavardžius bei daiktavardžius su priesagomis *-ynas, -inė, -ykla, -ininkas, -ėja*, teisingai užduotis atliko 92% pirmokų, pasižyminčių fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, 81% - su fonologiniu kalbos sutrikimu, 49% - su nežymiai sulėtėjusia kalbos raida, 46% - su nežymiu kalbos neišsivystymu bei 21% - su vidutiniu kalbos neišsivystymu (smulkesnė rezultatų analizė pateikiama 6 priede, 2 lentelėje).

Kaip matome, beveik pusė vaikų, turinčių nežymų kalbos neišsivystymą bei nežymiai sulėtėjusią kalbos raidą, gana gerai atliko šias užduotis, tačiau kita pusė vis dar klydo sudarydami priesaginius daiktavardžius – netinkamai išskyrė žodžio šaknį, parinko netinkamas priesagas (*braškynė, qžuolinis, valyklė, kerpėtoja*). Šiems pirmokams sunkiai sekėsi sudaryti rečiau vartojamus žodžius – *valykla (valyklė, skalbyklė), duoninė (daugelis vadino dėžute, maišeliu, stalčiuimi)*. Sudarydami žodžius, reiškiančius profesiją, nusakančius žmonių veiklą, dažnai vaikai, pasižymintys kalbos neišsivystymu, nesugebėdami parinkti tinkamo pavadinimo, stengėsi nusakyti žmonių veiklą, *pav., kirpėja – kur kerpa plaukus, mezgėja – močiutė; kur padaro megztinį ir t.t.* Dalis vaikų iškraipė šiuos žodžius neprisimindami tikslaus tarimo,

negebėdami jų ištarti dėl sudėtingos artikuliacijos (*kirpėja – kerpėtoja, kirpyklė, krepšininkas – kepšinkas, krepsinis*).

Daiktavardžio ir skaitvardžio derinimo užduotis geriausiai sekėsi atlikti pirmokams, pasižymintiems fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, teisingai šią užduotį atliko 94% šių mokinių, 87% - turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, 72% - pasižyminčių nežymiai sulėtėjusia kalbos raida, 56% - su nežymiu kalbos neišsivystymu. Daiktavardžių ir skaitvardžių derinimo užduočių atlikimo rezultatai pateikiami 12 paveiksle.

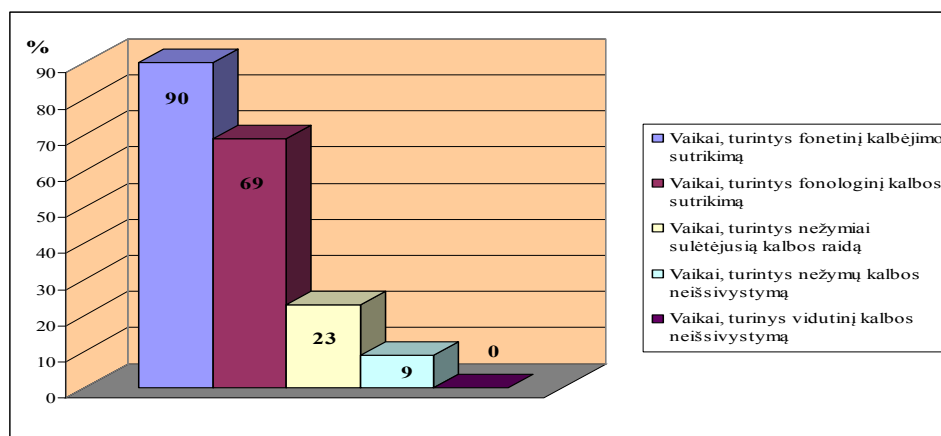

12 pav. Daiktavardžio ir skaitvardžio derinimas, %

Kaip parodė tyrimo rezultatai, pirmaklasiams, pasižymintiems įvairaus laipsnio kalbos neišsivystymu bei sulėtėjusia kalbos raida, vis dar sunku derinti daiktavardžius su skaitvardžiais. Tyrime dalyvavę 2 mokiniai, turintys vidutinį kalbos neišsivystymą, daiktavardžio ir skaitvardžio derinimo užduoties negebėjo atlikti – visi pateikti atsakymai buvo neteisingi. Vaikai, pateikę neteisingus atsakymus, dažniausiai painiojo gimines, netinkamai pavartojo daiktavardžių skaičius, *pav., du valtyš, daug bitės, daug žmogų, du šakos ir t.t.* (smulkesnė rezultatų analizė pateikiama 6 priede, 3 lentelėje).

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad daugumai vaikų, turinčių kalbos neišlavėjimą, sunku parinkti prielinksnių ir taisyklingai pavartoti su daiktavardžiu. Kaip rodo ankstesni tyrimai (Giedrienė, 1986), šie vaikai ne tik negali parinkti atitinkamą prielinksnių, bet ir daro daug klaidų parinkdami tinkamą daiktavardį. Su tokiais sunkumais susidūrė ir šiame tyrime dalyvavę pirmokai, pasižymintys kalbos neišsivystymu ar sulėtėjusia kalbos raida. Kaip rodo tyrimo analizė, prielinksnių vartojimo užduotis gana gerai atliko mokiniai, turintys fonetinį kalbėjimo (teisingai atliko 90%) bei fonologinį kalbos (teisingai atliko 69%) sutrikimą. Pirmokų, pasižyminčių kalbos neišsivystymu bei sulėtėjusia kalbos raida, rezultatai ženkliai blogesni - teisingai atsakė tik 23% vaikų su nežymiai sulėtėjusia kalbos raida, 9% pirmokų su nežymiu kalbos neišsivystymu, 2 vaikai su vidutiniu kalbos neišsivystymu atlikdami šią užduotį klydo,

dar daugumą prielinksnių keitė „*prielinksniu a*“ (*a kėdės, a langa*). Prielinksnių vartojimo užduočių atlikimo rezultatai pateikiami 13 paveiksle.

13 pav. Prielinksnių vartojimo užduočių atlikimo analizė, %

Dalis klydusių pirmokų, įvardindami atliekamus veiksmus paveikslėlyje, prielinksnius visiškai praleisdavo ar pavartodavo juos netinkamai (*už medžio – an medžio, per balą – pro, į balą ir kt.*), dalis mokinių netinkamai pavartojo ne tik prielinksnį, bet ir daiktavardžio linksnį (*ant medžiaus, po stalui ir kt.*). Visų penkių grupių mokiniai daugiausia klydo pavartodami prielinksnius *per, pro ir virš*. (smulkesnė rezultatų analizė pateikiama 6 priede, 4 lentelėje).

Kalbos gramatinio taisyklingumo klaidos labiau išryškėja bandant rišliai pasakoti ar savarankiškai laisvai reikšti mintis, sudaryti gramatiškai taisyklingus sakinius. Siekiant atskleisti kaip vaikams sekasi derinti žodžius tarpusavyje, kaip sekasi kalboje pavartoti gramatiškai taisyklingus sakinius, buvo pateikta paskutinė užduotis – iš pateiktų žodžių (*Pavasaris, sniegas, tirpti. Ruduo, kristi, lapai, medžiai. Mama, parduotuvė, iš, duona, parnešti.*) sudaryti gramatiškai taisyklingus sakinius. Gauti rezultatai tik patvirtino teiginį, kad savarankiškai sudaryti gramatiškai taisyklingus sakinius vaikams sekasi sunkiausiai. Atliekant šią užduotį sunkumų patyrė ir pirmokai, pasižymintys fonetiniu kalbėjimo sutrikimu - teisingai sakinius sudarė apie 69%, pasižymintys fonologiniu kalbos sutrikimu – 56%. Vaikai, kuriems nustatytas kalbos neišsivystymas ar sulėtėjusi kalbos raida, šios užduoties teisingai neatliko beveik nei vienas – klydo derindami žodžius tarpusavio gramatiniais ryšiais („*Tirpti sniegas pavasalis; Ruduo l’apai mežių kisti*“), buvo netinkama žodžių tvarka (*Mama parnešė duoną iš parduotuvės; krenta medžiai lapai rudenį*), praleido žodžius (*Ruduo krenta medžiai; Mama parnešė duoną*).

Neišsivysčiusios ir sulėtėjusios kalbos mokinių tyrimo rezultatai nėra labai patikimi, kadangi šių vaikų skaičius šiame tyrime labai nedidelis ir ženkliai skiriasi nuo dviejų pirmųjų (fonetinis kalbėjimo sutrikimas ir fonologinis kalbos sutrikimas) grupių.

Rišliosios kalbos tyrimo rezultatai. Šiandieninėje literatūroje gana sunku rasti apibūdinimą, kuris tiksliai apibrėžtų rišliosios kalbos sampratą. Dažniausiai pabrėžiamas jos reikšmingumas. Pileckaitė - Markovienė (2004) nepateikia konkretaus rišliosios kalbos

apibrėžimo, tačiau autorė nurodo, kad rišlioji kalba yra svarbi žinių įsisavinimo ir jų reiškimo priemonė, be to ji yra neatsiejama nuo visos vaiko kalbos formavimosi.

Ne visi vaikai aiškiai reiškia savo mintis, nuomones, pasakoja patirtus įspūdžius. Šie sunkumai kyla dėl vaikų rišliosios kalbos neišlavėjimo, netaisyklingai tariamų garsų, skurdaus žodyno (Adomavičienė, Labanauskienė, Gečienė, 2003).

Tyrimo metu vaikų buvo prašoma papasakoti pagal siužetinių paveikslėlių seriją „Žvejų laimikis“ (3 priedas). Taip buvo norima išsiaiškinti vaikų gebėjimą sudaryti pasakojimą pagal pateiktą vaizdų nuoseklumą. Analizuojant pasakojimus buvo kreipiamas dėmesys į tai, kaip pirmokai sugeba dėstyti savo mintis, ar jos nuoseklios, rišlios, ar nėra erdvės ir laiko pakeitimų; kokius sakinius vartoja daugiausia (vientisiniai, sudėtiniai), atkreipiamas dėmesys į žodžių darybos ir derinimo įgūdžius, gebėjimą nusakyti pagrindinę mintį.

Ankstesnieji tyrimai (Giedrienė, 1986) parodė, kad vaikai, kurių kalbos raida įprastinė, pasakodami naudojami įvairių tipų sakiniais: vientisiniais išplėstiniais, sudėtiniais prijungiamaisiais bei sujungiamaisiais sakiniais. Pavartoja ir šalutinius sakinius. Jų pasakojimuose stebimos vienasrūšės sakinio dalys, pavartoja ir tiesioginę kalbą. Tačiau dar nemaža dalis savo pasakojimuose vartoja vis tuos pačius žodžius. Šių mokinių sakiniai dažnai užbaigti, bet žodžių tvarka sakinyje vis dar nepakankamai taisyklinga. Pasitaiko, kad praleidžiamos atskiros sakinio dalys. Vaiko kalboje vis dar pasireiškia egocentrizmas.

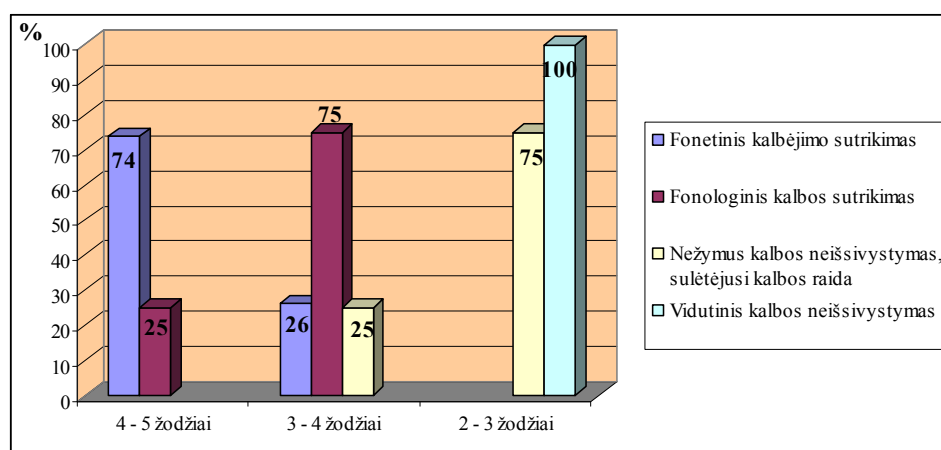
Šio tyrimo rezultatai parodė, kad didesnės dalies pirmokų, pasižyminčių fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, pusės, turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, rišliosios kalbos įgūdžiai beveik nesiskiria nuo vaikų, kurių kalbos raida nesutrikusi. Vaikai, pasakodami pagal paveikslėlių seriją, dažniausiai vartojo konstatuojamojo pobūdžio sakinius. Pvz., *čia yra žvejyba, berniukai žvejojo, davė katinui žuvį, katinas pavogė žuvį ir t.t.* Tokie sakiniai yra labiau būdingi 3 - 4 metų vaikams (By, 2004). Vaikai, žiūrėdami į paveikslėlius, vardijo tai, ką matė. Dažnai užbėgdavo į priekį ir neužbaigdavo pradėtos minties, tačiau po to vėl grįždavo ir keletą sykių pakartodavo tuos pačius žodžius. Kai kurių vaikų pasakojimus buvo sunku suprasti.

Dalis vaikų, pasakodami pagal siužetinį paveikslėlį, išsakydavo savo nuomonę, bei papasakodavo savo patirtus įspūdžius, taip nukrypdami nuo temos pvz., *„Vaikai ėjo žvejoti. Pagavo žuvį. Aš irgi buvau žvejoti. O tetis pagavo didelį karpį. Mama nevalė. Tetis išvalė, o paskui mama ją iškepė. Bet būna ir kitokių žuvų“*.

Vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, labai sunku patiems sukurti pasakojimą, apibūdinti daiktą ar kokį reiškinį, nepraleidžiant prasminių dalių, būdingų požymių. Reikalingi papildomi klausimai, paskatinimai, priminimai (Stošiuvienė, 1997). Neišsivysčiusios ir sulėtėjusios kalbos pirmokai pasakodami beveik nevartoja sudėtinių sakinių, jų pasakojimuose vyrauja vientisiniai išplėstiniai sakiniai su vienu papildiniu ar pažyminiu, aplinkybe. Šių vaikų

pasakojimuose buvo kartojami vis tie patys žodžiai, pvz., „*Vaikai zvejojo zuvį. Vaikai pagavo zuvį. Vaikai išėjo. Katinas ėmė zuvį. Vagė zuvį*“. Sakiniai neužbaigiami, praleidžiami žodžiai, netaisyklinga žodžių tvarka sakinyje. Tai galima paaiškinti tuo, kad pirmokai, kuriems būdingas kalbos neišsivystymas, sulėtėjusi kalbos raida, pirmiausia stengiasi ištarti žodžius, kurie suteikia daugiausia informacijos – įvardina pagrindinius veikėjus, jų atliekamus veiksmus. Vėliau, supratę, kad dar ne viską pasakė, papildo sakinį, iškreipdami jo gramatinį taisyklingumą. Pasakojimuose dar gausu gramatinių klaidų, dažnai stebimos reikalingo žodžio ar frazės paieškos, pvz., „*vaikai ėmė nu tą, kaip tą ten ... kur žvejot reik*“. Analizuojant pirmokų pasakojimus išryškėjo, kad vaikai, kuriems būdingas kalbos neišsivystymas, sulėtėjusi kalbos raida, negeba nuosekliai išdėstyti įvykių, neperteikia pagrindinės minties, mintys dažnai padrikos, neužbaigtos, nukrypstama į neesmines detales. Pvz., „*Vaika zvejoja. Vaikai jau valgyt. Katins zuvi valgyt. Jau mate katyte zuvį. I vaikai ėja vauka. I katyte juoda. I pagava zuvele. Buva užava liekste*“.

Iki penktųjų metų vartojami vaikų sakiniai susideda iš 2, o penktųjų gale jau iš 3, ar net 4 sakinių. Sudėtiniame sakinyje gali būti iki 12 - 15 žodžių. Dėl to ne visada gera žodžių tvarka, daugėja gramatinių klaidų, praleidžiami žodžiai. Sudėtinis sakinytis būna su jungtukais arba be jų. Pasitaiko sudėtinių sakinių, kuriuose sujungiami du vientisiniai sakiniai, o prie vieno iš jų prijungiamas dar ir šalutinis (Garšvienė ir kt., 2000). Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad tik 36% vertintų vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, linkę kalbėti 4 - 5 žodžių sakiniiais. Tokia pati tirtųjų dalis kalba ir trumpais 2 - 3 žodžių sakiniiais. O likusi dalis, t.y. 28 %, kalba 3 - 4 žodžių sakiniiais. Svarbu pažymėti dar ir tai, kad 4 - 5 žodžių sakiniiais kalba, beveik visi vaikai, turintys fonetinį kalbėjimo sutrikimą (74%) ir tik maža dalis fonologinį kalbos sutrikimą (25%). Vartojamų žodžių skaičius sakinyje pavaizduotas 14 paveiksle.

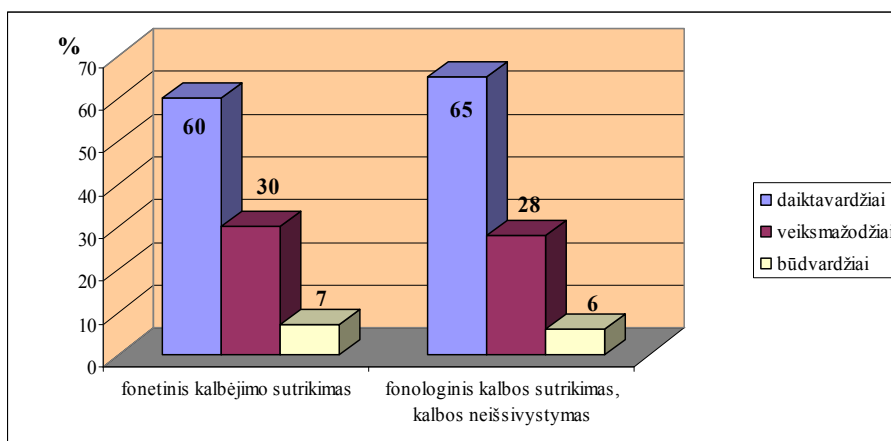
14 pav. Žodžių skaičius sakinyje, %

Apibendrinant visų vaikų pasakojimus išaiškėjo kai kurie gramatinio netaisyklingumo aspektai. Vaikų atsakymuose buvo pastebimos žodžių derinimo ir kaitymo klaidos. Nežymiai bei

vidutiniškai neišplėtotos kalbos vaikai kalbėjo vientisiniais sakiniais. Vaikai, turintys fonetinį kalbėjimo ir fonologinį kalbos sutrikimą, taip pat buvo linkę kalbėti vientisiniais sakiniais, tačiau vartojo ir sudėtinių sujungiamųjų sakinių.

Tyrimo metu buvo išsiaiškinta, kokios kalbos dalys sudaro vaiko žodyną. Vaikų, turinčių fonetinį kalbėjimo sutrikimą, daugiausia kalboje vartoja daiktavardžius (apie 60% žodyno). Vyrauja žodžiai, kuriais įvardijami konkretūs daiktų pavadinimai. Veiksmažodžiai šios grupės vaikų žodyne sudaro 30 %. Dažniausiai vartojami tokie veiksmažodžiai, kurie reiškia judėjimą (*eina, neša*), konkrečius veiksmus (*gaudo, valgo*) ir reiškiantys fizinę ir dvasinę žmonių būseną (*džiaugiasi, pyksta*). Apie 7 % vartojamų žodžių sudaro būdvardžiai, kurie reiškia jausmus, dydį (*piktas, didelė, geras*).

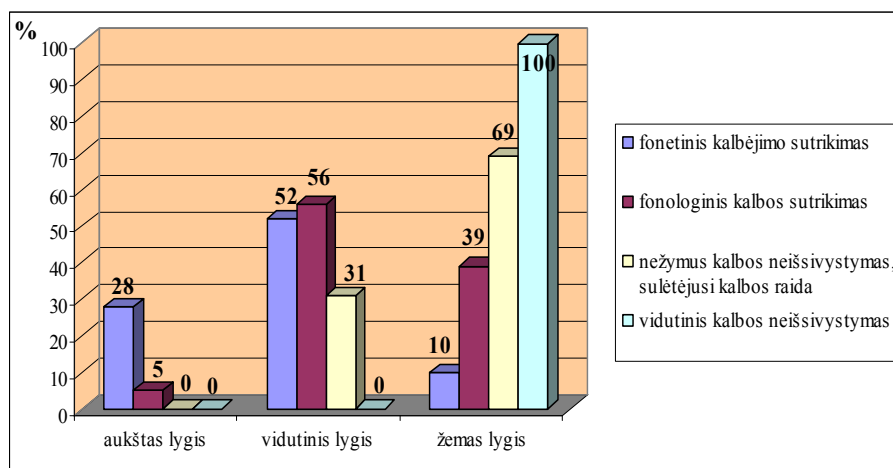
Vaikų, turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, nežymų kalbos neišsivystymą ar sulėtėjusią kalbos raidą, didžiausią žodyno dalį (kaip ir vaikų su fonetiniu kalbėjimo sutrikimu) sudaro daiktavardžiai. Jie užima 65 % viso žodyno. Veiksmažodžių vartojimas kalboje taip pat nelabai skiriasi nuo pirmos grupės vaikų, t.y. 28 %. Vaikai, turintys kalbos sutrikimą, mažiau vartoja būdvardžių - tik apie 6 % (žr. 15 paveikslą).

15 pav. Kalbos dalys pirmokų žodyne, %

Tyrimo metu paaiškėjo, kad vaikų, kuriems priskirtas fonetinis kalbėjimo sutrikimas, kalbiniai gebėjimai didesni nei vaikų, pasižyminčių fonologiniu kalbos sutrikimu ar nežymiu, vidutiniu kalbos neišsivystymu bei sulėtėjusia kalbos raida. Tačiau, nepaisant to, kad vaikų, kurie pasižymi fonetiniu kalbėjimo sutrikimu, rišliosios kalbos išsivystymo lygis yra aukštesnis nei fonologinį kalbos sutrikimą ar kalbos neišsivystymą turinčių vaikų, pirmokų gebėjimą rišliai pasakoti galima būtų pavadinti vidutinio lygio rišliosios kalbos išsivystymo gebėjimais.

Rezultatai pateikiami 16 paveiksle.

16 pav. Vaikų rišliosios kalbos išsivystymo lygiai, %

Apibendrinus gautus rezultatus galima teigti, kad vaikų, pasižyminčių fonetiniu kalbėjimo sutrikimu ir fonologiniu kalbos sutrikimu, rišlioji kalba geriau išsivysčiusi nei pirmaklasių, su įvairaus laipsnio kalbos neišsivystymu, sulėtėjusia kalbos raida. Kalbos neišsivystymo ar sulėtėjusios kalbos raidos atveju rišlioji vaikų kalba visada bus nepakankamai išsivysčiusi, jai trūks sklandumo, nuoseklumo. Atsižvelgiant į tai, būtinas nuolatinis ir kruopštus darbas ugdant vaikų rišliąją kalbą.

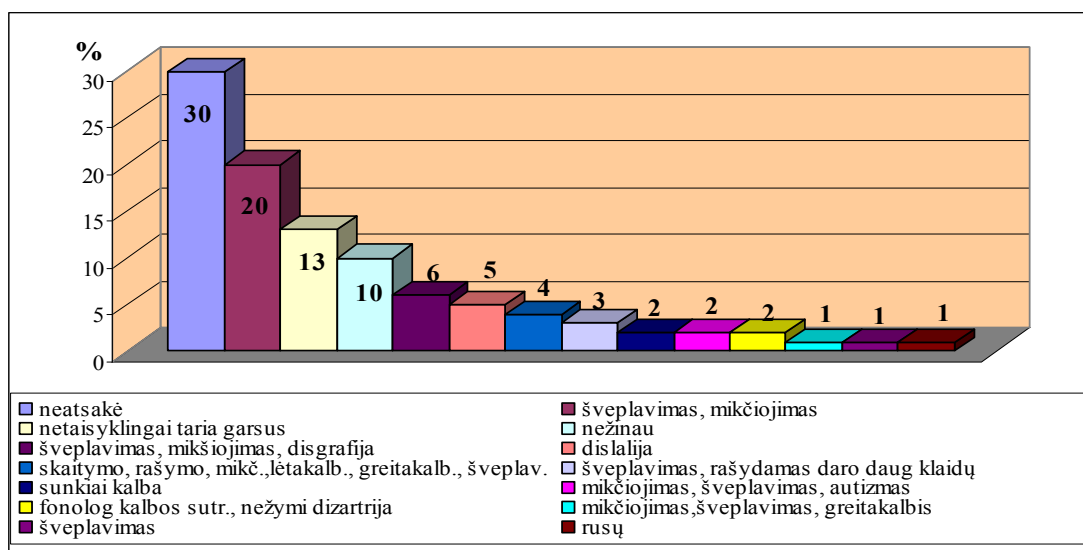
2.3.2. Pirmos klasės mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimo mokyklai veiksmų analizė

Tėvų požiūris į vaiko kalbos raidą, sutrikimų įveikimą. Šeima turi didžiulės įtakos vaikų ugdymui. Pirmieji vaiko kalbos ugdytojai ir puoselėtojai yra šeimos nariai – tėvai, seneliai, vyresnieji broliai ir seserys (Miškinis, 1993; Vaitkevičius, 1995 ir kt.). Labai svarbu, kad šie žmonės kuo daugiau kalbėtųsi su vaiku, stebėtų vaiko kalbą ir kuo įvairesnėmis priemonėmis, būdais ją lavintų. Tam, kad vaikui galėtume padėti, pirmiausia, turime gerai žinoti, „pažinti“ vaiko problemą, bandyti išsiaiškinti priežastis, bet nelaukti kol vaiko problema „išaugs“, juk „šeima yra gyvas socialinis vienetas. Vieno žmogaus problema yra visos šeimos problema“ (Bajoriūnas, 1997, p.24).

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti kokios tėvų žinios apie vaikų kalbos sutrikimus. Pateikti 5 uždaro tipo ir vienas atviras klausimas.

Atviro tipo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti kokius tėvai žino kalbėjimo, kalbos ar komunikacijos sutrikimus. 61% apklaustųjų įvardino po vieną ar kelis kalbėjimo, kalbos, komunikacijos sutrikimus: 36% įvardino tokius sutrikimus kaip šveplavimas, mikčiojimas, greitakalbystė, lėtakalbystė, nežymi dizartrijs, fonologinis sutrikimas; 19% - bandė apibūdinti kokių sunkumų patiria jų vaikai, pvz., „netaisyklingai taria garsą s; sunkiai kalba; neišeina tarti garsus, rašydamas daro daug klaidų“. Vienas atsakymas buvo gana įdomus – kaip kalbos,

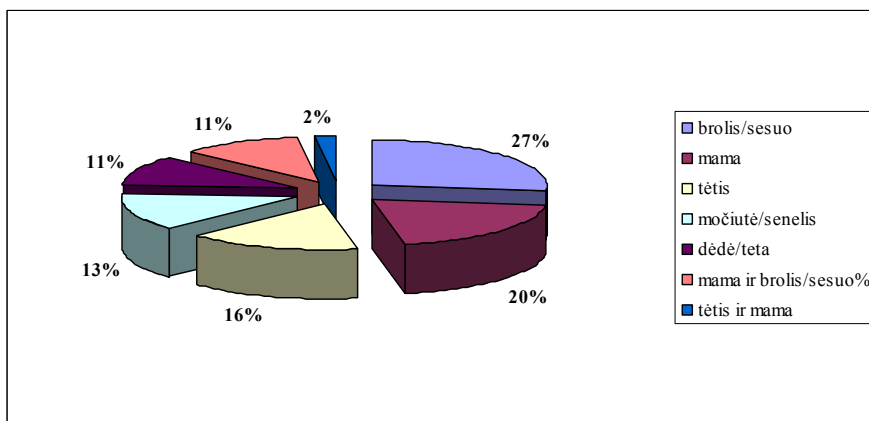
kalbėjimo ar komunikacijos sutrikimą tėvai įvardino rusų kalbą. Smulkesnė rezultatų analizė pateikta 17 paveiksle.

17 pav. Tėvų įvardinti kalbėjimo, kalbos, komunikacijos sutrikimai, %

9% respondentų atsakė nežinantys kalbėjimo, kalbos, komunikacijos sutrikimų, o 30% - į šį klausimą neatsakė visai, galima daryti prielaidą, kad šie respondentai taip pat negalėjo įvardinti nei vieno kalbėjimo, kalbos ar komunikacijos sutrikimo. Gauti rezultatai rodo, kad daugiau kaip trečdalis tėvų turi nepakankamai žinių apie vaikų kalbėjimo, kalbos sutrikimus.

Antruoju klausimu norima išsiaiškinti ar šeimoje yra žmonių, kurie turi (turėjo) kalbėjimo, kalbos ar komunikacijos sutrikimų. Gauti rezultatai parodė, kad daugiau nei pusėje (63%) šeimų kitų asmenų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų nėra, 36% pažymėjo, kad yra šeimos narių ar giminaičių, kurie turi (turėjo) kalbėjimo, kalbos sutrikimų. Išanalizavus gautus rezultatus paaiškėjo, kad šeimose daugiausia kalbėjimo, kalbos sutrikimų dar turi kiti vaiko broliai ar sesės (27%), mama (20%), tėtis (16%), kita dalis respondentų pažymėjo, kad šeimoje kalbėjimo ar kalbos sutrikimų turi vaiko senelis ar močiutė, dėdė ar teta, dalyje šeimų minėtų sutrikimų turi mama ir brolis/sesuo, abu tėvai. Duomenys pateikiami 18 paveiksle.

18 pav. Kiti šeimos nariai, turintys (turėję) kalbėjimo, kalbos sutrikimų, %

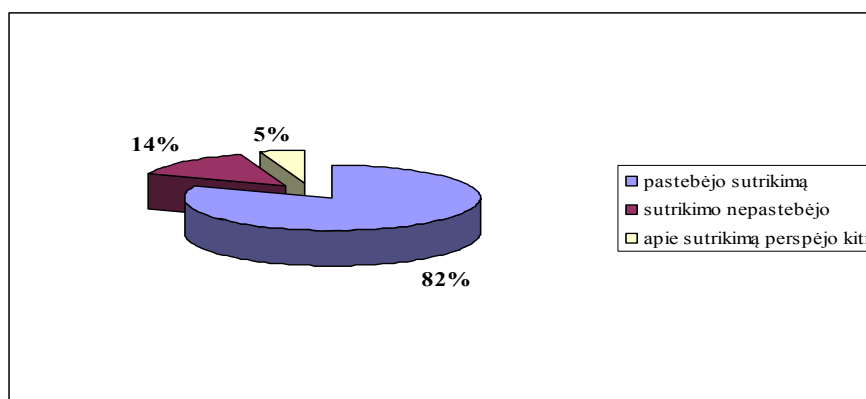
Koreliacinė analizė rodo, kad tėvų požiūris į vaiko pasiektus rezultatus silpnu ryšiu siejasi su tuo, ar šeimoje dar yra asmenų, turinčių (turėjusių) kalbėjimo, kalbos sutrikimų (koreliaciniai ryšiai pateikti 4 lentelėje). Gauti duomenys (žr. 7 priedą, 2 lentelė) parodo, kad tėvai, kurių šeimose yra dar ir kitų narių, kurie turi (turėjo) kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, šiek tiek priekabiau vertina vaiko pasiekimus. Nepatenkintų vaiko pasiektais rezultatais šių tėvų tarpe yra 9%, tuo tarpu tėvų, kurių šeimose daugiau nėra asmenų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, požiūris į vaiko pasiekimus palankesnis – nepatenkinti tik 3%.

4 lentelė

Požymio „Ar Jus tenkina vaiko pasiekti rezultatai?“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Ar šeimoje yra žmonių, turinčių (turėjusių) kalbėjimo, kalbos sutrikimų?	Koreliacijos ryšys
Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai?	0,292**	Silpnas

Trečiuoju uždaro tipo klausimu siekiama išsiaiškinti ar tėvai pastebėjo, kad jų sūnus/dukra turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų. Į šį klausimą teigiamai atsakė 82% respondentų, 14% - vaikų garsų tarimo trūkumų ar kalbos sutrikimo nepastebėjo, o 5% - apie sūnaus/dukros kalbėjimo ar kalbos sutrikimus perspėjo kiti (logopedas, mokytojas, draugai). Rezultatai pateikiami 19 paveiksle.

19 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal sutrikimų pastebėjimą, %

Šie gauti rezultatai rodo, kad beveik penktadalis apklaustųjų tėvų mano, jog toks kalbėjimas normalus, atitinkantis normalią kalbos raidą ar, kad vaikas sutrikimą tiesiog „išaugs“.

84% respondentų mano, kad dar ikimokykliniame amžiuje jų sūnui/duktai buvo reikalinga logopedo pagalba, tačiau 16% teigia, kad šios pagalbos jų vaikams nereikėjo. Šie rezultatai vėl gi rodo, kad beveik penktadalis tėvų neteikia didelės reikšmės vaikų garsų tarimo trūkumams ar sudėtingesniems kalbos sutrikimams.

Į klausimą ar norėtų daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus teigiamai atsakė 86% respondentų, o 14% nenorinčių daugiau informacijos, teigia, kad: „pakankamai turi žinių apie vaiko sutrikimą; tam neturi laiko; tai logopedo darbas ir jiems to žinoti nereikia“.

Net 24% atsakiusių, kad nepastebėjo vaiko kalbėjimo ar kalbos sutrikimo, taip pat nenori daugiau sužinoti apie šiuos sutrikimus, o 65% šių respondentų mano, kad logopedinė pagalba jų vaikams ikimokykliniame amžiuje buvo visai nereikalinga (žr. 7 priedą, 6lentelę).

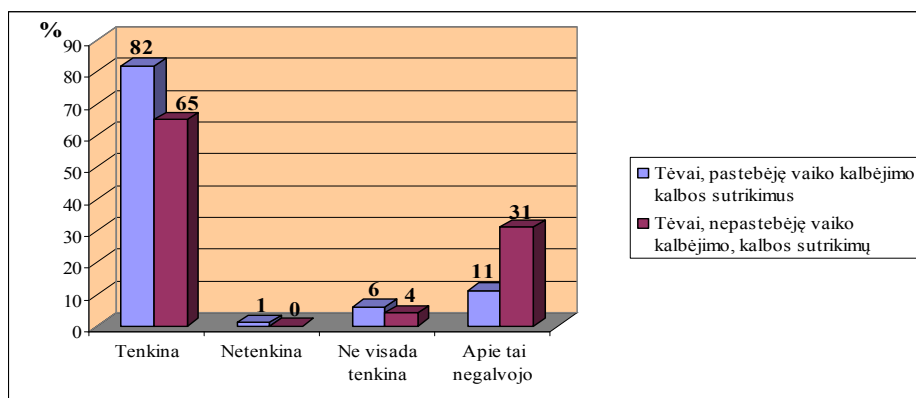
Kad šie gauti duomenys yra statistiškai reikšmingi, patvirtina ir koreliacinė analizė (koreliaciniai ryšiai pateikti 5 lentelėje), kuri rodo, kad tėvų pastebėjimas, ar vaikas turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų, vidutiniu ryšiu siejasi su tėvų nuomone apie logopedinės pagalbos reikalingumą ikimokykliniame amžiuje (net 92% pastebėjusių vaiko kalbėjimo ar kalbos sutrikimus mano, kad ikimokykliniame amžiuje buvo reikalinga logopedo pagalba) bei silpnas ryšys sieja su logopedo, dirbančio su jų vaiku, darbo įvertinimu bei noru daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus.

5 lentelė

Požymio „Ar pastebėjote, kad vaikas turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų?“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Ar pastebėjo, kad vaikas turi kalbos, kalbėjimo sutrikimų?	Koreliacijos ryšys
Ar vaikui buvo reikalinga logopedo pagalba ikimokykliniame amžiuje?	0,515**	Vidutinis
Ar norėtų daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus?	0,245**	Silpnas
Ar tenkina logopedo darbas su Jūsų vaiku?	0,262**	Silpnas

Šie ryšiai tik patvirtina prielaidą, kad tėvai, pastebintys vaiko kalbėjimo, kalbos sutrikimus, nori jiems padėti, stengdamiesi kuo daugiau sužinoti apie šiuos sutrikimus bei pagalbos būdus juos įveikiant, taip teigia 86% tėvų, pastebėjusių vaiko kalbėjimo ar kalbos sutrikimus.

20 pav. Tėvų nuomonių apie logopedo teikiamos pagalbos efektyvumą pasiskirstymas, %

Išanalizuoti duomenys atskleidė ir tai, kad daugumą tėvų (82%), kurie pastebėjo vaikų kalbėjimo ar kalbos sutrikimus, tenkina logopedo darbas su jų vaiku, tuo tarpu logopedo darbu patenkinti tik šiek tiek daugiau kaip pusė respondentų (65%), kurie ikimokykliniame amžiuje vaiko kalbėjimo ar kalbos sutrikimų nepastebėjo, net 31% apie logopedo pagalbos efektyvumą niekada nesusimąstė. Duomenys pateikiami 20 paveiksle.

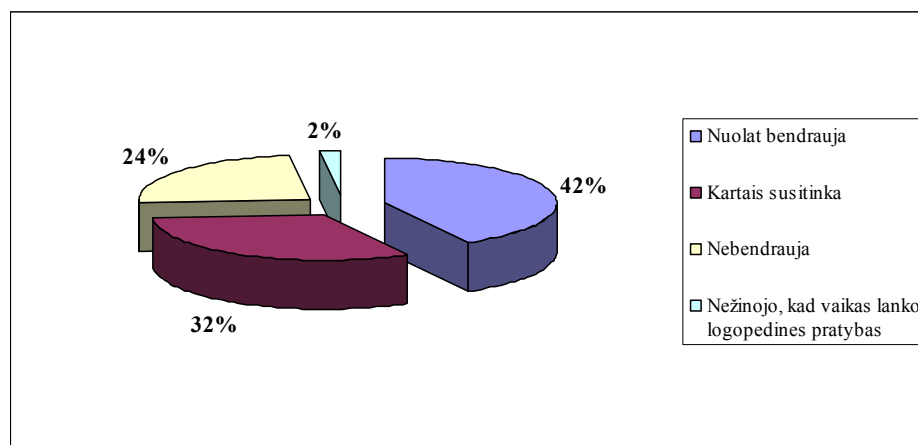
Tėvų požiūris į bendradarbiavimą su logopedu. Organizuojant ugdymo procesą, svarbu teisingai suvokti, kas tai yra bendradarbiavimas. Klaidingai suprantamas procesas gali

sąlygoti nesusikalbėjimą bei fragmentiškumą ugdyme. M. Webster's teigimu komandinis darbas – tai darbas suvienijus pastangas, kai aiškiai apibrėžiamos kiekvieno nario funkcijos, kontroliuojamas individualios veiklos efektyvumas ir įtaka bendram rezultatui (cit. Miltenienės, 2005). Bendradarbiavimas - tai dviejų ar daugiau asmenų bendra veikla, dalijantis patirtimi, ieškant tinkamiausių pagalbos būdų ir juos įgyvendinant (Westwood, 1996). Bendradarbiavimas yra daugiau nei buvimas drauge.

Kontautienės (2000) teigimu, pedagoginis bendradarbiavimas suprantamas kaip konstruktyvios socialinės – pedagoginės sąveikos sistema, kurioje dalyvauja trys ugdymo dalyvių grupės: ugdytojai (pedagogai, specialistai), ugdytiniai (vaikai) ir jų tėvai.

Logopedui, organizuojant savo darbą, labai svarbu žinoti ko tikisi iš jo mokinių tėvai, koks tėvų požiūris į logopedo teikiamą pagalbą, darbo būdus. Tėvų informuotumas, jų žinios apie vaiko kalbos sutrikimus, pagalbos efektyvumą taip pat priklauso nuo to, kiek jie bendrauja su vaiką ugdančiu logopedu. Todėl ir šio tyrimo metu tėvams buvo pateikta keletas klausimų apie tai, kaip dažnai bendradarbiaujama, kokiomis formomis tai vyksta, kaip tėvai vertina logopedo darbą ir vaiko pasiektus rezultatus.

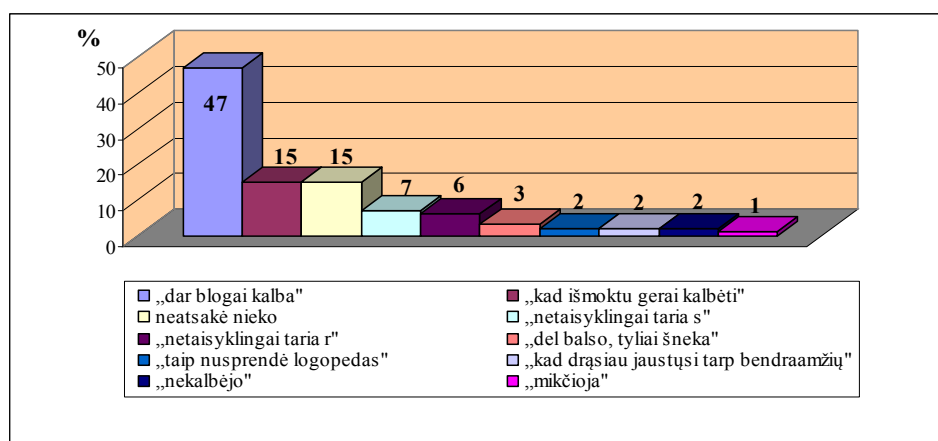
Daugiau kaip pusė respondentų teigia, kad vaikui pradėjus lankyti mokyklą jau buvo susitikę su logopedu, dirbančiu ugdymo įstaigoje, tačiau pastoviai bendrauja 42% tėvų, o 32% respondentų teigia, kad su logopedu susitinka tik kartais, galima manyti, kad šios tėvų grupės yra susirūpinę dėl savo vaikų kalbėjimo ar kalbos sunkumų ir daugiau ar mažiau stengiasi jiems padėti. 38% teigia, kad su logopedu nebendrauja, o beveik 2% pažymėjo, jog nežinojo, kad vaikas lankosi pas logopedą (žr. 7 priedą, 7 lentelė). Reikšminga tai, kad 66% atsakiusiųjų, jog su logopedu dar nebuvo susitikę, sudaro kaime gyvenantys tėvai. Kyla klausimas dėl kokių priežasčių tėvai negavo šios informacijos: ar dėl to, kad patys visiškai nesidomi šia vaiko problema, ar mokyklos logopedas, klasės auklėtojas tėvų apie tai neinformavo? Duomenys pateikiami 21 paveiksle.

21 pav. Tėvų bendravimo su logopedu rezultatai, %

Tyrimo rezultatai rodo, kad vis gi mažiau kaip pusė tėvų linkę dalintis atsakomybe ir pastoviai bendradarbiauti su logopedu, lavinančiu jų sūnaus/dukros kalbą.

Į klausimą kodėl sūnus/dukra dabar, pirmoje klasėje, lanko logopedines pratybas, dauguma tėvų atsakė labai panašiai: „*dėl to, kad dar blogai kalba; kad išmokyti gerai kalbėti; dar blogai taria raides; sunkiai ištaria raides; kai kuriuos žodžius taria neaiškiai*“. 13% tėvų, kaip priežastį, kodėl vaikas dar lanko logopedines pratybas, nurodė konkrečių garsų netarimą („*netaisyklingai taria s; netaria raidės r*“), du tėvai teigė, kad pratybos padės vaikui drąsiau jaustis tarp bendraamžių, 2% tėvų mano, kad jų vaikai dar nekalba. 15% tėvų į šį klausimą neatsakė, o du tėvai teigia, „*kad taip nusprendė logopedas*“ – toks atsakymas lyg ir atskleidžia tėvų nuomonę apie logopedinės pagalbos jų vaikui nereikalingumą. Duomenys pateikiami 22 paveiksle.

22 pav. Tėvų nuomonių pasiskirstymas apie tai, kodėl vaikas dar lanko logopedines pratybas, %

Koreliacinė analizė rodo, kad tėvų bendravimas su logopedu mokykloje silpnu atvirkštiniu ryšiu siejasi su tėvų nuomone apie tai, dėl ko jų sūnus/dukra dabar dar lanko logopedines pratybas, taip pat atskleidžia silpną ryšį tarp tėvų ir logopedo susitikimo vaikui pradėjus lankyti mokyklą ir pastovaus jų bendravimo tarpusavyje (duomenys pateikiami 6 lentelėje).

6 lentelė

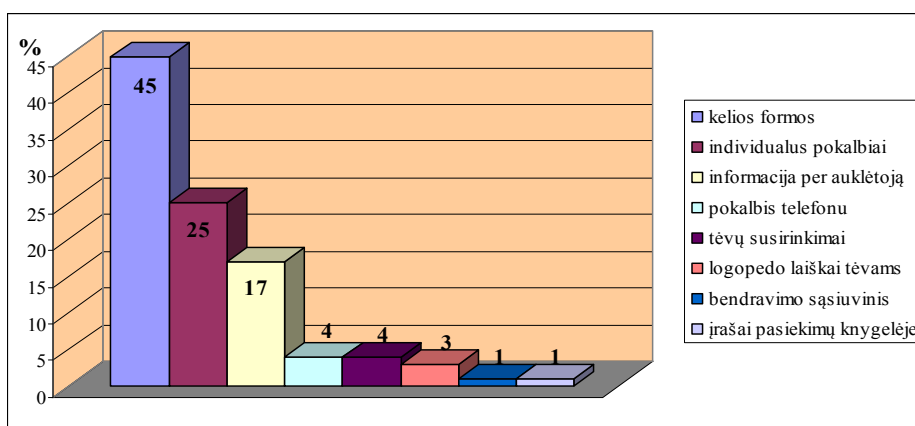
Požymio „Ar dabar bendraujate su logopedu?“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Ar dabar bendraujate su logopedu?	Koreliacijos ryšys
Kodėl sūnus/dukra dabar dar lanko logopedines pratybas?	-0,229*	Silpnas
Ar vaikui, pradėjus lankyti mokyklą jau buvote susitikę su logopedu?	0,345**	Silpnas

Minėti rezultatai parodė, kad tik mažiau kaip pusė tėvų linkę bendrauti su jų vaiką ugdančiu logopedu. Kodėl taip yra? Ar tėvams trūksta noro? Gal būt logopedai per mažai teikia tėvams informacijos, o gal netinkamomis priemonėmis bendraujama? To išsiaiškinti negalime, kadangi šiame tyrime nebuvo vykdoma logopedų apklausa.

Vienas svarbiausių būdų, padedančių išvengti nesusipratimų tarp tėvų ir specialistų, yra komunikacija. Labai svarbu specialistui parinkti tokias bendradarbiavimo formas, kad tėvai nebūtų priversti tapti pagalbininkais, vien tik vykdančiais nurodymus, bet jaustųsi lygiaverčiai partneriai vertinant vaiko rezultatus, numatant pagalbos tikslus, planuojant veiklą.

Tyrimas atskleidė, kad dažniausiai logopedai su pirmaklasiais, turinčiais kalbėjimo, kalbos sutrikimų, tėvais bendrauja keliomis formomis: vyraujantys ir labiausiai mėgstami - tai individualūs pokalbiai, kurių metu gaunama daugiausia informacijos, taip pat bendraujama tėvų susirinkimuose, įrašais pažangos vertinimo knygelėse, bendravimo sąsiuvinuose, informacija perteikiama per klasės auklėtoją. Dažniausiai minimos bendravimo formos pateikiamos 23 paveiksle.

23 pav. Tėvų minimos bendravimo su logopedu formos, %

Nors tėvai nurodė nemažai įvairių bendravimo su logopedu formų, tačiau analizė rodo, kad trečdalis tėvų nėra linkę patys siekti bendradarbiavimo su logopedu, nes renkasi tokias bendravimo priemones, kurios daugiau naudojamos bendros informacijos perteikimui, informacija perteikiama netiesiogiai – bendri klasės tėvų susirinkimai, informacija per auklėtoją, įrašai pasiekimų knygelėje.

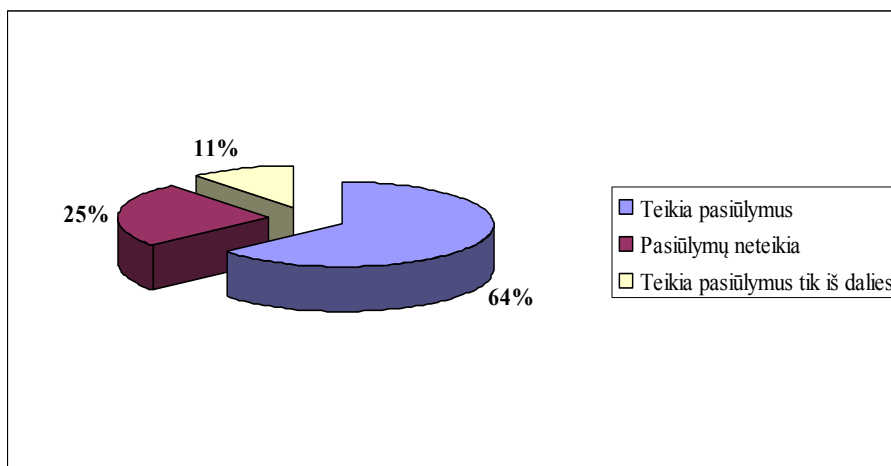
Koreliacinė analizė rodo, kad tėvų bendradarbiavimo formos siejasi su tuo, kiek ilgai vaikas yra lankęs logopedines pratybas, ir ar tėvai jau buvo susitikę su logopedu (atvirkštinis ryšys). Išanalizavus gautus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad kuo vaikas ilgiau lanko logopedines pratybas, tuo įvairesnė yra ir logopedo bei tėvų bendravimo patirtis (koreliaciniai ryšiai pateikti 7 lentelėje). Tėvai, kurie teigia, kad su logopedu dar nebuvo susitikę, pažymi, jog informaciją gauna per klasės auklėtoją (43%), tėvų susirinkimų metu, įrašais pasiekimų knygelėje (12%), telefoninių pokalbių metu (6%). Tyrimo metu paaiškėjo, kad glaudžiausius ryšius su logopedu palaiko tie tėvai, kurių vaikai dar ikimokyklinėje įstaigoje logopedines pratybas lankė vienerius – dvejus metus, šių tėvų tarpe populiariausia bendravimo priemonė – individualūs pokalbiai bei bendravimas keliomis formomis (individualūs pokalbiai, bendravimo sąsiuviniai, įrašai pasiekimų knygelėse, telefoniniai pokalbiai) (žr. 7 priedą, 8 lentelę).

Požymio „Kokiomis formomis bendraujate su logopedu?“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Kokiomis formomis bendraujate su logopedu?	Koreliacijos ryšys
Kiek ilgai sūnus/dukra lankė logopedines pratybas?	0,236*	Silpnas
Ar dabar jau buvote susitikę su logopedu?	-0,217*	Silpnas

Informacijos gavimas ir teikimas tėvams turi didelių privalumų. Tėvai su vaiku praleidžia labai daug laiko ir turi didesnę emocinę patirtį, jie gali teikti neįkainojamą informaciją apie vaiko savybes ir jo interesus. Informuodami tėvus apie tai, kas vyksta klasėje, specialistai (logopedai) palaiko su jais gerus santykius ir prireikus gali kreiptis pagalbos.

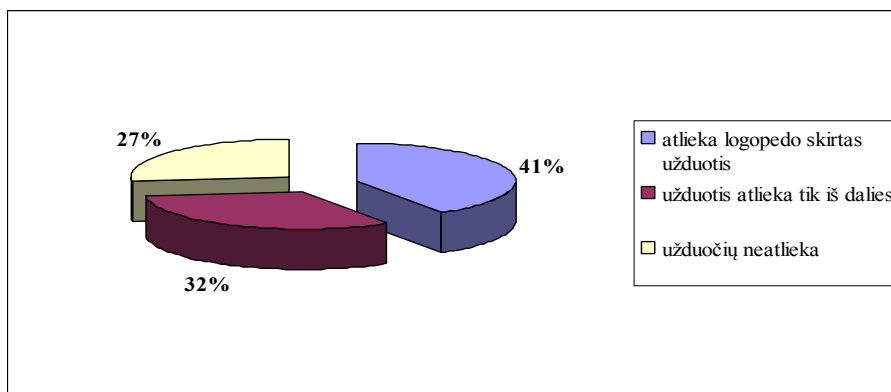
Siekdami abipusio bendradarbiavimo, norėdami savo darbo tęstinumo, logopedai pateikia pasiūlymus, konkrečias užduotis tėvams namuose, taip tvirtina 64% apklaustų respondentų, tik iš dalies sulaukiantys logopedų pasiūlymų teigia 11% apklaustųjų tėvų, o ketvirtadalis - pagalbos ir patarimų kaip padėti savo vaikui iš logopedų nesulaukia (žr. 24 pav.).

24 pav. Tėvų atsakymai apie logopedo teikiamus pasiūlymus, %

Kaip rodo tyrimo rezultatai, tėvų teigimu daugiau nei 70% sulaukia iš logopedų pagalbos ir patarimų bei konkrečių užduočių, skirtų vaiko kalbos lavinimui namuose, taip išlaikydami darbo tęstinumą ir skatindami abipusį bendradarbiavimą. Procentaliai labai panašiai pasiskirstė ir tėvų atsakymai apie namuose atliekamas logopedo skirtas užduotis. Šiek tiek mažiau nei pusė respondentų teigia, kad visas skirtas užduotis su vaiku namuose jie visada atlieka. 32% teigia užduotis atliekantys tik iš dalies – vadinasi dalinai pripažįsta, kad nepilnai išnaudoja visas galimybes padėti savo vaikui. 27% savo atsakymais pažymi, kad logopedo skirtų užduočių namuose neatlieka (žr. 25 pav.).

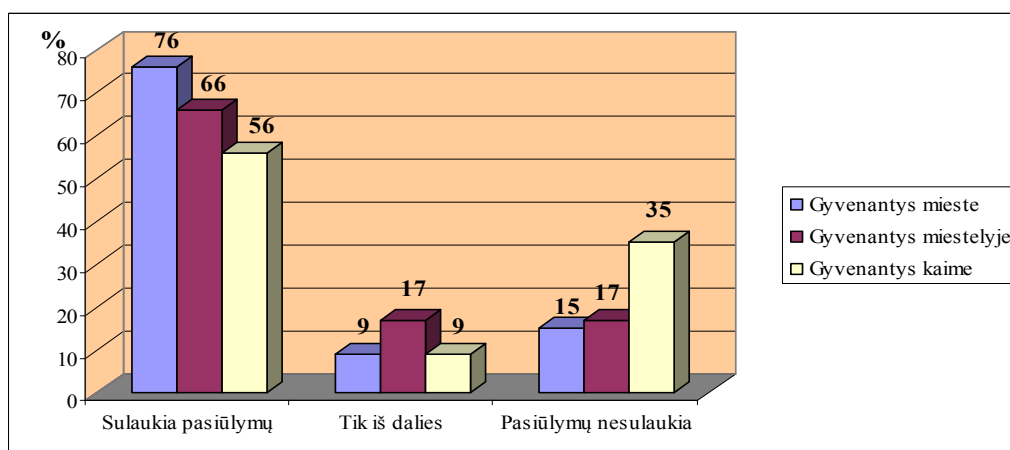
Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiau kaip ketvirtadalis tėvų nėra linkę padėti savo vaikui, galima manyti, kad, jų nuomone, pagrindinis vaiko kalbos lavintojas yra logopedas, o tai gali turėti reikšmės vaiko tinkamam pasirengimui mokyklai.

25 pav. Tėvų atsakymai apie atliekamas užduotis namuose, %

Organizuojant bendradarbiavimą su mokinių tėvais, logopedams svarbu žinoti, ko tikisi iš jų mokinių tėvai, koks tėvų požiūris į ugdymo įstaigą, į logopedo darbą. Aktyvūs tėvai labai padeda vaikams siekti sėkmės, todėl vaikui labai svarbu žinoti, jog suaugusieji bendradarbiauja sprenddami jo problemas ir nori jam padėti, kad nepasijustų atstumtas. Tik tada, kai tėvai ir mokykla aktyviai bendradarbiauja, galima pratęsti mokykloje vykdomą vaiko tobulinimo programą ir namuose.

Koreliacinė analizė rodo, kad logopedo teikiami pasiūlymai vidutinio stiprumo ryšiu siejasi su tuo, ar namuose yra atliekamos logopedo skirtos užduotys, gauti duomenys atskleidžia tai, kad jei logopedas teikia pasiūlymus darbui namuose, tai didelė dalis tėvų stengiasi tas užduotis ir atlikti, tik 4% respondentų teigia, kad šių užduočių neatlieka (žr. 7 priedą, 9 lentelė). Taip pat atskleidžiamas silpnas ryšys tarp logopedo teikiamų pasiūlymų ir vaiko gyvenamosios vietos – lyginant gautus duomenis paaiškėjo, kad gyvenantys kaime sulaukia mažiau pasiūlymų kaip su vaiku dirbti namuose, nei miesteliuose ir miestuose gyvenantys pirmokai. Duomenys pateikiami 26 paveiksle.

26 pav. Tėvų nuomonė apie logopedo teikiamus pasiūlymus darbui namuose, %

Koreliacinė analizė atskleidžia ryšius tarp logopedo teikiamų pasiūlymų ir to ar tėvai buvo susitikę su logopedu, ar juos tenkina logopedo darbas. Gauti duomenys rodo, kad dauguma tėvų bent kartą susitikę su logopedu gavo vienokių ar kitokių pasiūlymų kaip būtų galima padėti

savo vaikui namuose, ir tik 15% respondentų, teigia, kad su logopedu buvo susitikę, tačiau pasiūlymų nesulaukė (žr. 7 priedą, 9 lentelė). Koreliaciniai ryšiai pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė

Požymio „Ar logopedė teikia pasiūlymus?“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Ar logopedė teikia pasiūlymus kaip dirbti su vaiku?	Koreliacijos ryšys
Gyvenamoji vieta	0,211*	Silpnas
Ar dabar jau buvote susitikę su logopedu?	0,379**	Silpnas
Ar namuose atliekate logopedo skirtas užduotis?	0,512**	Vidutinis
Ar Jus tenkina logopedo darbas?	0,208*	Silpnas

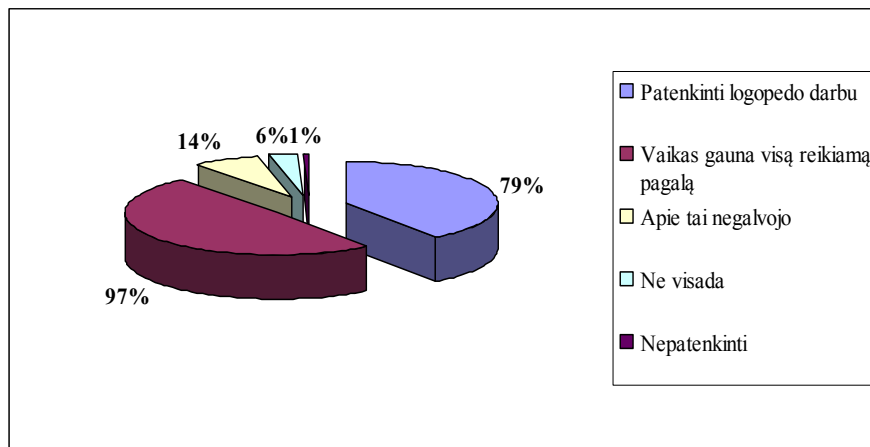
Koreliacinė analizė rodo, kad tai, ar namuose atliekamos užduotys vidutiniu ryšiu susiję su tėvų požiūriu į logopedo darbą, vaiko pasiekimus – 98% respondentų, kurie teigia, kad namuose atlieka skirtas užduotis, yra patenkinti ir logopedo darbu, 100% jie patenkinti vaiko pasiekimais, logopedo darbu patenkinti 77% respondentų, kurie teigia, kad skirtas užduotis namuose atlieka tik iš dalies, 87% šios grupės tėvų džiaugiasi ir vaiko pasiekimais, 51% respondentų, kurie skirtų užduočių neatlieka, logopedo darbas tenkina, tuo tarpu 85% šių tėvų tenkina vaiko pasiekimai. Gauti duomenys rodo, kad kuo mažiau tėvai padeda vaikui namuose, kuo mažiau bendrauja su logopedu, tuo labiau didėja nepasitenkinimas šio specialisto darbu, vaiko pasiekimais ir atvirkščiai (koreliaciniai ryšiai pateikti 9 lentelėje).

9 lentelė

Požymio „Ar namuose atliekate skirtas užduotis?“ koreliacija su kitais požymiais

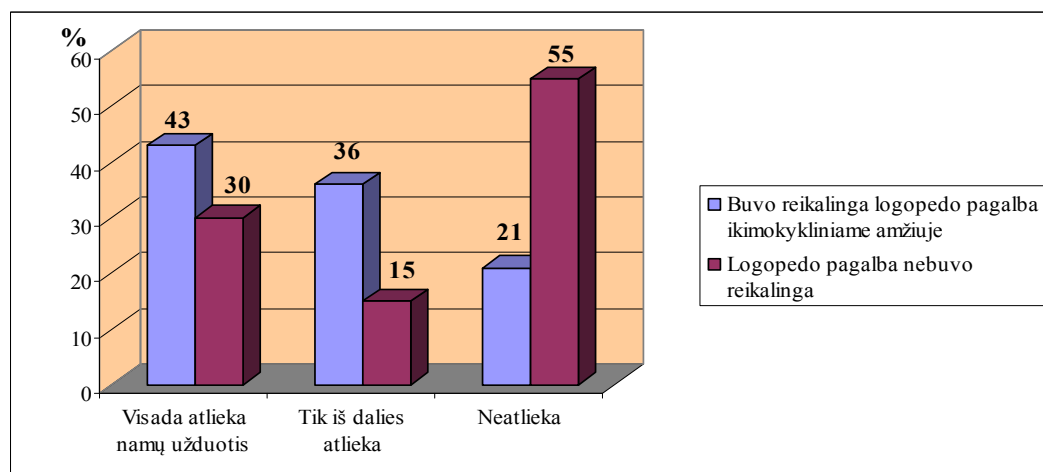
Charakteristikos	Ar namuose atliekate logopedo skirtas užduotis?	Koreliacijos ryšys
Ar buvo reikalinga pagalba ikimokykliniame amžiuje?	0,214*	Silpnas
Ar dabar bendraujate su logopedu?	0,263**	Silpnas
Ar Jus tenkina logopedo darbas?	0,431**	Vidutinis
Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai?	0,211*	Silpnas
	Ar tenkina logopedo darbas?	
Ar ugdymo įstaigoje buvo logopedas?	0,226*	Silpnas
Ar bendraujate su logopedu?	0,266**	Silpnas
Ar logopedė teikia pasiūlymus?	0,208*	Silpnas

Apibendrinti rezultatai rodo, kad 79% tėvų tenkina logopedo darbas, 6% respondentų mano, kad specialistai galėtų dirbti geriau, nes rezultatai tėvus ne visada džiugina, 1% tėvų nepatenkinti logopedo darbu, o likę – apie tai negalvojo. Rezultatai pateikiami 27 paveiksle.

27 pav. Tėvų nuomonė apie logopedo teikiamos pagalbos veiksmingumą, %

Įdomu tai, kad didesnę dėmesį namų užduočių atlikimui teikia tie tėvai, kurių vaikams logopedo pagalba buvo reikalinga dar ikimokykliniame amžiuje, šie tėvai labiau vertina ir logopedo darbą (83% patenkinti šio specialisto darbu), o daugiau kaip pusė tėvų, kurių vaikams ši pagalba darželyje nebuvo reikalinga, užduočių atlikimui namuose laiko neskiria (duomenys pateikiami 28 paveiksle). Kad tai yra statistiškai reikšminga patvirtina ir koreliacinės analizės rezultatai (žr. 7 priedą, 10 lentelę).

28 pav. Namų užduočių atlikimo pasiskirstymas pagal tai, ar vaikui buvo reikalinga logopedo pagalba ikimokykliniame amžiuje, %

Penktadalis tėvų nėra patenkinti teikiama pagalba, koreliacinė analizė rodo (žr. 7 priedą, 11 lentelę), kad tėvų pasitenkinimas logopedo darbu siejasi su tuo ar tėvai bendrauja su logopedu, ar juos tenkina vaiko pasiekimai, ar buvo teikta logopedinė pagalba ikimokykliniame amžiuje.

Nuostatos, stereotipai, klaidingi lūkesčiai, specialistų ir tėvų vertybiniai skirtumai gali būti laikomi bendradarbiavimo kliūtimis tarp specialistų ir tėvų. Pasidalinimas informacija, įgūdžiais ir jausmais leidžia tėvams pasijusti patogiau, padeda išreikšti savo nerimą ir abejones. Nuo minėtų faktorių labai priklauso tėvų požiūris į specialistą, šiuo atveju į logopedą, kuris dirba su jų vaiku.

Gauti duomenys apie tėvų nuomonę „ar vaikas gauna visą reikiamą pagalbą“ šiek tiek prieštarausja tėvų teiginiui apie logopedo teikiamos pagalbos veiksmingumą. 97% tėvų mano, kad jų vaikai gauna visą reikiamą logopedinę pagalbą (nepatenkinti teikiama pagalba – 3% respondentų), tuo tarpu logopedo darbu visiškai yra patenkinti tik 79% tėvų, vadinasi 18% tėvų neturi tvirtos nuomonės apie tai ar jie patenkinti logopedu ir jo teikiama pagalba vaikui.

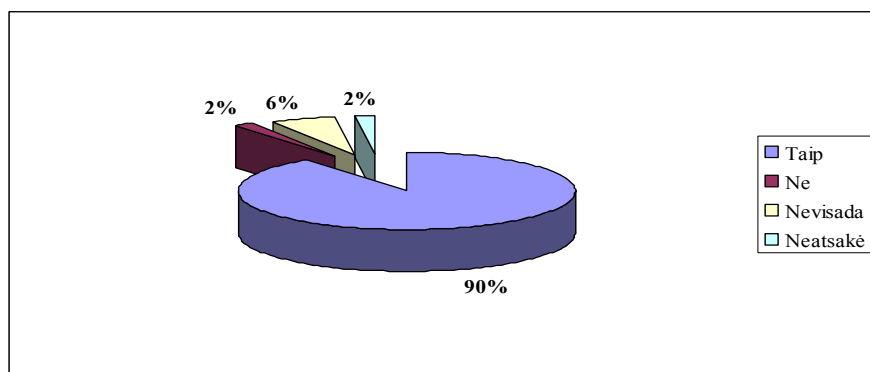
Kad tėvų pasitenkinimas vaikui teikiama pagalba silpnais ryšiais susijęs su vaiko ikimokyklinės ugdymo įstaigos lankymu, su vaiko pasiekimais bei su tėvų noru daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus, patvirtina ir koreliacinės analizės rezultatai (koreliaciniai ryšiai pateikti 10 lentelėje).

10 lentelė

Požymio „Ar vaikas gauna visą reikiamą pagalbą?“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Ar vaikas gauna visą reikiamą pagalbą?	Koreliacijos ryšys
Ar vaikas lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?	0,255**	Silpnas
Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai?	0,193*	Silpnas
Ar norite daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus?	0,385**	Silpnas

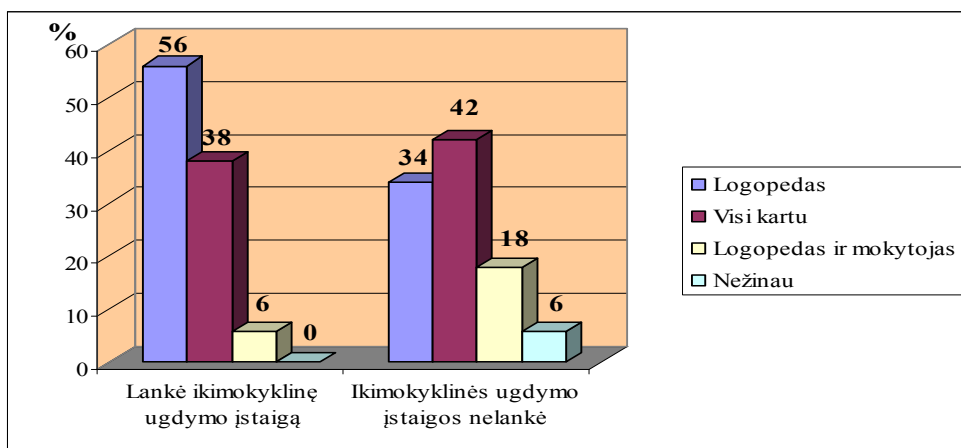
Duomenų analizė atskleidė, kad vaiko rezultatais yra patenkinti 90% tėvų, 6% - teigia, kad vaiko pasiekimai juos ne visada džiugina, galima daryti prielaidą, kad, jei tėvus džiugina vaiko rezultatai, tai jie bus patenkinti ir logopedo darbu bei vaikui teikiama pagalba ir atvirkščiai. Tą atskleidžia ir aukščiau pateikti koreliacinės analizės rezultatai. Tėvų atsakymai pateikiami 29 paveiksle.

29 pav. Tėvų nuomonė apie vaiko pasiekimus, %

Tėvų nuomonės apie tai, kas gali padėti jų vaikui išmokti taisyklingai kalbėti, pasiskirstė į tris didesnes grupes: logopedas; visi kartu; logopedas ir mokytojas. Įdomu tai, kad tik trečdalis tėvų paminėjo, kad dirbti reikia visiems kartu, o beveik pusė apklaustųjų mano, kad visą atsakomybę turėtų prisiimti logopedas. 2% - teigė nežinantys, kas gali padėti jų vaikui, o 17% respondentų į šį klausimą visai neatsakė.

Koreliacinė analizė rodo, kad tėvų nuomonei apie tai, kas gali padėti vaikui įveikti kalbėjimo ar kalbos sutrikimus turi reikšmės sūnaus/dukros ikimokyklinės įstaigos lankymas (silpnas koreliacinis ryšys). Išsamesnis tėvų nuomonių pasiskirstymas pateikiamas 30 paveiksle.

30 pav. Tėvų nuomonės „Kas gali padėti vaikui įveikiant kalbos sunkumus?“ pasiskirstymas, %
Galima daryti išvadas, kad tėvų pasitenkinimas logopedo darbu bei vaikų pasiekimais didele dalimi priklauso nuo bendro darbo, atsakingo tėvų požiūrio į logopedo skiriamas užduotis namuose. Vadinasi, kuo daugiau bus bendraujama tarpusavyje, tuo daugiau tėvai bus susipažinę su vaiko kalbos lavinimo situacija, labiau pasitikės logopedu ir vertins jo darbą, o visa tai gerins vaiko pasiekimus.

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad bendradarbiavimas turi gana didelės reikšmės lavinant vaikų kalbą, tačiau tik trečdalis tėvų suvokia, kad vaikui pasirengti mokyklai gali padėti ne tik logopedas, bet veikti reikia iš vien - kartu priimant visus sprendimus, pasidalinant atsakomybe.

Vaikų socialinės aplinkos ir pasirengimo mokyklai sąajos. Šeima, kaip teigė Vaitkevičius (1995), yra atvira socialinė institucija, jautri įvairiems išoriniams poveikiams. Jo nuomone, šeima, užimanti svarbiausią vietą ugdant ir socializuojant asmenybę, tiesiogiai veikia vaiką, o kartu ir kiekvieną narį visose gyvenimo srityse.

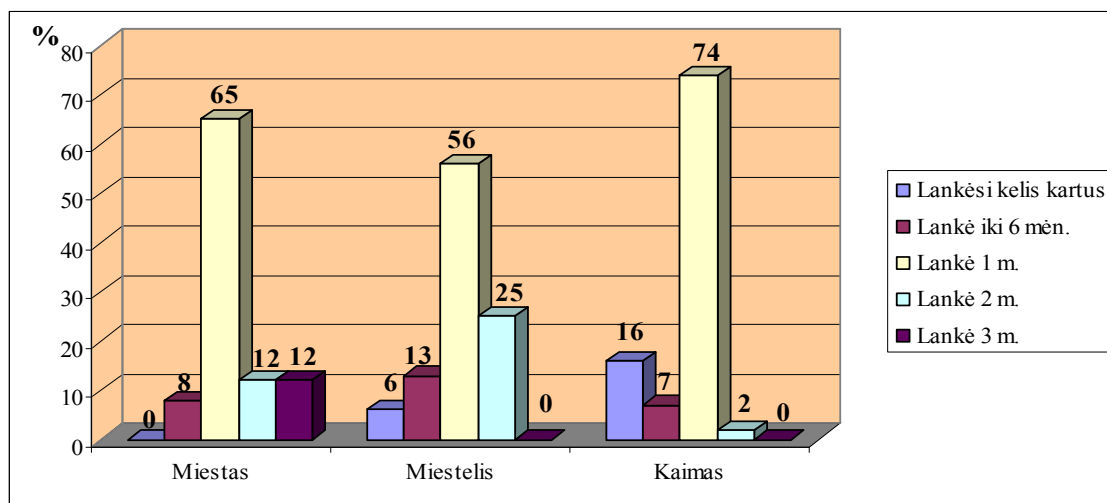
Kiek socialinė aplinka lemia vaiko, turinčio kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu, bandyta atskleisti šio tyrimo metu. Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje, daugiau kaip pusė respondentų gyvena kaime, penktadalis – miesteliuose ir tik viena trečioji dalis – miestuose.

Koreliacinė analizė rodo, kad vaiko gyvenamoji aplinka statistiškai reikšmingai siejasi su vaiko ikimokyklinės įstaigos lankymu ir kiek ilgai jis lankė logopedines pratybas (koreliaciniai ryšiai pateikti 11 lentelėje).

11 lentelė

Požymio „Vaiko gyvenamoji vieta“ koreliacija su kitais požymiais		
Charakteristikos	Vaiko gyvenamoji vieta	Koreliacijos ryšys
Ar vaikas lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?	0,336**	Silpnas
Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?	-0,360**	Silpnas
Ar buvote susitikę su logopedu?	0,211*	Silpnas
Ar logopedė teikia pasiūlymus darbui namuose?	0,211*	Silpnas

Išanalizavus duomenis paaiškėjo, kad mieste gyvenančių vaikų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, ikimokyklinės ugdymo įstaigos nelankė tik 6%, miesteliuose – 30%, o kaimuose šios įstaigos nelankė 43% šių vaikų, galima daryti prielaidą, kad kaime gyvenantys vaikai turėjo mažiau galimybių gauti tinkamą logopedo pagalbą. 16% respondentų, gyvenančių kaime, teigia, kad jų vaikas turėjo galimybę pas logopedą apsilankyti tik kelis kartus. Didelės reikšmės turi ir tai, kad ne visose kaimo ikimokyklinio ugdymo įstaigose dirba logopedai, tačiau jei įstaigoje šis specialistas yra, tai pagalbos dažnumui ir intensyvumui miesto tai ar kaimo ugdymo įstaiga neturi. Duomenys pateikti 31 paveiksle.

31 pav. Logopedinių pratybų lankymo trukmė pagal vaiko gyvenamąją vietą, %

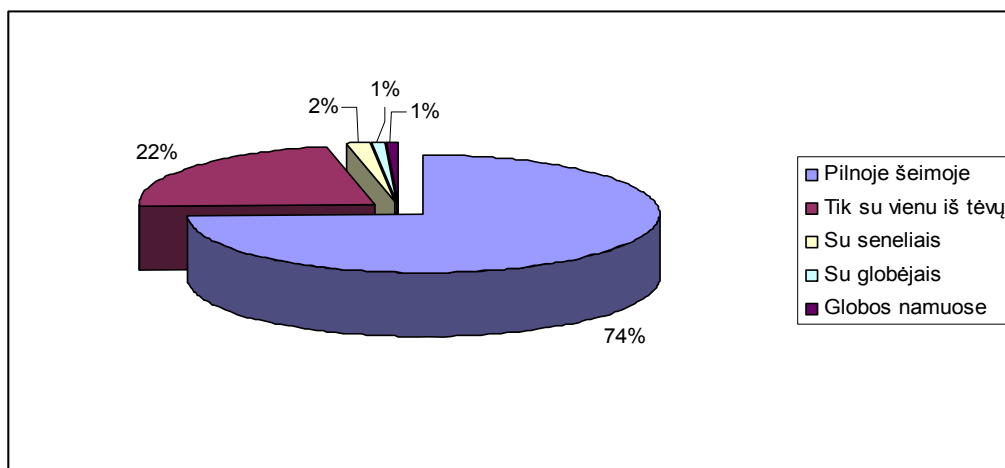
Atlikti mūsų šalyje tyrimai dažniausiai tik patvirtina liūdną statistiką apie šeimos įtakos svarbos nesuvokimą, pvz., 2002 m. Lietuvoje atlikto mokinių tėvų požiūrio į dabartines švietimo problemas tyrimo rezultatai parodė, kad 50% apklaustųjų tėvų mokykloje visai nesilanko, 25% - vieną kartą, 19% - 2-3 kartus, tik 9% mokykloje lankėsi savo iniciatyva (Strimaitienė, 2007).

Šis tyrimas atskleidė, kad tėvų susitikimui su jų vaiką ugdančiu logopedu bei šio specialisto teikiamais pasiūlymams darbui namuose reikšmės turi šeimos gyvenamoji vieta, silpnus ryšius tarp šių požymių rodo ir koreliacinės analizės duomenys (koreliaciniai ryšiai pateikti 11 lentelėje). Išryškėja tai, kad tik pusė kaime gyvenančių tėvų, vaikui pradėjus lankyti pirmąją klasę, buvo susitikę su logopedu, tuo tarpu mieste ir miesteliuose gyvenančių tėvų su logopedu susitiko 72,5%. 3% tėvų, gyvenančių kaime, teigia nežinoję, kad jų vaikai lanko logopedines pratybas.

Labai panašiai išsidėstę ir atsakymai apie logopedo teikiamus pasiūlymus darbui su vaiku namuose: kad sulaukia pasiūlymų, teigia 85% mieste gyvenančių tėvų, 82% - miesteliuose ir 65% - kaimuose; pasiūlymų nesulaukia 15% mieste, 17% miesteliuose ir 35% kaimuose gyvenančių tėvų, kurių vaikai turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų (žr. 7 priedą, 16 lentelę).

2003 m. Šiaulių universiteto atlikto tyrimo rezultatai² rodo, kad specialiųjų ugdymo(-si) poreikių turinčių ugdytinių šeiminė struktūra dažniau yra kitokia nei jų bendraamžių - specialiųjų ugdymo(-si) poreikių turintys ugdytiniai dažniau auga nepilnose šeimose.

Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos sutrikimų, taip pat priskiriami specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių grupei. Tačiau šio tyrimo rezultatai neatskleidė statistiškai reikšmingo ryšio tarp šeiminės sudėties ir vaiko pasirengimo mokyklai kalbos aspektu. Žinios apie šeimą pateikiamos 32 paveiksle.

32 pav. Vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, šeimos sudėtis, %

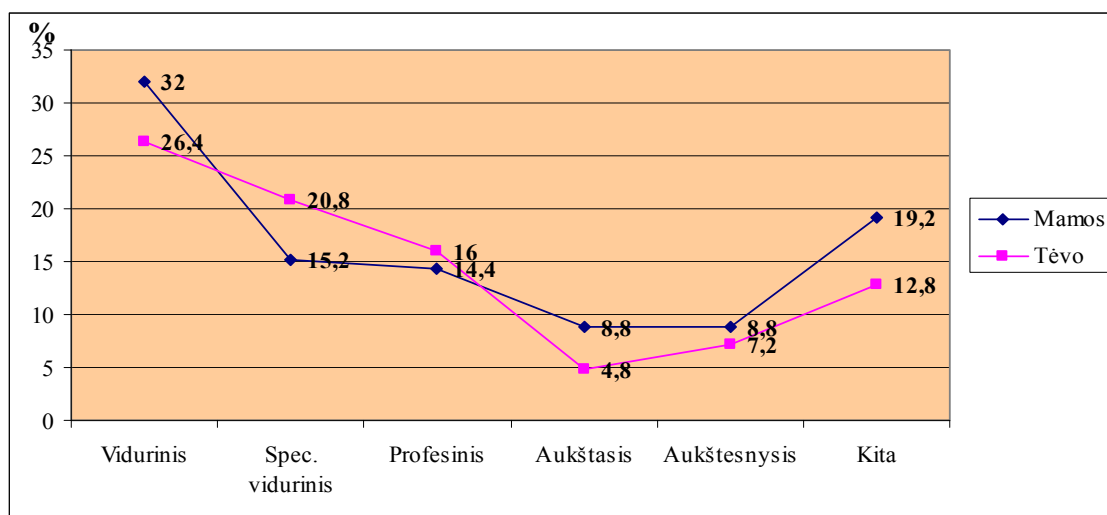
Beveik pusė pirmokų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, auga keturių asmenų šeimose (46%), 12% šeimų augina tik vieną vaiką, o daugiavaikėse šeimose auga 42% pirmokų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų (24% - šeimoje 3 vaikai, 18% - daugiau nei 3 vaikai). Statistiškai reikšmingo ryšio tarp vaikų skaičiaus šeimoje ir jų pasirengimo mokyklai kalbos aspektu šio tyrimo metu taip pat nenustatyta.

Šeima yra tobuliausias vaiko auginimo ir auklėjimo institutas. Moksliniuose šaltiniuose teigiama, kad vaikas mokymosi veiklai bręsta šeimoje, todėl mokymosi sėkmė didžiaja dalimi priklauso nuo to, kokiomis sąlygomis ir kaip vaikas bus brandinamas mokyklai. Kuo aplinka palankesnė, tuo geresnės sąlygos vaiko kalbos raidai.

Pirmokų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą pateikiamas 33 paveiksle.

Kaip rodo gauti duomenys, didžiausia dalis pirmaklasių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, tėvų yra įgiję vidurinį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą. Su aukštuoju ir aukštesnioju išsilavinimu yra beveik 18% mamų ir 12% tėvų. Tuo tarpu Statistikos departamento 2009 metų duomenimis, aukšto lygio (aukštąjį ir aukštesnįjį) išsilavinimą turėjo 36% 25–64 metų amžiaus

² Ališauskas A., Gerulaitis D. *Bendrojo ugdymo klasėje besimokančių specialiųjų poreikių vaiko socialinės – psichologinės charakteristikos atskleidimas*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2003.

33 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą, %

moterų ir 25,5% vyrų. Remiantis šiais duomenimis, galima daryti prielaidą, kad tėvų išsilavinimas turi reikšmės vaikų kalbos raidai – šio tyrimo duomenimis didesnis skaičius vaikų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, auga šeimose, kurių tėvai turi vidutinį (vidurinis, specialusis vidurinis) ir žemesnįjį (pagrindinis, profesinė kvalifikacija neįgijus pagrindinio, pradinis ir jokio) išsilavinimo lygį.

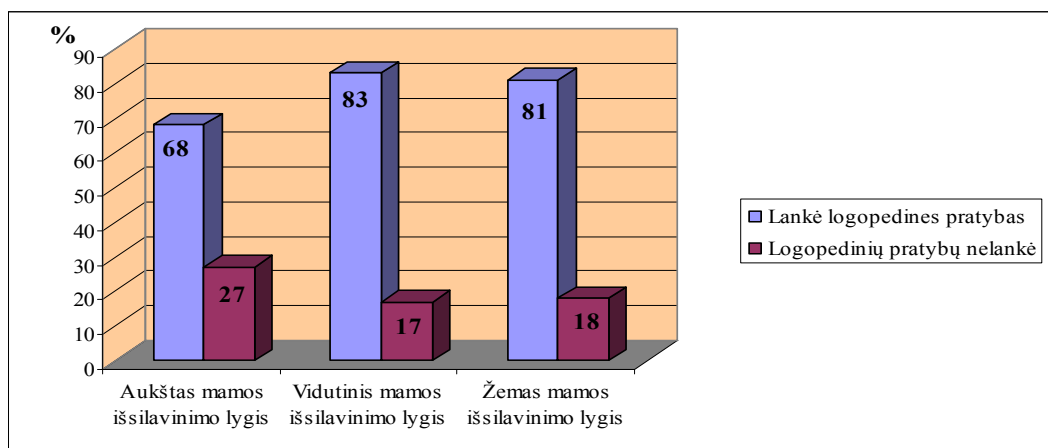
Koreliacinė analizė rodo, kad mamos išsilavinimas silpnais ryšiais siejasi su vaiko ikimokyklinės ugdymo įstaigos, logopedinių pratybų lankymu (koreliaciniai ryšiai pateikti 12 lentelėje).

12 lentelė

Požymio „Mamos išsilavinimas“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Mamos išsilavinimas	Koreliacijos ryšys
Ar vaikas lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?	0,223*	Silpnas
Ar lankė logopedines pratybas?	-0,226*	Silpnas
Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?	-0,281**	Silpnas

Išanalizavus duomenis (žr. 7 priedą, 20 lentelė), išryškėja, kad 50% mamų, kurios turi žemesnįjį išsilavinimo lygį (pagrindinis, profesinė kvalifikacija neįgijus pagrindinio, pradinis ir jokio), savo vaikų neleidžia į ikimokyklinę ugdymo įstaigą, tuo tarpu mamų, turinčių aukštesnįjį ir vidutinįjį išsilavinimo lygį, ir neleidusių savo vaikų į ikimokyklinio ugdymo įstaigas, sudaro apie 20%. Statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys sieja mamos išsilavinimo lygį bei vaiko logopedinių pratybų lankymą ikimokykliniame amžiuje. Duomenys pateikiami 34 paveiksle.

34 pav. Vaikų logopedinių pratybų lankymas ikimokykliniame amžiuje pagal mamos išsilavinimo lygį, %

Tyrimo duomenys rodo, kad statistiškai reikšmingo ryšio tarp tėvų amžiaus ir vaikų kalbos plėtotės bei pasirengimo mokyklai kalbos aspektu nėra.

Pirmųjų kalbėjimo, kalbos sutrikimų ir teiktos pagalbos ikimokykliniame amžiuje ryšys. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad kalbėjimo, kalbos sutrikimai turi didelės svarbos vaiko mokymuisi, todėl labai svarbu logopedinę pagalbą vaikams, turintiems šių sutrikimų, suteikti kuo anksčiau - dar ikimokykliniame amžiuje.

Kaip jau buvo minėta, įvertinus pirmos klasės mokinių kalbos raidą, nustatyti fonetiniai kalbėjimo (48,9%), fonologiniai kalbos (42%) sutrikimai, nežymiai sulėtėjusi kalbos raida (4,6%), nežymus kalbos neišsivystymas (3%) ir vidutinis kalbos neišsivystymas (1,5%). Koreliacinė analizė atskleidė, kad vaiko kalbėjimo ar kalbos sutrikimas turi reikšmės tėvų nuomonei apie logopedinės pagalbos reikalingumą ikimokykliniame amžiuje bei pasitenkinimą logopedo darbu (koreliaciniai ryšiai pateikti 13 lentelėje).

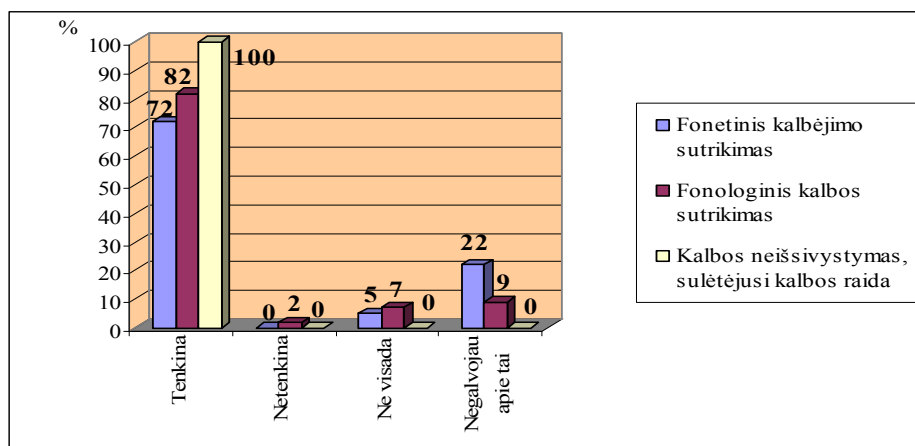
13 lentelė

Požymio „Vaiko kalbėjimo, kalbos sutrikimas“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Vaiko kalbėjimo, kalbos sutrikimas	Koreliacijos ryšys
Dėl ko buvo reikalinga logopedo pagalba?	0,205*	Silpnas
Ar tenkina logopedo darbas?	-0,200*	Silpnas

Analizuojant gautus duomenis paaiškėjo, jog tėvai, kurių vaikai pasižymi fonetiniu kalbėjimo, fonologiniu kalbos sutrikimu, dažniau nurodo logopedinės pagalbos reikalingumą dėl šveplavimo, netaisyklingo garsų tarimo, tuo tarpu tėvų, kurių vaikai turi kalbos neišsivystymą, sulėtėjusią kalbos raidą, nuomone, logopedo pagalba reikalinga, kad vaikas išmokytų kalbėti (žr. 7 priedą, 24 lentelė).

Tėvų nuomonė šiek tiek išsiskiria vertinant logopedo darbą su jų vaiku. Duomenys pateikiami 35 paveiksle.

35 pav. Tėvų nuomonių apie logopedo darbo efektyvumą pasiskirstymas, %

Tyrimo metu buvo atskleista, kad 84% vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, dar ikimokykliniame amžiuje buvo reikalinga logopedinė pagalba, kaip tėvai mano, ši pagalba vaikams buvo reikalinga dėl to, kad „išmokyti geriau šnekėti (25%); šveplavo, negerai kalbėjo (22%), blogai tarė garsus (18%), netarė daug garsų (7%), nekalbėjo (3%)“.

Koreliacinė analizė atskleidė silpnus ryšius tarp tėvų nuomonės apie logopedinės pagalbos vaikui reikalingumą ikimokykliniame amžiuje ir tėvų žinių apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus bei tėvų nuomonės dėl ko sūnus/duka dabar lanko logopedines pratybas (koreliaciniai ryšiai pateikti 14 lentelėje).

Analizė atskleidžia (žr. 7 priedą, 24 lentelė), kad tėvai, kurių vaikai dar ikimokykliniame amžiuje lankė logopedines pratybas, yra labiau susipažinę su kalbėjimo ir kalbos sutrikimais, geba juos tiksliau apibrėžti, todėl galima numanyti, kad daugiau žino ir apie pagalbos būdus, padedant vaikui įveikti šiuos sutrikimus.

14 lentelė

Požymio „Pagalba ikimokykliniame amžiuje“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Dėl ko buvo reikalinga logopedo pagalba ikimokykliniame amžiuje?	Koreliacijos ryšys
Kokius žinote kalbėjimo, kalbos sutrikimus?	0,339**	Silpnas
Kodėl dabar lanko logopedines pratybas?	0,280**	Silpnas

Tėvų teigimu 70% vaikų lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą, 66% tėvų teigia, kad ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas, toks pats procentas respondentų teigia, kad jų vaikai lankė logopedines pratybas.

30% pirmaklasių, ikimokyklinės įstaigos nelankė, logopedinė pagalba jiems nebuvo teikiama, iš jų 74% sudaro vaikai, gyvenantys kaimuose, galima daryti prielaidą, kad gyvenamoji vieta turi nemažą įtaką vaikų kalbėjimo, kalbos sutrikimų įveikimui ir pasirengimui mokyklai ikimokykliniame amžiuje. Tai patvirtina ir koreliaciniai ryšiai (15 lentelė).

Požymio „Ar vaikas lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Ar vaikas lankė ikimokyklinę įstaigą?	Koreliacijos ryšys
Kokius žinote kalbėjimo, kalbos sutrikimus?	0,323**	Silpnas
Ar ugdymo įstaigoje buvo logopedas?	0,274**	Silpnas
Ar ikimokyklinėje įstaigoje lankė logopedines pratybas?	0,311**	Silpnas

Statistiškai reikšmingo ryšio tarp buvusių komplikacijų, kurios gal būt galėjo turėti įtakos vaiko kalbos raidai, šio tyrimo metu nenustatyta. Kad tokių komplikacijų buvo, teigė tik 5% respondentų, kurių vaikams nustatytas fonetinis kalbėjimo ar fonologinis kalbos sutrikimas. Tėvai, kurių vaikai turi įvairaus laipsnio kalbos neišsivystymą ar sulėtėjusią kalbos raidą, teigia, kad jokių komplikacijų, turėjusių įtakos kalbos raidai, nebuvo, o 3 šios grupės respondentai, teigia apie tai nieko nežinantys.

90% tėvų, teigiančių, kad ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas, pažymi, kad logopedinė pagalba jų sūnui/duktai buvo teikiama, kad tai susiję statistiškai stipriais ryšiais, patvirtina ir koreliacinė analizė (koreliaciniai ryšiai pateikti 16 lentelėje).

Požymio „Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas?“ koreliacija su kitais požymiais

Charakteristikos	Ar ikimokyklinėje ugdymo staigoje buvo logopedas?	Koreliacijos ryšys
Ar ikimokyklinėje įstaigoje lankė logopedines pratybas?	0,926**	Labai stiprus
Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?	0,664**	Stiprus
	Ar ikimokyklinėje ugdymo staigoje lankė logopedines pratybas?	
Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?	0,438**	Vidutinis

Galima daryti prielaidą, kad šie vaikai turėjo didesnių galimybių geriau pasiruošti mokyklai kalbos aspektu, nei tie pirmokai, kurių ikimokyklinėje įstaigoje logopedo nebuvo. Išryškėja ir tai, kad logopedo buvimas ugdymo įstaigoje stipriai susijęs su logopedinių pratybų lankymo trukme, dauguma dabartinių pirmaklasių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje logopedines pratybas lankė vienerius metus.

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad ankstyva logopedo pagalba (dar ikimokykliniame amžiuje) turi reikšmės sėkmingam mokymuisi mokykloje. Vaikui sudaromos palankesnės sąlygos kalbos plėtotei jos lavinimui (garsų tarimo tikslinimui, mokymui, foneminio suvokimo lavinimui, kalbos gramatinio taisyklingumo tikslinimui, žodyno plėtimui bei rišliosios kalbos lavinimui) - tai iš dalies padeda išvengti mokymosi sunkumų.

Išvados

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą, atskleista, kad vienas iš esminių vaiko brandumo mokyklai bruožų yra kalba. Šešerių – septynerių metų vaiko kalba turi būti fonetiškai aiški, gramatiškai taisyklinga, leksiškai turtinga. Tačiau mokslinėje literatūroje teigiama, kad, vaikai būna nevienodai fiziškai ir psichiškai išsivystę, skirtingų gebėjimų, jų kalbos plėtrai turi reikšmės įvairūs fiziniai, socialiniai, psichiniai veiksniai.
2. Vienas iš neigiamų veiksnių, lemiančių pirmaklasių pasirengimą mokyklai – šių mokinių kalbėjimo, kalbos sutrikimai. Tyrimo metu nustatyta, kad mokiniai, turintys kalbėjimo, kalbos sutrikimų, nėra tinkamai pasiruošę mokyklai kalbos aspektu: beveik pusei mokinių nustatyti fonetiniai kalbėjimo, 2/5 - fonologiniai kalbos sutrikimai, likusiems pirmokams - įvairaus laipsnio kalbos neišlavėjimas.
3. Tyrimas atskleidė, kad pirmaklasių kalbėjimo sutrikimas lyginant su kalbos sutrikimu turi mažiau neigiamos įtakos pasirengimui mokyklai.
4. Beveik trečdaliui pirmaklasių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, ikimokykliniame amžiuje logopedo pagalba nebuvo teikiama. Galima daryti prielaidą, kad šiems vaikams nebuvo sudarytos sąlygos tinkamai pasiruošti mokyklai kalbos aspektu.
5. Pirmokų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu iš dalies lemia tėvų požiūris ir žinios apie vaiko sutrikimus. Atskleista, kad daugiau kaip trečdalis tėvų turi nepakankamai žinių apie vaikų kalbėjimo, kalbos sutrikimus. Beveik penktadalis tėvų neteikia didelės reikšmės vaikų kalbos trūkumams.
6. Analizuojant tėvų bendradarbiavimą su logopedu, nustatyta, kad tik trečdalis tėvų suvokia, jog vaikui pasirengti mokyklai gali padėti ne tik logopedas, bet tėvų, pedagogų ir logopedo bendradarbiavimas. Likusi dalis (2/3 tėvų) - visą atsakomybę perduoda logopedui – tai turi neigiamos reikšmės vaiko tinkamam pasirengimui mokyklai kalbos aspektu.
7. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaiko pasirengimui mokyklai kalbos aspektu turi reikšmės socialinė aplinka:
 - kaime gyvenantys vaikai turi mažiau galimybių gauti tinkamą logopedo pagalbą. Šių mokinių tėvai turi mažiau galimybių susitikti su jų vaiką ugdančiu logopedu, sulaukia mažiau jo pasiūlymų.
 - vaikų pasirengimui mokyklai turi reikšmės tėvų išsilavinimas – didesnis procentas vaikų, turinčių kalbėjimo ar kalbos sutrikimų, auga šeimose, kurių tėvai turi vidutinį ir žemesnįjį išsilavinimo lygį.
 - reikšmingo ryšio tarp šeiminės sudėties, tėvų amžiaus ir vaiko pasirengimo mokyklai kalbos aspektu neatskleista.

8. Hipotezė, kad pirmųjų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai kalbos aspektu žymia dalimi lemia vaiko socialinė aplinka bei logopedo pagalbos teikimas priešmokykliniame amžiuje, iš dalies pasitvirtino.

Rekomendacijos

1. Būtina keisti ugdymo įstaigų vadovų, savivaldybės valdžios atstovų požiūrį į pagalbos specialistų reikalingumą ugdymo įstaigose, formuoti teigiamas jų nuostatas, nuo kurių didele dalimi priklauso vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, ugdymo sąlygos, specialistų palaikymas, logopedų pagalbos plėtimas, ypač kaimo vietovėse. Bent kartą per metus organizuoti ugdymo įstaigų vadovų (administracijos), savivaldybės atstovų, Specialiojo ugdymo komisijų pirmininkų susirinkimus, apvaliojo stalo diskusijas su PPT, ugdymo įstaigų specialistais, jų metu aptariant aktualius logopedams klausimus rajone, pristatant pokyčius, problemas ir sunkumus, akcentuojant kalbos ugdymo svarbą dar ikimokykliniame amžiuje.
2. Būtina ypatingą dėmesį skirti tėvų, ypač gyvenančių kaimo vietovėse, švietimą, akcentuojant kalbos plėtojimo svarbą:
 - logopedams skelbti straipsnius rajoninėje spaudoje, ugdymo įstaigų, pedagoginių psichologinių tarnybų, ankstyvosios reabilitacijos tarnybų internetiniuose puslapiuose, rengti įvairius lankstinukus, atmintines kalbėjimo, kalbos sutrikimų įveikimo, prevencijos klausimais.
 - logopedams rengti užduočių rinkinius darbui su įvairių kalbėjimo, kalbos sutrikimų turinčiais vaikais. Šiais rinkiniais tėvai galėtų pasinaudoti su vaikais dirbdami namuose.
 - bendradarbiaujant su ugdymo įstaigomis, seniūnijomis, kaimo bendruomenėmis organizuoti tėvams (kurių vaikai nelanko ikimokyklinės ugdymo įstaigos ar įstaigoje nėra logopedo) pranešimus, paskaitas, susitikimus, metodines dienas, konsultacijas su rajono PPT ar kitos ugdymo įstaigos logopedu.
3. Būtina tobulinti tėvų informavimo ugdymo įstaigoje sistemą - dažniau bendrauti ir bendradarbiauti su tėvais. Skatinti juos dalyvauti sutrikusios kalbos vaiko ugdymo procese: pasiūlyti priimtinausią bendravimo formą, kviesti atvykti jiems patogiu laiku, atsižvelgti į jų pageidavimus ir norus, suteikiant jiems kuo daugiau informacijos apie vaiko ugdymo, pagalbos galimybes, supažindinant su logopedinio darbo specifika, galimais sunkumais, konsultuoti, teikti informaciją apie vaiko kalbos pokyčius.
4. Siekiant glaudesnio ikimokyklinių ugdymo įstaigų ir mokyklų logopedų, pradinių klasių mokytojų, priešmokyklinio ugdymo pedagogų bendradarbiavimo - organizuoti apvaliojo stalo diskusijas kalbos lavinimo, prevencijos klausimais, aptariant aktualiausias būsimų pirmųjų problemas pradėjus lankyti mokyklą.

5. Vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, mokymosi sunkumų prevenciją galima pradėti žymiai anksčiau – dar vasarą daugumoje mokyklų būsimieji pirmokai atvyksta į mokyklą susipažinti su būsima mokytoja, mokyklos aplinka. Tą laiką galėtų išnaudoti ir mokyklos logopedas - susipažinti su būsimais pirmokais, įvertinti jų kalbą ir esant būtinybei nukreipti vaiką į PPT, suteikti konsultacijas tėvams, numatyti pagrindines kalbos ugdymo gaires kaip tėvai galėtų būsimam pirmokui padėti vasarą.

Literatūra

1. Adomavičienė, R., Labanauskienė, A., Gečienė, V. (2003). *Garsų K-G diferencijavimas*. Kaunas: Kauno mokyklų techninis skyrius.
2. Almonaitienė, J. (2001). *Bendravimo psichologija*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
3. Ališauskas, A. (1996). *Vaikų vystymosi ypatingumų pažinimas ir įvertinimas: mokomoji priemonė*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
4. Ališauskas A., Gerulaitis, D. (2003). *Bendrojo ugdymo klasėje besimokančių specialiųjų poreikių vaiko socialinės – psichologinės charakteristikos atskleidimas*: Tyrimo ataskaita. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/ATASKAITA-Alisauskas-2003.doc (žiūrėta 2010 - 11-01).
5. Ališauskienė, S. Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. Ambrukaitis, J. (2000). *Lietuvių kalbos specialioji didaktika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
7. Arcinavičienė, A., Kalėdienė, V., Liachovičienė, R., Pastuchova, E., Slavinskienė, B. (2006). *R garso mokymas*. Kaunas: Prix Fixe Europos.
8. Avanesova, V. (1984). *Ikimokyklinukas*. Kaunas.
9. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius.
10. Bakutytė, R. *Tėvų įtaka pradinėms klasių mokinių humaniško tapatumui*. http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/acta_pae/9/straipsniai/str12.pdf (žiūrėta 2010-03-12).
11. Bankauskienė, N., Jeglevičienė, S. (2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, socialinė adaptacija. *Specialusis ugdymas*, 1 (14) (p. 145-157). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
12. Bee, H. (2000). *The developing child (ninth edition)*.
13. Berk, E. L. (2003). *Child developing*. Pearson Edukation. Inc.
14. Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius : Alma littera.
15. Bigelienė, D., Uginčienė, E. (Sud.). (2008). *Nacionalinis IV – VIII klasių mokinių pasiekimų tyrimas. 2007 metai. Apžvalga*. LR ŠMM. Švietimo plėtotos centras. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/nmp/Mokiniu_pasiekimu-tyrimas-2008.pdf (žiūrėta 2010-11-12).
16. Bliumbergienė, V. Katinienė, V., Makauskienė, V. Spūdienė, B. (2002). *Parenkime vaikus mokyklai: garsų š ir ž tarimas*. Kaunas: Mažasis Mukas.
17. Brinkienė, E. (2001). Kalbos sutrikimai ir vaiko mokymosi rezultatai. *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas*: Mokslinės konferencijos „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose“ medžiaga [Šiauliai, 2001 m. sausio 24-25 d] (p. 36-38). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

18. Bružienė, M., Čepienė, R., Česnauskienė, D., Rudzevičius, M., Žakaitienė, A. (1997). *Vaiko asmenybės ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
19. Böhme, G. (1997). *Sprach -, Sprech -, Stimm – und Schluckstörungen*. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.
20. Conti-Ramsden, G., Botting, N., Simkin, Z., Knox, E. (2001). Follow-up of children attending infant language units: Outcomes at 11 years of age. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 36, (p. 207-220).
21. Coughlin, P. (1997). *Į vaiką orientuotų grupių kūrimas*. Vilnius: Lietus.
22. Daulenskienė, J. (1998). *Vaikų, turinčių nervų sistemos pažeidimų, asmenybės raidos ypatumai*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
23. Davies, D. (2000). *Child development*. New York.
24. Domeikienė, K. (2002). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, verbalinio kūrybiškumo ypatumai ir prielaidos. *Specialusis ugdymas*, 2 (7). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla (p. 34-43).
25. Downey, D., Mraz, R., Knott, J., Knutson, C. (2002). Diagnosis and evaluation of children who are not talking. *Infants and Young Children*, 15 (2), (p. 38-48).
26. Elijošienė, I. (2003). Vaikai, turintys intelekto sutrikimų. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 260-273). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
27. Garšvienė, A., Dapšienė, L., Gudavičienė, J. ir kt. (2000). *Neišplėtos kalbos ugdymas*. Kaunas: Šviesa.
28. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų. *Specialiojo ugdymo pagrindai*. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 295-310). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
29. Gaulienė, V., Giedrienė, R., Grikinienė, L. (2002). *Kalbos tyrimas*. Metodinė priemonė. Kaunas: Žuvėdra.
30. Gerulaitis, D. (2007). *Tėvų įtraukimo į vaiko ugdymo(si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje* (Publikuota daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007).
31. Giedrienė, R. (1986). *Pradinukų kalbėjimo sutrikimai*. Kaunas: Šviesa.
32. Glebuvienė, V., Grigaitė, B., Monkevičienė, O. (2004). *Lietuvos vaikų brandumas mokyklai: tyrimas ir problemos*. Vilnius: VPU.
33. Goštautas, A., Pilkauskienė, I., Makauskienė, V. (2002). Mikčiojančių pradinių klasių moksleivių verbalinio mąstymo ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 1 (6), (p. 46-54). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
34. Grigaitė, B. (2004). *Kognityvinės vaiko raidos tyrimo metodikos*. Kaunas: Šviesa.

35. Grincevičienė, V. (1999). *Mokinių tėvų požiūris į mokyklą ir ugdymo procesą*. <http://www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=66113F42-12F8-48C7-B035-CEC035D4293B> (žiūrėta 2010-03-12).
36. Grinienė, R., Jucevičiūtė, R. (2006). Nežymiai protiškai atsiliekančių vaikų rankų smulkiosios motorikos lavinimo įtaka mokyklinei brandai. *Specialusis ugdymas*, 2 (14), (p. 138-144). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
37. Gučas, A. (1981). *Vaiko psichologija*. Kaunas.
38. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
39. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius.
40. Ivoškuvienė, R. (1998). Vaikų, turinčių kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų, rengimas mokytis mokykloje. *Pradinė mokykla demokratėjančioje visuomenėje*. Mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. (p. 44-47). Šiauliai: Šiaulių universitetas.
41. Ivoškuvienė, R., Balčiūnaitė, J. (2002). *Autistiškų vaikų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
42. Ivoškuvienė, R., Kaffemanienė, I., Baranauskienė, V., Burneckienė, I., Makarovienė, M., Varkalevičienė, A. (2003). *Sutrikusios raidos vaikų ikimokyklinio ugdymo gairės*. 1 dalis. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
43. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Suveizdienė, V. (1997). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišsivysčiusios kalbos ugdymas*. Šiauliai: Titnagas.
44. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O. ir kt. (2002). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišplėtos kalbos ugdymas*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė.
45. Jakimavičienė, E., (1998). *Pradinių klasių mokinių rašymo sutrikimų šalinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
46. Jovaiša, L. (2001). *Edukologijos pradmenys*. Studijų knyga - Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla.
47. Kačiušytė-Skramtai, L. (2002). Ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų muzikinio ugdymo sąlygos šeimoje. *Specialusis ugdymas*, 1 (6), (p. 54-60). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
48. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiaulių universiteto leidykla.
49. Kaluinaitė, K. (2002). *5 – 7 klasių mokinių kūrybingumo raida diferencijuoto dailės mokymo procese*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. [http://www.senoji.vpu.lt/bibl/elpu/30540.pdf+Kaluinait%C4%97,+K.+\(2002\).+5+%E2%80%93+7+klasi%C5%B3+mokini%C5%B3+k%C5%ABrybingumo+raida+diferencijuoto+dail](http://www.senoji.vpu.lt/bibl/elpu/30540.pdf+Kaluinait%C4%97,+K.+(2002).+5+%E2%80%93+7+klasi%C5%B3+mokini%C5%B3+k%C5%ABrybingumo+raida+diferencijuoto+dail)

[%C4%97s+mokymo+procese.+Daktaro+disertacijos+santrauka.+Vilnius%3A+Vilniaus+pedagoginis+universitetas.&ct=clnk](#) (žiūrėta 2010-08-27).

50. Kardelienė, L., Kardelis, K., Apulskytė, J. (2003). Kalbinės kompetencijos didaktika profesinės etikos aspektu. *Specialusis ugdymas*, 2 (9), (p. 120-129). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
51. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
52. Karvelis, V. (2003). Specialiojo ugdymo bruožai Lietuvoje (iki 1990 m.). *Specialiojo ugdymo pagrindai*. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 7-30). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
53. Kontautienė, R. (2000). *Pedagoginis bendradarbiavimas pradinėje mokykloje: sąlygos ir galimybės*. Monografija. Klaipėda: KU.
54. Kurmanskienė, I. (2003). Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos raida ir pradinių klasių mokinių kalbos ypatumai. *Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis ir idėjos*. Respublikinė mokslinė praktinė konferencijos medžiaga. (p. 111- 113). Šiauliai.
55. Leišienė, A. (2007). Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas ugdant specialiųjų poreikių vaikus bendrojo lavinimo darželyje. *Specialusis ugdymas*. Priedas, (p. 46-52). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
56. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
57. Liaudanskienė, A. (2007). *Kaimo mokykla ir vietos bendruomenė*. <http://www.zebra.lt/il/il.php?st=3&msgid=121> (žiūrėta 2009 -12-03).
58. Lokcikas, J., Milius, J. (2001). Logopedinės internatinės mokyklos moksleivių integracijos į bendrojo lavinimo mokyklą patirtis. *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas*. Mokslinės konferencijos „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose“ medžiaga [Šiauliai, 2001 m. sausio 24-25 d], (p.130-131). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
59. *LR Švietimo įstatymas*. (2003). Nr. IX – 1630. Valstybės žinios, 2003-06-28, Nr. 63-2853.
60. Makauskienė, V. (2006). *Kalbos korekcijos centras*. [http://www.google.lt/ Kaip kalba vaikai](http://www.google.lt/Kaip%20kalba%20vaikai) (žiūrėta 2010-08-18).
61. Malinauskienė, D. (2006). Priešmokyklinio ugdymo pakopos svarba vaikų socialinės kompetencijos ugdymui. *Socialinis darbas*, 5 (1). <http://vddb.library.lt> (žiūrėta 2010-08-17).
62. Mawhood, L., Howlin, P., Rutter, M. (2000). Autism and developmental receptive language disorder – a comparative follow up in early adult life. I: Cognitive and language outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, (p. 547-559).
63. Miltenienė, L. (2005). *Bendradarbiavimo modelio konstravimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius* (Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2005).

64. Miškinis, K. (1993). *Šeimos pedagogika*. Vilnius.
65. Monkevičienė, O. (2003). *Mano vaikai: priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Kaunas: Šviesa.
66. Monkevičienė, O., Glebuviene, V., Matlašaitienė, R., Tarasonienė, A. (1998). *Vaių brandumas mokyklai*. Informacinis leidinys, 20 (26).
67. Monkevičius, A. (2005). *Mokyklų reformos tobulinimas – visų mūsų bendras rūpestis*. <http://www.smm.lt/naujienos/docs/kalba21.htm> (žiūrėta 2010-09-08).
68. Montessori, M. (1992). *Mokslinės pedagogijos metodas*. Kaunas: Šviesa.
69. Morawska, M., Załucka, B., Nowicka, J. (2004). *Wpływ rodziny na aspirację i wybór zawodu przez dzieci*. <http://www publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=1611> (žiūrėta 2009 -12-03).
70. Palačionienė, L. (2003). Kalbos sutrikimų turintis vaikas. *Mano vaikai. Priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Kaunas.
71. Perminienė, R., Urbonienė, D., (2005). *Noriu aiškiai kalbėti: priešmokyklinio amžiaus vaikų fonologinių kalbos sutrikimų įveikimas*. Šiauliai: Lucilijus.
72. Petrikienė, Z. (2004). *Ugdymo turinio pradinėse klasėse integravimo išgalės* (Daktaro disertacijos santrauka. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2004). <http://www.senoji.vpu.lt/bibl/elpu/35061.pdf> (žiūrėta 2010-11-10).
73. Pileckaitė – Markovienė, M. (2004). 6 – 11 metų amžiaus vaiko vystymasis. M. Trapulionienė (red.), *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija.
74. Pobrein, V. (2001). Teigiamos motyvacijos svarba mokant skaityti. *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas*. Mokslinės konferencijos „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose“ medžiaga [Šiauliai, 2001 m. sausio 24-25 d], (p.149-151). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
75. Pukinskaitė, R. (2006). *Vaių skaitymo sutrikimai*. Vilnius: VPU leidykla.
76. Raudys, A. (1982). *Logopedijos pradmenys*. Mokomoji medžiaga. Vilnius: Vaizdo spaustuvė.
77. Rawson, M. B. (1992). *The Many Faces of dyslexia*. USA.
78. Redding, S. (2000). *Parent's and Learning*. Brussels: International Akademy of Education.
79. Roulstone, S., Peters, T. J., Glogowska, M., Enderby, P. A. 12-month follow-up of preschool children investigating the natural history of speech and language delay. Iš: *Child: Care, Health and Development*. 2003, Vol. 29(4), (p. 245-255).
80. Silva, A., McGee, R., Williams, S. M. Developmental language delay from three to seven years and its significance for low intelligence and reading difficulties at age seven. Iš: *Developmental Medicine and Child Neurology*. 1983, Vol. 25, (p. 783-793).
81. Skiotienė, V. (2007). *Mokinys – paauglys*. http://www.eli.mama.lt/mokinys_paauglys/s1618/ (žiūrėta 2010-10-02).

82. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2010). <http://www.stat.gov.lt/lt/> (žiūrėta 2010-11-01).
83. Stošiuvienė, K. (1997). *Kai kurie žaidimai vaikų neišsivysčiusiai kalbai ugdyti*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
84. Strimaitienė, V. (2007). *Tėvų palaikymas vaiko mokymosi kelyje*. Vilnius. <http://webcache.googleusercontent.com/> (žiūrėta 2010-10-02).
85. Strong Scott, M., Fletcher, L. K., Martell, B. (2000). Selecting components for a screening test to indentify three years olds at risk mild learning problems. *Education and training in mental retardation and developmental disabilities* (June 2), Virginia, USA.
86. Stulpinas, T. (1983). *Šešiamečių vaikų mokymas: paskaitų konspektas*. Vilnius.
87. Tumėnienė, V. (2002). *Pedagogo novacinės veiklos ypatumai Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose* (Nepublikuota edukologijos daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2002).
88. Vabalas – Gudaitis, J. (1983). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius: Mokslas.
89. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius.
90. Zambacevičienė, E. P. (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
91. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
92. Župerka, K. (1995). *Lietuvių kalba I*. Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidykla.
93. Би, Х. (2004). *Развитие ребенка*. Москва, Санкт – Петербург.
94. Цветкова, Л. (2000). *Нейропсихология счета письма и чтения: нарушение и восстановление*. Москва- Воронеж: НПО МОДЭК.
95. Мухина, В. С. (1999). *Возрастная психология: Феноменология развитие, детство, отрочество*. Учебник для студентов. Москва: Академия.
96. Westwood, P. (1996). *Commonsense Methodsfor Children with Special Needs*. New York: Routledge.
97. Wilson, R. A. (2003). *Special educational needs in the early years*. London and New York: RoutledgeFalmer.
98. Wirth, G. (1994). *Sprachstörungen, Sprechstörungen, Kindliche Hörstörungen*. Köln: Deutscher Ärzte –Verlag.
99. Запорожец, А. Е., Лисина, М. И., Богуславская, З. А., Рузская, А. Г. (1989). *Развитие общения дошкольников со сверстниками*. Москва: Педагогика.

DETERMINANTS OF PREPAREDNESS FOR SCHOOL OF PUPILS WITH SPEAKING AND SPEECH DISORDERS FROM THE ASPECT OF SPEECH

The Master's Degree Thesis

Summary

In the work, *theoretical* analysis of children's preparedness for school, speech development and its determinants was carried out.

A *hypothesis* was raised that the preparedness for school from the aspect of speech of first grade pupils with speaking and speech disorders is significantly determined by child's social surroundings and speech therapist's aid at preschool age.

Using a *questionnaire survey method* and *non-standardized speech assessment test*, a research was conducted *aimed* at analyzing the determinants of preparedness for school from the aspect of speech of first grade pupils with speaking and speech disorders. *Quantitative data analysis* was carried out.

The research included 131 first-grader with speaking or speech disorders from Raseiniai District comprehensive schools and 125 parents of these pupils.

Empirical part of the research examined the preparedness for school from the aspect of speech of first grade pupils with speaking or speech disorders and revealed the attitude of parents towards child's speech development, overcoming of difficulties and cooperation with speech therapist. It also analyzed the connection between social surroundings, aid provided by speech therapist at preschool age and child's preparedness for school.

Key conclusions of empirical research are the following:

1. Evaluation of the speaking and speech skills of first-graders revealed that pupils with speaking or speech disorders are not suitably prepared for school from the aspect of speech.
2. It can be assumed that one third of first-graders (these children did not receive speech therapist's aid at preschool age) were not provided the opportunities to suitably prepare for school in terms of speech.
3. Preparedness for school from the aspect of speech is partially determined by the parents' attitude and knowledge about child's speaking or speech disorders – more than one third of parents did not have sufficient knowledge on these subjects.
4. Analysis of parents' cooperation with speech therapist revealed that only one third of parents realized that cooperation between parents, educators and speech therapist might help the child to prepare for school. The remaining portion of parents transferred the entire responsibility upon the speech therapist – this has detrimental effect on suitable preparation of the child for school in terms of speech.
5. Social surroundings are relevant to the first-grader's preparedness for school from the aspect of speech:
 - Children living in rural areas have fewer opportunities to receive adequate aid of speech therapist. Parents of these pupils have fewer opportunities to meet with the speech therapist helping their child to develop the speech.
 - Child's preparedness for school is affected by parents' education – more children with speaking or speech disorders were raised in families, where parents had secondary or lower education.
 - No significant connection has been revealed between the family composition, parents' age and child's preparedness for school from the aspect of speech.
6. The hypothesis that the preparedness for school from the aspect of speech of first grade pupils with speaking and speech disorders is significantly determined by child's social surroundings and speech therapist's aid at preschool age was partially confirmed.

Keywords: speaking disorder, speech disorder, child's school maturity, communication, cooperation.

PRIEDAI

Anketa tėvams

Gerbiami tėveliai, studijuoju Šiaulių universitete, rašau magistro darbą apie pirmųjų, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimą mokyklai, bei tai lemiančius veiksnius. Suprantu, kad esate labai užsiėmę, tačiau prašau skirti keletą minučių ir atsakyti į šios anketos klausimus.

Manau, kad Jūsų nuomonė ir atsakymai bus naudingi, efektyvinant logopedo pagalbą Jūsų vaikų labui.

Anketa yra anoniminė! Bus analizuojami tik apibendrinti duomenys.

Jums priimtinausią atsakymo variantą pažymėkite ☒, kitur įrašykite savo nuomonę.

Anketą pildo (pabraukite): mama, tėtis, globėjas(a), pedagogas, kita (parašykite)

1. Vaiko amžius.....

2. Gyvenamoji vieta:

☐ miestas

☐ miestelis

☐ kaimas

3. Žinios apie šeimą:

☐ gyvena pilnoje šeimoje

☐ gyvena tik su vienu iš tėvų

☐ gyvena su seneliais

☐ gyvena su globėjais

☐ gyvena vaikų globos namuose

4. Šeimoje auga:

☐ 1 vaikas

☐ 2 vaikai

☐ 3 vaikai

☐ daugiau nei 3 vaikai (įrašyti skaičių)...

5. Tėvų išsilavinimas:

• **Mamos:**

☐ aukštasis

☐ aukštesnysis

☐ vidurinis

☐ spec. vidurinis

☐ profesinis

☐ kita

(įrašyti).....

• **Tėčio:**

☐ aukštasis

☐ aukštesnysis

☐ vidurinis

☐ spec. vidurinis

☐ profesinis

☐ kita (įrašyti).....

6. Tėvų amžius:

☐ 22 m. – 30 m.

☐ 31 m. – 40 m.

☐ 41 m. – 50 m.

☐ 51 m. ir daugiau

7. Kokius žinote kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos (bendravimo) sutrikimus?

.....
.....

8. Ar Jūsų šeimoje yra žmonių, kurie turi (turėjo) kalbos ar komunikacijos sutrikimų?

☐ *ne*

☐ *taip (pabraukite): tėtis, mama, senelis, močiutė, brolis, sesuo, dėdė, teta.*

9. Ar pastebėjote, kad Jūsų vaikas turi kalbėjimo, kalbos ar komunikacijos sutrikimų?

☐ *pastebėjau*

☐ *nepastebėjau*

☐ *nepastebėjau, bet apie tai perspėjo kiti*

(kaimynai, giminaičiai, draugai, mokytoja, gydytojas, logopedė)

10. Jūsų nuomone, ar sūnui (dukra) buvo reikalinga logopedo pagalba ikimokykliniame amžiuje?

☐ *taip*

☐ *ne*

11. Jei atsakėte TAIP, kaip Jūs manote, dėl ko ši pagalba buvo reikalinga (parašykite):

.....

12. Ar buvo nėštumo, gimdymo komplikacijų, ligų, turėjusių įtakos Jūsų sūnaus (dukros) kalbėjimo ar kalbos sutrikimui?

☐ *taip*

☐ *ne*

☐ *nežinau*

13. Ar Jūsų sūnus (dukra) lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?

☐ *taip*

☐ *ne*

Jei į 13 klausimą atsakėte NE, 14 klausimą praleiskite!

14. Ar ugdymo įstaigoje, kurią vaikas lankė prieš mokyklą, buvo logopedas?

☐ *taip*

☐ *ne*

15. Jei įstaigoje buvo logopedas, ar Jūsų vaikas lankė logopedines pratybas?

☐ *taip* ☐ *ne*

☐ *logopedo pagalba vaikui buvo teikiama kitoje įstaigoje: poliklinikoje, ligoninėje, privati (pabraukite)*

Jei į 15 klausimą atsakėte NE, 16 klausimą praleiskite!

16. Kiek ilgai Jūsų sūnus (dukra) lankė logopedines pratybas?

☐ *lankėsi kelis kartus*

☐ *iki 6 mėnesių*

☐ *1 metus*

☐ *2 metus*

☐ *3 metus*

17. Ar sūnui (dukra) pradėjus lankyti mokyklą jau buvote susitikę su mokyklos logopedu?

☐ *taip*

☐ *ne*

☐ *nežinau, kad sūnus (dukra) lanko logopedines pratybas*

18. Kodėl sūnus (dukra) dabar, pirmoje klasėje, lanko logopedines pratybas? (parašykite)

.....

19. Ar Jūs bendraujate su logopedu, kuris dabar dirba su Jūsų vaiku?

☐ *taip* ☐ *ne* ☐ *kartais*

20. Jei bendraujate su logopedu, tai kokiomis formomis (kaip) tai darote?

☐ *individualūs pokalbiai su logopedu ugdymo įstaigoje,* ☐ *informacija per auklėtoją*
☐ *pokalbis telefonu,* ☐ *logopedo laiškai tėvams,* ☐ *bendravimo sąsiuvinis,*
☐ *įrašai pasiekimų knygelėje,* ☐ *tėvų susirinkimai,* ☐ *kita.....*

21. Ar Jums logopedė teikia pasiūlymus, konkrečias užduotis kaip dirbti su savo vaiku namuose?

☐ *taip* ☐ *tik iš dalies* ☐ *ne*

22. Ar namuose atliekate logopedės skirtas užduotis?

☐ *taip* ☐ *tik iš dalies* ☐ *ne*

23. Ar Jus tenkina logopedo, ugdančio Jūsų vaiką, darbas?

☐ *taip* ☐ *ne* ☐ *ne visada* ☐ *apie tai negalvojau*

24. Kaip manote, ar Jūsų vaikas gauna visą reikiamą pagalbą iš mokyklos logopedo?

☐ *taip* ☐ *ne*

25. Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai dirbant su logopedu? Savo nuomonę pagrįskite.

☐ *taip, nes*
☐ *ne, nes*
☐ *ne visada, nes*

26. Kas gali padėti Jūsų vaikui įveikiant kalbos sunkumus? (parašykite savo nuomonę)

27. Ar norėtumėte daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus, pagalbos vaikui būdus, logopedinės pagalbos teikimą ugdymo įstaigoje ir pan.?

☐ *taip*
☐ *ne, nes*

Ačiū už kantrybę ir nuoširdžius atsakymus!

KALBOS ĮVERTINIMO KORTELĖ

Vaiko lytis

☐ vyr.☐ mot.

Vaiko amžius _____

1. Tartis:

1.1. atskirų garsų tarimas (užrašyti netaisyklingai tariamus garsus) _____

1.2. garsų tarimas žodžiuose (užrašyti tik netaisyklingai tariamus žodžius):

a: adata, akiniai, raketa _____*o:* voras, koja, loto _____*i:* gilės, kilimas, inkilas _____*y:* yla, gyvatė, blynas _____*u:* pupa, keptuvė, mėnulis _____*ū:* ūmėdė, siūlai, papūga _____*e:* pelėda, ledai, erelis _____*ė:* kėdė, skrybėlė, pelė _____*au:* autobusas, paukštis, šaukštas _____*ai:* laiškas, vaikai, raidė _____*uo:* qžuolas, puodas, liniuotė _____*ui:* muilas, smuikas, vaikui _____*ie:* liemenė, sviestas, driežas _____*ei:* peilis, kreida, paveikslas _____*s, s':* asilas, saulė, kastuvas _____*š, š':* šakutė, laiškas, kiaušinis _____*z, z':* zebras, gvazdikai, kukurūzas _____*ž, ž':* žvaigždė, žiedas, kankorėžis _____*c, c':* cukrinė, narcizas, motociklas _____*č':* česnakas, pačiūžos, čiaupas _____*dz':* Dzidorius, dzinguliukai _____*dž':* ėdžios, gaidžiai, beždžionė _____*r, r':* ropė, riešutai, šarka _____*l, l':* lelija, plunksna, tiltas _____*t, t':* tortas, tvora, teptukas _____*d, d':* dūda, diržas, balandis _____*k, k' :* kaukė, kibiras, arklys _____*g, g':* gulbė, genys, gandrai _____*p, p':* pasaga, pypkė, krepšys _____*b, b':* boružė, begemotas, briedis _____*f, f':* žirafa, grafinas, telefonas _____*v, v':* vinis, vokas, svogūnas _____*m, m':* musė, megztinis, smuikas _____*n, n':* varna, kelnės, lankas _____*j:* jautis, juosta, pjūklas _____*ch:* chalatas, šachmatai _____*h, h':* hamakas, herbas _____

1.3. sudėtingos sandaros žodžių ištarimas (pavadinant paveikslėlius arba paskui tiriantįjį):

laikrodis _____, kalakutas _____, darbininkas _____,
kaklaraištis _____, šikšnosparnis _____, kupranugaris _____,
sunkvežimis _____, ekskavatorius _____, biblioteka _____.

2. Foneminis suvokimas ir garsų analizės pradmenys:

2.1. nustatyti, ar yra nurodytas garsas:

garsų eilėje (jei vaikas nustato nurodytą garsą, jį pažymėti O):

nustatyti garsą Š: Š, A, L, Š, N, O, Š, M, S, Š, U, Č, Š, S, Ž, Š, DŽ, S, Š.

nustatyti garsą Ė: Ė, U, L, Ė, A, S, Ė, R, E, Ė, D, IE, A, Ė, E, O, Ė.

žodžiuose (jei vaikas nustato nurodytą garsą, jį pažymėti O) :

nustatyti garsą Š: šarka, lapė, neša, virė, pasaka, šaka, žiema, varškė, čiupo, žolė, lėkštė, višta.

nustatyti garsą Ė: katė, rašo, vėjas, namas, neša, rėtis, kiemas, lapė, ledas, skėtis.

2.2. skirti žodžius, panašius garsų sudėtimi:

karas-garas _____, buvo-puvo _____, veda-meta _____, rytas-ritas _____;

2.3. pakartoti skiemenų eiles (jei atsakymas teisingas – žymėti +, jei klaidingas – atsakymą užrašyti):

e-ė-i-y _____, tuo-to-tuo _____, mė-mie-mė _____,
sa-ša-sa _____, sa-za-co _____, ga-ka-go _____,
pa-ba-po _____, ta-da-to _____, ak-op-um _____;

2.4. pasakyti pirmą žodžio garsą (žymėti: skiria +, neskiria -):

balsį (kirčiuotą, nekirčiuotą): ašara _____, upė _____, arklys _____, ežys _____;

priebalsį: saulė _____, pasaka _____.

2.5. pasakyti paskutinį žodžio garsą:

balsį (kirčiuotą, nekirčiuotą): varlė _____, vasara _____;

priebalsį: lapas _____, kam _____.

3. Kalbos gramatinė sandara:

3.1. daugiskaitos sudarymas (jei atsakymas teisingas – žymėti +, jei klaidingas – atsakymą užrašyti):

Obuolys – obuoliai. O kaip bus?

medis – _____, slyva – _____, kepurė – _____
žuvis – _____, traktorius – _____, akmuo – _____

3.2. priesaginių daiktavardžių daryba (jei atsakymas teisingas – žymėti +, jei klaidingas – atsakymą užrašyti):

a) Didelė – dėžė, o maža – dėžutė. O kaip bus?

raktas – _____, sijonas – _____, voverė – _____
spyna – _____, debesis – _____, knyga – _____

b) Vieta, kur auga daug beržų, vadinama beržynu.

Kaip vadinama vieta, kur auga daug braškių – _____,
qžuolų – _____, gėlių – _____.

c) Indas, kuriame laikoma druska, vadinamas druskine.

Kaip vadinamas indas, kuriame laikomas cukrus – _____, duona – _____.

d) Vieta, kur kepa duoną, vadinama kepykla.

Kaip vadinama vieta, kur mokosi vaikai – _____, valomi drabužiai – _____.

e) Sportininkas, kuris žaidžia futbolą, vadinamas futbolininku.

Kaip vadinamas sportininkas, kuris žaidžia krepšinį – _____, slidinėja – _____.

f) Moteris, kuri siuva drabužius, vadinama siuvėja.

Kaip vadinama moteris, kuri kerpa plaukus – _____, mezga – _____.

3.3. daiktavardžio ir skaitvardžio derinimas (jei atsakymas teisingas – žymėti +, jei klaidingas – atsakymą užrašyti):

vienas paukštis, du _____, daug _____,
viena šaka, dvi _____, daug _____,
viena bitė, dvi _____, daug _____,
viena valtis, dvi _____, daug _____,
vienas žmogus, du _____, daug _____,
vienas akmuo, du _____, daug _____.

3.4. prielinksnių vartojimas (jei atsakymas teisingas – žymėti +, jei klaidingas – atsakymą užrašyti)

Kur sėdi mergaitė? (ant) _____

Ką daro mokytoja? (į) _____

Kur yra berniukas? (už) _____

Ką daro vaikai? (nuo) _____

Ką daro mergaitė? (per) _____

Ką daro teta? (pro) _____

Ką daro dėdė? (per) _____

Kur nukrito pieštukas? (po) _____

Kur yra lempa? (virš) (Jeigu vaikas neatsako, klausti, ar lempa yra ant stalo.) _____

3.5. sudaryti sakinius iš žodžių (jei atsakymas teisingas – žymėti +, jei klaidingas – atsakymą užrašyti):

pavasaris, sniegas, tirpti _____

ruduo, kristi, lapai, medžiai _____

mama, parduotuvė, iš, duona, parnešti _____

4. Žodynas:

a) apibendrinantys žodžiai:

Piramidė, meškutis, kaladėlės – žaislai.

marškiniai, švarkas, šalikas – _____, sofa, lova, spinta – _____,

kalakutas, gaidys, antis – _____, ežys, meška, stirna – _____,

lėkštė, puodelis, arbatinukas – _____, autobusas, traukinys, sunkvežimis – _____.

b) antonimai:

žiemą šalta, o vasarą – _____, staltiesė didelė, o nosinė – _____,

kelias platus, o takelis – _____, ežeras gilus, o bala – _____,

citrina rūgšti, o kriaušė – _____, medis aukštas, o krūmas – _____.

5. Rišioji kalba:

pasakojimas pagal siužetinių paveikslėlių seriją (pasakojimą užrašyti) _____

6. Klausas _____

7. Balsas _____

8. Kvėpavimas _____

9. Kalbos tempas _____

10. Kalbos padargų būklė:

lūpos _____

liežuvis _____

liežuvio pasaitėlis _____

dantys, jų sąkandis _____

liežuvėlis _____

gomurys _____

11. Vertinimo išvados _____

VAIKŲ PASAKOJIMAI PAGAL SIUŽETINIŲ PAVEIKSLĖLIŲ SERIJĄ „ŽVEJŲ LAIMIKIS“

Pasakojimai, priskiriami aukštam rišliosios kalbos išsivystymo lygiui

Du berniukai sėdėjo prie ežero ir žvejojo. Ir jie sugavo žuvį. Ir abudu jie nustebo. Žuvį įdėjo į kibirą. Su kibiru žuvį parnešė namo. Jie ją iškepė ir padėjo į lėkštę. Paskui norėjo nueiti pasakyti mamai. O už durų slėpėsi kačiukas. Kol jie ieškojo mamos, kačiukas suvalgė žuvytę. Jie parėjo su mama. Ir labai nustebo, nes kačiukas suvalgė žuvį. Iš žuvies liko tik atšakos. (fonetinis kalbėjimo sutrikimas).

Kartą berniukas ėjo pažvejoti. Tada nuėjo namo ir išpjovinėjo žuvį. Išėjo į kitą kambarį. Katė užsuko ant stalo. Pasiėmė žuvį ir suvalgė. Tada katę uždarė į kitą kambarį ir vėl ėjo žvejoti. (fonetinis kalbėjimo sutrikimas).

Vieną sykį gyveno du draugai ir išėjo pažvejoti. Sugavo žuvį. O vienas sako: „kokia didelė žuvis. Tai einam išsikepti tą žuvį“. Išsikepė tą žuvį. „Kokia skani ši žuvis, tik auksine ši žuvis.“ „Iš kur tu žinai, kad auksine?“ „Kad matau“. „Ai tada einam paleisim ją“. Tik gaila, ka katins pagrobe tą žuvį ir suėdė. O jie norėja paleisti. Tik kad graži labai buva. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Rokas su Tomu broliai. Jie nutarė žvejoti, pagavo žuvį. Bet Rokas sako, kad jam reikia eiti namo. Abu parėjo. Padėjo žuvį ir ją suėdė katė. Visi pyko, kad katinas suėdė. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Pasakojimai, priskiriami vidutiniam rišliosios kalbos išsivystymo lygiui

Vaikas žvejojo žuvis. Vaikas, pagavęs žuvį, padėjo į lėkštę, o kai vaikai išėjo, katinas ėmė žuvį, nutarė suvalgyti. Vaikai atėjo ir pamatė, kad katinas visą žuvį suvalgė. (fonetinis kalbėjimo sutrikimas).

Matau, kaip vaikai žvejoja. Paėmė žuvį. Padeda į lėkštę. Paliko žuvį ir išėjo. Kačiukas suėdė žuvį. Mama supyko – nebus ką valgyti. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Vieną kajtą bejniukai nuėjo žvejoti. Vienas bejniukas pagavo žuvį, o kitas ne. Bejniukas pajbinešė žuvį. Išsikepė, pasidėjo ant stalo. Išėjo pakviesti mamą. O kai atėjo mama, žuvis buvo suėsta. Bejniukas supyko į nuliūdą. (fonetinis kalbėjimo sutrikimas).

Du vaikai gaudė žuvį. Vienas vaikas pagavo žuvį. Du vaikai į bliūduką įdėjo žuvį. Du vaikai išvalė žuvį. Iškepė. Vaikai žuvį paliko. Katinas valgė žuvį. Atėjo vaikai ir mama. Sako: „oj, oj“. Nes pamatė, kad katinas valgo žuvį. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Du berniukai nuėjo pažvejuoti. Meškeriavo, meškeriavo ir sugavo labai dydelę žuvį. Apsidziūgė. Parieja namo. Žuvi padieja ant lieksties ir nuieja pakviesti mamą. O už durų buvo katins. Parieja su mama. Katins jau buvo numetęs žuvį ir suiedė. Užpyka mama ant katina. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Bejniukas gauda žiuvį. Pagava žiuvį. Ir bejniukas dieja į lieške. Ir bejniukas žiūji. Katie žiuvį ivalgė. Pamate katins žiuvį. Katins žiujieja žiuvi. Nujieja imt žiuvi. Bejniukas pamate žiuvi. Meigaite pamate žiuvi. Katins nujieja imt žiuvi. Pagava žiuvi. Įj įpjauste. (nežymus kalbos neišsivystymas).

Pasakojimai, priskiriami žemam rišliosios kalbos išsivystymo lygiui

Jie zvejoja. Suzvejoja. Pavalgė. Aina į lauką. Pamatė, kad katė suvalgė suvį. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Žuvytes gauda su meškere. Žuvyte, puoduks, žuvyte liekščikiej. Katinėlis gauda vaikus. Gėlyte, o katinėlis žuvyte pasigava. Viskas jau. (nežymiai sulėtėjusi kalbos raida).

Išeina į lauką. Mama su vaikais ateina. Katė valgo žuvį. (fonetinis kalbėjimo sutrikimas Vaikai žvejoja. Valgo žuvį).

Bejniukai žvejojo. Po to iškepė. Jie po toėjo. Po to davė katinui žuvies kaulą. (fonetinis kalbėjimo sutrikimas).

Vaikai zejoja. Žuvį lėkstės padėjo. Išeina vaikai. Katinas ėmė žuvį, valgė. (nežymiai sulėtėjusi kalbos raida).

Vaikas žejuoja. Žuvis sužejuoja. Vaikai jau vagyt. Jau aje vagyt. U katins žuvi vagyt. Iede. Jau katyte mate žuvi. I vaikai aje vauka. Katyte jau vage žuvi. Vakai mate katina, u kate vage visa

žuvi. Pagava žuve iena, geutuona. I kate juoda. Magate kate. Buva užava iekšte. Megate dieja gibila, da žuvele getuona. (vidutinis kalbos neišsivystymas).

Sėdi. Pagava. Laika. Padedą. Vaikai. Eina griaužia. Sieda. Vaikšta. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Pagavo zuvi. Padėjo lėkstėj zuvį. Vaikai isėjo. Katinas zuvį pamate. Jis suvalge zuvį. (nežymiai sulėtėjusi kalbos raida).

Pagavo zuvį. Paskiau kepe. Katinas pajeme. Tie isieja, paskiau katinas pastebieja vėl naują zuvį. Du vaikai najo mamos pakviesti. Vaikai isigando kaulų žuvies. Ir nieko nebeliko. (fonologinis kalbos sutrikimas).

Žmonės žvejoja. Spaudžia zuvį. Žmonės nuėjo. Katinas suvalgė zuvį. (fonetinis kalbėjimo sutrikimas).

Bejniukai ėja zvejoti zuvį. Gįza namo, nolieja suvagyti. Paskui isėja pakviesti mamos. Kai gįza, pamate ka katinas ivalgė zuvį. (nežymus kalbos neišsivystymas).

Iž upes vaikai pasieme žuvį. Atsineši namo. Pasidėjo a lekštės. Katenas suvalgė. (nežymus kalbos neišsivystymas).

Vaikai pagavo žuvi. Nusinešė namo ir paliko ir katins suvagė. Pamatė vaikai ir mama. (nežymus kalbos neišsivystymas).

PIRMOKŲ KALBOS VERTINIMO APRAŠYMAS

Garsų tarimas. Garsų tarimo žodžiuose tyrimas vyko pokalbio forma, su kiekvienu vaiku individualiai. Taisyklingas ar netaisyklingas garso ištarimas priklauso nuo jo vietos žodyje, todėl, tyrimo metu buvo tikrinamas ne tik izoliuotų garsų tarimas, papildomai buvo parinkti žodžiai, kuriuose tas garsas skambėtų žodžio pradžioje, žodžio viduryje, priebalsių samplaikoje, taip pat buvo fiksuojamas žodis, tariamas su konkrečiais garsais rišliojoje kalboje.

Tyrimui buvo pasirinktas toks žymėjimas:

- jei vaikas teisingai atliko užduotį - dedamas pliusas,
- jei vaikas netaisyklingai atliko užduotį - žodžiai užrašomi taip, kaip buvo ištarti.

Norint suskirstyti netaisyklingai tariamus garsus buvo pasinaudota G. Čepaitienės* pasiūlyta priebalsių klasifikacijos lentelė:

- sprogstamieji priebalsiai - *p, p', b, b', t, t', d, d', k, k', g, g'*;
- pučiamieji priebalsiai - *f, f', s, s', z, z', š, š', ž, ž', x, x', h, h'*;
- sklandieji - paprastieji - *v, v', j*;
- sklandieji - nosiniai - *m, m', n, n'*;
- sklandieji - liežuvio šoniniai - *l, l'*;
- sklandieji - virpamieji - *r, r'*;
- sprogstamieji pučiamieji (afrikatos) - *c, c', dz, dz', č, č', dž, dž'*.

Girdimasis suvokimas. Girdimojo suvokimo tyrimas vyko, atliekant tokias užduotis:

- nustatyti, ar yra nurodytas garsas garsų eilėje;
- nustatyti, ar yra nurodytas garsas žodžiuose;
- skirti žodžius, panašius garsų sudėtimi;
- pakartoti skiemenų eiles;
- nustatyti kirčiuotą, nekirčiuotą balsį, priebalsį, einantį žodžio pradžioje;
- nustatyti kirčiuotą, nekirčiuotą paskutinįjį žodžio balsį, paskutinįjį žodžio priebalsį.

Tyrimui buvo pasirinktas toks žymėjimas:

- jei vaikas teisingai atliko užduotį - dedamas pliusas,
- jei neteisingai - užrašomi garsai ar žodžiai, kuriuos tardamas vaikas klydo.

* Župerka, K. (1995). Lietuvių kalba I. Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Kalbos gramatinis taisyklingumas. Siekiant išsiaiškinti vaiko kalbos gramatinį taisyklingumą, buvo pateiktos sekančios užduotys:

- daiktavardžių daugiskaitos sudarymas;
- priesaginių daiktavardžių daryba;
- daiktavardžio ir skaitvardžio derinimas;
- prielinksnių vartojimas;
- sakinių sudarymas iš žodžių.

Kalbos gramatinio taisyklingumo užduotis vaikai atliko paveikslėlių pagalba.

Tyrimui buvo pasirinktas toks žymėjimas:

- jei užduotį vaikas atliko teisingai - dedamas pliusas,
- jei atsakymas klaidingas – atsakymas užrašomas.

Žodynas. Norint išsiaiškinti žodyno turtingumą, vaiko buvo prašoma paveikslėlių grupėms parinkti apibendrinamąsias sąvokas, pateikti būdvardžių antonimų poras.

Rišlioji kalba. Nustatant rišlaus kalbėjimo lygį, buvo remiamasi kalbos tyrimo metodu, kurį pateikia Grigaitė (2004). Autorė rekomenduoja rišliąją kalbą suskirstyti į tokius lygius:

- *Aukštas lygis* - kai vaikas pasakoja savarankiškai. Kalba yra taisyklinga, išraiški. Laisvai naudojami rišliąja kalba.
- *Vidutinis lygis* - kai vaikas teisingai sudaro pasakojimą tik pateikus planą, trumpais sakiniais atsako į pateiktus klausimus, skurdus žodynas, vardijs tik matomus daiktus.
- *Žemas lygis* - kai vaikas sudaryti rišlaus pasakojimo negeba, vienu ar dviem žodžiais atsako į pateiktą klausimą, sunkiai parenka žodžius.

KALBOS GRAMATINIS TAISYKLINGUMAS

1 lentelė

Daiktavardžių daugiskaitos sudarymo užduočių atlikimo analizė, %

Teisingi atsakymai, %	Medžiai	Žuvys	Slyvos	Traktoriai	Kepurės	Akmenys
Fonetinis kalbėjimo sutrikimas	98,4	95,3	98,4	95,3	98,4	88
Fonologinis kalbos sutrikimas	94,5	83,7	83,7	90	85,5	66,7
Nežymiai sulėtėjusi kalbos raida	66,7	66,7	78	83,4	83,4	58,2
Nežymus kalbos neišsivystymas	65	65	75	50	100	25
Vidutinis kalbos neišsivystymas	0	0	0	0	0	0

2 lentelė

Priesaginių daiktavardžių darybos užduočių atlikimo analizė, %

Teisingi atsakymai, %	Mažybiniai daiktavardžiai						Braškynas	Ažuolynas	Gėlynas	Cukrinė	Duoninė	Mokykla	Valykla	Krepšininkas	Slidininkas	Kirpėja	Mezgėja
	raktas	spyna	sijonas	debesis	voverė	knyga											
Fonetinis kalbėjimo sutrikimas	93,7	97	95,3	95,3	97	98,4	83	90,7	98,2	93,7	87,5	100	70	93,7	84,4	90,7	92,2
Fonologinis kalbos sutrikimas	87,3	94,5	91	91	85,5	92,7	71	66,3	86	89	78,2	94,5	52,7	74,5	54,5	78,2	85,5
Nežymiai sulėtėjusi kalbos raida	50	50	50	50	66,7	66,7	36,4	16,7	36,4	83,4	50	83,4	36,4	36,4	16,7	66,7	36,4
Nežymus kalbos neišsivystymas	50	50	50	50	50	50	25	25	50	75	50	75	25	25	25	50	50
Vidutinis kalbos neišsivystymas	0	50	0	0	0	50	0	0	0	50	50	50	0	0	0	50	50

3 lentelė

Daiktavardžio ir skaitvardžio derinimo užduočių atlikimo analizė, %

Teisingi atsakymai, %	Paukščiai	Paukščių	Šakos	Šakų	Bitės	Bičių	Valtys	Valčių	Žmonės	Žmonių	Akmenys	Akmenų
Fonetinis kalbėjimo sutrikimas	97	98,4	98,4	100	100	98,4	98,4	98,4	86	93,7	75	89
Fonologinis kalbos sutrikimas	92,7	94,5	94,5	91	96,7	96,7	83,7	87,3	78,2	87,3	63,6	72,7
Nežymiai sulėtėjusi kalbos raida	83,4	83,4	83,4	66,7	83,4	66,7	66,7	83,4	50	66,7	50	83,4
Nežymus kalbos neišsivystymas	75	50	75	75	75	75	25	25	50	50	50	50
Vidutinis kalbos neišsivystymas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

4 lentelė

Prielinksnių vartojimo užduočių atlikimo analizė, %

Teisingi atsakymai, %	Ant	Į	Už	Nuo	Per	Pro	Po	Virš
Fonetinis kalbėjimo sutrikimas	98,4	90,7	92,2	86	89	86	92,2	87,5
Fonologinis kalbos sutrikimas	92,7	76,4	66,3	54,5	74,5	66,3	66,3	56,4
Nežymiai sulėtėjusi kalbos raida	33,4	33,4	16,7	16,7	16,7	16,7	50	0
Nežymus kalbos neišsivystymas	25	25	0	0	0	0	25	0
Vidutinis kalbos neišsivystymas	0	0	0	0	0	0	0	0

KORELIACINIAI RYŠIAI IR POŽYMIŲ DAŽNUMO PASISKIRSTYMAS

TĖVŲ POŽIŪRIS Į VAIKO KALBOS RAIDĄ, SUTRIKIMŲ ĮVEIKIMĄ

1 lentelė

Tėvų pasitenkinimas vaiko pasiektais rezultatais, skaičius, %

Tėvų pasitenkinimas vaiko pasiektais rezultatais	Atsakymų dažnumas	%
Taip	113	90,4
Ne	2	1,6
Ne visada	8	6,4
Neatsakė	2	1,6
Viso	125	100

2 lentelė

Požymio „Ar yra sutrikimų šeimoje?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar yra sutrikimų šeimoje?			Viso
Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai?		Ne	Taip	Neatsakė	
	Taip	71	42		113
	Ne	2			2
	Ne visada	4	3	1	8
	Viso	77	45	1	123

3 lentelė

Tėvų vaiko sutrikimo pastebėjimai, skaičius, %

Vaiko sutrikimo pastebėjimas	Atsakymų dažnumas	%
Pastebėjau	102	81,6
Nepastebėjau	17	13,6
Perspėjo kiti	6	4,8
Viso	125	100

4 lentelė

Tėvų nuomonės apie logopedinės pagalbos reikalingumą ikimokykliniame amžiuje, skaičius, %

Tėvų nuomonės apie logopedinės pagalbos reikalingumą	Atsakymų dažnumas	%
Taip	105	84
Ne	20	16
Viso	125	100

Ar norite daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus?, skaičius, %

Ar norite daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus?	Atsakymų dažnumas	%
Taip	107	85,6
Ne	16	12,8
Neatsakė	2	1,6
Viso	125	100

Požymio „Ar pastebėjote, kad vaikas turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar reikalinga pagalba ikimokykliniame amžiuje?				Viso
		Taip		Ne		
Ar pastebėjote, kad vaikas turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų?	Pastebėjau	96		6		102
	Nepastebėjau	6		11		17
	Perspėjo kiti	3		3		6
Viso		105		20		125
Požymiai		Ar norite daugiau sužinoti apie šiuos sutrikimus?				Viso
		Taip		Ne		
Ar pastebėjote, kad vaikas turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų?	Pastebėjau	92		10		102
	Nepastebėjau	12		4		16
	Perspėjo kiti	3		3		6
Viso		107		17		124
Požymiai		Ar tenkina logopedo darbas?				Viso
		Taip	Ne	Ne visada	Negalvoja u	
Ar pastebėjote, kad vaikas turi kalbėjimo, kalbos sutrikimų?	Pastebėjau	84	1	6	11	102
	Nepastebėjau	13	0	1	3	17
	Perspėjo kiti	2	0	0	4	6
Viso		99	1	7	18	125

TĖVŲ POŽIŪRIS Į BENDRADARBIAVIMĄ SU LOGOPEDU

Požymio „Ar dabar bendraujate su logopedu?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Kodėl vaikas dabar lanko logopedines pratybas?									Viso
Ar dabar bendraujate su	Taip	Dėl balso, tyliai šneka	Netaisyklingai taria s	Dar blogai kalba	Kad išmokyti gerai kalbėti	Netaisyklingai taria r	Taip nusprendė logopedas	Mikčioja	Kad drąsiau jaustųsi tarp bendraamžių	Nekalbėjo	
	Ne										
	Kartais	2	3	27	8	2		1	2	3	
			1	14	10	5					30
		2	3	18	1	1	2				27

logopedu?											
Viso		4	7	59	19	8	2	1	2	3	105
Požymiai	Ar dabar jau buvote susitikę su logopedu?										Viso
		Taip			Ne			Nežinojau, kad lanko			
Ar dabar bendraujate su logopedu?	Taip	45			7			0			52
	Ne	8			32			0			40
	Kartais	21			7			2			30
Viso		74			46			2			122

8 lentelė
Požymio „Kokiomis formomis bendraujate su logopedu?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?						Viso
Kokiomis formomis bendraujate su logopedu?		Lankėsi kelis kartus	Iki 6 mėnesių	1 metus	2 metus	3 metus	Neatsakė	
	Individualūs pokalbiai	3	2	14	1	1		21
	Informacija per auklėtoją	2	1	11	1			15
	Pokalbis telefonu	1	1					2
	Logopedo laiškai tėvams			3				3
	Bendravimo sąsiuvinis				1			1
	Kelios formos	1	3	22	5	1	1	33
Viso		7	7	50	8	2	1	75
Požymiai		Ar dabar jau buvote susitikę su logopedu?						Viso
Kokiomis formomis bendraujate su logopedu?	Ne	Taip		Ne		Nežinojau, kad lanko		
	Individualūs pokalbiai	22		3		2		27
	Informacija per auklėtoją	3		15		0		18
	Pokalbis telefonu	0		2		0		2
	Logopedo laiškai tėvams	2		1		0		3
	Bendravimo sąsiuvinis	1		0		0		1
	Kelios formos	38		10				48
Viso		67		35		2		104

9 lentelė
Požymio „Ar logopedė teikia pasiūlymus darbui namuose?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Gyvenamoji vieta			Viso
Ar logopedė teikia pasiūlymus?		Miestas	Miestelis	Kaimas	
	Taip	26	15	38	79

		Iš dalies	3	4	6	13
		Ne	5	4	24	33
Viso			34	23	68	125
Požymiai		Ar dabar jau buvote susitike su logopedu?				Viso
Ar logopedė teikia pasiūlymus?		Taip	Ne	Nežinojau, kad lanko		
	Taip	55	22	1	78	
	Iš dalies	8	5	1	14	
	Ne	11	20	0	31	
Viso		74	47	2	123	
Požymiai		Ar namuose atliekate skirtas užduotis?				Viso
Ar logopedė teikia pasiūlymus?		Taip	Tik iš dalies	Ne		
	Taip	47	29	3	79	
	Iš dalies	1	9	3	13	
	Ne	3	2	27	32	
Viso		51	40	33	124	
Požymiai		Ar tenkina logopedo darbas?				Viso
Ar logopedė teikia pasiūlymus?		Taip	Ne	Ne visada	Negalvojau	
	Taip	70	0	2	7	
	Iš dalies	9	0	2	3	
	Ne	20	1	3	8	
Viso		99	1	7	18	125

10 lentelė

Požymio „Ar namuose atliekate skirtas užduotis?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar buvo reikalinga pagalba ikimokykliniame amžiuje?			Viso		
Ar namuose atliekate skirtas užduotis?		Taip		Ne	51		
	Taip	45		6			
	Tik iš dalies	37		3			
	Ne	22		11			
Viso		104		20	124		
Požymiai		Ar dabar bendraujate su logopedu?			Viso		
Ar namuose atliekate skirtas užduotis?		Taip		Ne	Kartais	51	
	Taip	30		14	7		
	Tik iš dalies	22		6	12		
	Ne	0		19	12		
Viso		52		39	31	122	
Požymiai		Ar tenkina logopedo darbas?				Viso	
Ar namuose atliekate skirtas užduotis?		Taip		Ne	Ne visada	Negalvojau	51
	Taip	50		0	0	1	
	Tik iš dalies	31		0	2	7	
	Ne	17		1	5	10	
Viso		98		1	7	18	124
Požymiai		Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai?				Viso	
Ar namuose atliekate skirtas užduotis?		Taip		Ne	Ne visada		51
	Taip	51		0	0		

	Tik iš dalies	34	0	5	39
	Ne	28	2	3	33
Viso		113	2	8	123

11 lentelė

Požymio „Ar Jus tenkina logopedo darbas?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar buvo reikalinga pagalba ikimokykliniame amžiuje?			Viso
Ar Jus tenkina logopedo darbas?		Taip	Ne		
	Taip	87	12		99
	Ne	1			1
	Ne visada	6	1		7
	Apie tai negalvojau	11	7		18
Viso		105	20		125
Požymiai		Ar ugdymo įstaigoje buvo logopedas?			Viso
Ar Jus tenkina logopedo darbas?		Taip	Ne		
	Taip	68	9		77
	Ne	1	0		1
	Ne visada	4	1		5
	Apie tai negalvojau	10	2		12
Viso		83	12		95
Požymiai		Ar dabar bendraujate su logopedu?			Viso
Ar Jus tenkina logopedo darbas?		Taip	Ne	Kartais	
	Taip	51	29	19	99
	Ne	0	1	0	1
	Ne visada	0	1	4	5
	Apie tai negalvojau	1	9	8	18
Viso		52	40	31	123
Požymiai		Ar logopedė teikia pasiūlymus?			Viso
Ar Jus tenkina logopedo darbas?		Taip	Iš dalies	Ne	
	Taip	70	8	21	99
	Ne	0	0	1	1
	Ne visada	2	2	3	7
	Apie tai negalvojau	7	3	8	18
Viso		79	15	31	125
Požymiai		Ar logopedė teikia pasiūlymus?			Viso
Ar Jus tenkina logopedo darbas?		Taip	Ne	Ne visada	
	Taip	94	0	4	98
	Ne	0	1	0	1
	Ne visada	4	1	2	7
	Apie tai negalvojau	15	0	2	17

Viso		113	2	8	123
Požymiai		Kas gali padėti Jūsų vaikui?			Viso
Ar Jus tenkina logopedo darbas?		Logopedas	Visi kartu	Logopedas mokytojas	Nežinau
	Taip	42	38	5	0
	Ne	1	0	0	0
	Ne visada	2	2	0	1
	Apie tai negalvoju	6	1	4	2
Viso		51	41	9	3
					104

12 lentelė

Požymio „Ar sūnus/dukra lankė logopedines pratybas ikimokyklinėje įstaigoje?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar vaikas gauna visą reikiamą pagalbą?			Viso
		Taip	Ne	Neatsakė	
Ar sūnus/dukra lankė logopedines pratybas ikimokyklinėje įstaigoje?	Taip	82	2	0	83
	Ne	20	0	1	21
	Kitoje įstaigoje	4	0	0	4
	Neatsakė	1	0	0	1
Viso		107	2	1	109

13 lentelė

Požymio „Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar vaikas gauna visą reikiamą pagalbą?			Viso
		Taip	Ne	Neatsakė	
Ar Jus tenkina Jūsų vaiko pasiekti rezultatai	Taip	112	1		113
	Ne		1	1	2
	Ne visada	7			7
Viso		119	2	1	122

Požymio „Ar norite daugiau sužinoti apie kalbos, kalbėjimo sutrikimus?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar vaikas gauna visą reikiamą pagalbą?			Viso
Ar norite daugiau sužinoti apie kalbėjimo, kalbos sutrikimus?		Taip	Ne	Neatsakė	
	Taip	104	2		106
	Ne	16			16
	Neatsakė			1	1
Viso		120	2	1	123

VAIKŲ SOCIALINĖS APLINKOS IR PASIRENGIMO MOKYKLAI SĄSAJOS

Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą, skaičius, %

Gyvenamoji vieta	Atsakymų dažnumas	%
Miestas	34	27,2
Miestelis	23	18,4
Kaimas	68	54,4
Viso	125	100

Požymio „Gyvenamoji vieta“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Gyvenamoji vieta			Viso
Ar lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?		Miestas	Miestelis	Kaimas	
	Taip	32	16	39	87
	Ne	2	7	28	37
	Neatsakė			1	1
Viso		34	23	68	125
Požymiai		Gyvenamoji vieta			Viso
Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?		Miestas	Miestelis	Kaimas	
	Lankėsi kelis kartus	0	1	7	8
	Iki 6 mėnesių	2	2	3	7
	1 metus	17	9	32	58
	2 metus	4	4	1	9
	3 metus	3	0	0	3
Viso		26	16	43	85
Požymiai		Gyvenamoji vieta			Viso
Ar dabar jau buvote susitikę su logopedu?		Miestas	Miestelis	Kaimas	
	Taip	24	17	33	74
	Ne	10	6	31	47
	Nežinojau, kad lanko	0	0	2	2
Viso		34	23	66	123
Požymiai		Gyvenamoji vieta			Viso
Ar logopedė teikia pasiūlymus darbui namuose?		Miestas	Miestelis	Kaimas	
	Taip	26	15	38	79
	Iš dalies	3	4	8	15
	Ne	5	4	22	31
Viso		34	23	68	125

17 lentelė

Žinios apie šeimą, skaičius, %

Žinios apie šeimą	Atsakymų dažnumas	%
Pilnoje šeimoje	93	74,4
Tik su vienu iš tėvų	28	22,4
Su seneliais	2	1,6
Su globėjais	1	0,8
Globos namuose	1	0,8
Viso	125	100

18 lentelė

Vaikų skaičius šeimoje, skaičius, %

Vaikų skaičius šeimoje	Atsakymų dažnumas	%
1 vaikas	15	12,0
2 vaikai	58	46,4
3 vaikai	30	24,0
Daugiau nei 3 vaikai	22	17,6
Viso	125	100

19 lentelė

Mamos išsilavinimas, skaičius, %

Išsilavinimas	Atsakymų dažnumas	%
Aukštasis	13	10,4
Aukštesnysis	11	8,8
Vidurinis	40	32,0
Spec. vidurinis	19	15,2
Profesinis	18	14,4
Kita	24	19,2
Viso	125	100

20 lentelė

Požymio „Mamos išsilavinimas“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar lankė logopedines pratybas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje?					Viso
Mamos išsilavinimas		Taip	Ne	Kitoje įstaigoje	Neatsakė		
	Aukštasis	7	5		1		12
	Aukštesnysis	8	1	1			10
	Vidurinis	26	7	3			36
	Spec. vidurinis	16	2				18
	Profesinis	14	2				16
	Kita	13	4				17
Viso		83	21	4	1		109
Požymiai		Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?					Viso
		Lankėsi kelis	Iki 6 mėnesių	1 metus	2 metus	3 metus	
Mamos išsilavinimas							

		kartus					
	Aukštasis	0	0	5	2	0	7
	Aukštesnysis	0	0	8	1	0	9
	Vidurinis	3	0	21	2	1	27
	Spec. vidurinis	1	2	11	1	1	16
	Profesinis	1	3	6	2	1	13
	Kita	3	2	7	1	0	13
Viso		8	7	56	9	3	85

21 lentelė

Tėvo išsilavinimas, skaičius, %

Išsilavinimas	Atsakymų dažnumas	%
Aukštasis	6	4,8
Aukštesnysis	9	7,2
Vidurinis	33	26,4
Spec. vidurinis	26	20,8
Profesinis	20	16
Kita	16	12,8
Neatsakė	15	1
Viso	125	100

22 lentelė

Tėvų amžius, skaičius, %

Tėvų amžius	Atsakymų dažnumas	%
22-30m	30	24
31-40m	82	65,6
41-50m	13	10,4
Viso	125	100

**PIRMOKŲ KALBĖJIMO, KALBOS SUTRIKIMŲ IR TEIKTOS PAGALBOS
IKIMOKYKLINIAME AMŽIUJE RYŠYS**

23 lentelė

Logopedinės pagalbos reikalingumas ikimokykliniame amžiuje, skaičius, %

Ar buvo reikalinga pagalba ikimokykliniame amžiuje?	Atsakymų dažnumas	%
Taip	105	84
Ne	20	16
Viso	125	100
Jei taip, dėl ko ji buvo reikalinga?	Atsakymų dažnumas	%
Kad išmokyti geriau šnekėti	31	24,8
Blogai taria garsus	22	17,6
Šveplavo, negerai kalbėjo	27	21,6
Netarė daug garsų	9	7,2
Nekalbėjo	3	2,4
Mikčiojo	1	,8
Neatsakė	32	25,6
Viso	125	100

Požymio „Dėl ko buvo reikalinga logopedo pagalba ikimokykliniame amžiuje?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Dėl ko buvo reikalinga logopedo pagalba ikimokykliniame amžiuje?						Viso
Kokius žinote kalbėjimo, kalbos sutrikimus?		Kad išmoktų geriau šnekėti	Blogai taria garsus	Šveplavo, negerai kalbėjo	Netarė daug garsų	Nekalbėjo	Mikčiojo	
	Šveplavimas, mikčiojimas	12	5	4			1	22
	Šveplavimas, rašydamas daro daug klaidų	2	1		1			4
	Šveplavimas, mikčiojimas, disgrafija	2	3	2	1			8
	Netaisyklinga i taria garsus	4	2	4	2			12
	Nežinau	2	1	3				6
	Sunkiai kalba	1		1		1		3
	Mikčiojimas, šveplavimas, autizmas	1						1
	Mikčiojimas, šveplavimas, greitakalbis			1				1
	Skaitymo, rašymo, mikčiojimas, greitakalb, šveplavimas	1		2	1	1		5
	Fonolog . kalbos sutr, Nežymi dizartrijs		1					1
	Rusų dislalija			5	1	1		1
	Šveplavimas	1						6
	Šveplavimas	1						1
Viso		26	13	22	6	3	1	71

Požymiai		Dėl ko buvo reikalinga logopedo pagalba ikimokykliniame amžiuje?						Viso
		Kad išmoktų geriau šnekėti	Blogai taria garsus	Šveplavo, negerai kalbėjo	Netarė daug garsų	Nekalbėjo	Mikčiojo	
Kodėl dabar lanko logopedines pratybas?	Dėl balso, tyliai šneka	3		1				4
	Netaisyklinga i taria s		3	3	1			7
	Dar blogai kalba	19	7	17	6			49
	Kad išmoktų	6	5	4		1		16

	gerai kalbėti							
	Netaisyklingai taria	2	4		1			7
	Mikčioja						1	1
	Drąsiau jaustusi tarp bendraamžių	1						1
	Nekalbėjo			1		2		3
Viso		31	19	26	8	3	1	88

25 lentelė

Ar buvo komplikacijų, turėjusių įtakos kalbos raidai?, skaičius, %

Ar buvo komplikacijų?	Atsakymų dažnumas	%
Taip	7	5
Ne	95	75
Nežinau	24	20
Viso	125	100

26 lentelė

Ar vaikas lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?, skaičius, %

Ar lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?	Atsakymų dažnumas	%
Taip	87	69,6
Ne	37	29,6
Neatsakė	1	0,8
Viso	125	100

27 lentelė

Požymio „Ar vaikas lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?		Viso
Kokius žinote kalbėjimo, kalbos sutrikimus?		Taip	Ne	
	Šveplavimas, mikčiojimas	20	6	26
	Šveplavimas, rašydamas daro daug klaidų	2	2	4
	Šveplavimas, mikčiojimas, disgrafija	5	3	8
	Netaisyklingai taria garsus	12	4	16
	Nežinau	9	2	11
	Sunkiai kalba	2	1	3
	Mikčiojimas, šveplavimas, autizmas	1	1	2
	Mikčiojimas, šveplavimas, greitalbis	1		1
	Skaitymo, rašymo sutr., mikčiojimas, lėtakalbystė, greitalbystė, šveplavimas	2	3	5
	Fonologinis kalbos sutr, Nežymi dizartrija	2	1	3
	Rusų	1		1
	Dislalija		6	6
	Šveplavimas		1	1
Viso		57	30	87
Požymiai		Ar lankė ikimokyklinę		Viso

		ugdymo įstaiga?		
Ar ugdymo įstaigoje buvo logopedas?		Taip	Ne	
	Taip	75	8	83
	Ne	8	3	11
	Neatsakė		1	
Viso		83	12	95
Požymiai		Ar lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?		Viso
Ar lankė logopedines pratybas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje?		Taip	Ne	
	Taip	69	14	
	Ne	13	8	
	Lankė kitoje įstaigoje	1	3	
Viso		83	25	109

28 lentelė

Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas?, skaičius, %

Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas?	Atsakymų dažnumas	%
Taip	83	66
Ne	12	10
Neatsakė	30	24
Viso	125	100

29 lentelė

Logopedinių pratybų lankymo trukmė, skaičius, %

Logopedinių pratybų lankymo trukmė	Atsakymų dažnumas	%
Lankėsi kelis kartus	8	6,4
Iki 6 mėnesių	7	5,6
1 metus	58	47
2 metus	8	6,5
3 metus	4	2,5
Neatsakė	40	32
Viso	125	100

30 lentelė

Požymio „Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas?			Viso
Ar lankė logopedines pratybas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje?		Taip	Ne	Neatsakė	
	Taip	74			74
	Ne	8	8		16
	Kitoje įstaigoje	1			1
	Neatsakė			1	1
Viso		83	8	1	92
Požymiai		Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo logopedas?			Viso
Kiek ilgai lankė logopedines		Taip	Ne		

pratybas?	Lankėsi kelis kartus	5	0	5
	Iki 6 mėnesių	7	0	7
	1 metus	53	0	53
	2 metus	7	0	7
	3 metus	4	0	4
Viso		76	0	76

31 lentelė

Požymio „Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje vaikas lankė logopedines pratybas?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje vaikas lankė logopedines pratybas?				Viso
Kiek ilgai lankė logopedines pratybas?		Taip	Ne	Kitoje įstaigoje	Neatsakė	
	Lankėsi kelis kartus	5		3		8
	Iki 6 mėnesių	6	1			7
	1 metus	58				58
	2 metus	7		1		8
	3 metus	3				3
Viso		79	1	4	1	85

32 lentelė

Požymio „Kas gali padėti Jūsų vaikui įveikiant kalbos sutrikimus?“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Kas gali padėti Jūsų vaikui įveikiant kalbos sutrikimus?				Viso
Ar vaikas lankė ikimokyklinę ugdymo įstaigą?		Logopedas	Visi kartu	Logopedas ir mokytoja	Nežinau	
	Taip	40	27	3	1	71
	Ne	11	14	6	2	33
Viso		51	41	9	2	104

33 lentelė

Požymio „Vaiko sutrikimas“ koreliacija su kitais požymiais

Požymiai		Ar tenkina logopedo darbas?				Viso
Vaiko sutrikimas		Taip	Ne	Ne visada	Apie tai negalvoju	
	Fonetinis k.	42		3	13	58
	Fonologinis k.	47	1	4	5	57
	Nežymus klb. neišsivystymas	4				4
	Vidutinis klb. neišsivystymas	2				2
Viso		99	1	7	18	125

Požymiai		Dėl ko buvo reikalinga logopedo pagalba?						Viso
Vaiko sutrikimas		Kad išmokyti geriau šnekėti	Blogai taria garsus	Šveplavo, negerai kalbėjo	Netarė daug garsų	Nekalbėjo	Mikčiojo	
	Fonetinis k.	17	11	9	4			41
	Fonologinis k.	12	10	16	4	2	1	45
	Nežymus klb. neišsivystymas		1	1				2
	Vidutinis klb. neišsivystymas	1			1			2
	Nežymiai sulėtėjusi kalb. raida	1		1		1		3
Viso			31	22	27	9	3	1